

PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI S KIADÓI SZÁLLÁS:

b.-farkas uteza 16 szám, hová a lap szellemi s anyagi ügyeit illető minden küldemények ezimzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt., félévre 3 frt., évnegyedre 1 frt. 50 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

HIRDETÉSI DIJAK

kétszer hasábozott garmond sor vagy annak tere 5 kr. Bélyegdíj minden beigtatás után 30 kr.

Nagyobb és többször megjelenő hirdetéseknel külön kedvezményt nyujt a kiadóhivatal.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Egy test és egy lélek vagytok. Eféz. IV. 4.

Tartalom: Értesítés. — Államsegély. Szász Béla. — A domesztika ügyében. Dombi Lajos. — Jób könyve (Bibliai tanulmány. Benkő István — A paulicianusok szektája (Egyháztörténelmi tanulmány.) Nagy József. — Necrolog. Lukafalvi. — Különfélék. — Körözvények.

ÉRTESÍTÉS.

A „Protestans Közlöny“ olvasó közönségét tisztelettel értesitem, hogy a mai napon létrejött egyesség értelmében, e lap kiadásának jogát f. évi deczember hava 1-től kezdve a „Magyar Polgár“ nyomdájára, illetőleg t. Ajtai K. Albert urra átruháztam, magam részére kizárólag a lap szerkesztésének tisztét s az evvel együtt járó felelősséget tartván fön.

Ez egyesség szerint a múlt és folyó évről künnlevő összes hátrálékok fölszedésének, valamint az ezután beküldendő előfizetési összegeknek tulajdonjoga átszáll Ajtai K. Albert urra, a ki viszont kötelezte magát arra, hogy a tetemes összegre rugó hátrálékok miatt eddig fedezetlen nyomtatási s kiadási költségeket, Stein János ur nyomdájával szemben, kiegyenliti.

Midőn e létrejött egyességet köztudomásra hozom, egyszersmind tisztelettel kérem lapom pártfogóit, sziveskedjenek a hátrálékokat s előfizetési összegeket közvetlenül t. Ajtai K. Albert urhoz (Főtér, „Magyar Polgár“ nyomdája) küldeni be.

Kolozsvárt, 1883. nov. 29-én.

SZÁSZ DOMOKOS,

a „Prot. Közlö.“ szerkesztője.

A fentebbiekben jelzett egyesség értelmében, részemről kijelentem, hogy a lap hátrálék tartozásai törlesztésének s további kiadásának nagy terhét azon reménységben vállaltam magamra, hogy a hátrálékosok kötelezettségeiknek haladéktalanul megfelelni szivesek lesznek s a t. olvasó közönség e laptól anyagi támogatását a jövőben nemcsak hogy megtagadni nem fogja, sőt tekintettel arra, hogy a lap kiállítását 1884. január 1-től kezdve az eddiginél sokkal diszebben s a fokozott igényeknek megfelelőbben fogom eszközölni, még nagyobb mérvben segítségemre jön.

Kolozsvárt, 1883. nov. 29-én.

AJTAI K. ALBERT.

ÁLLAMSEGÉLY.

III.

Am a túlhajtó felekezetiek, a kiket nevezhetünk, a szó rosszabbik értelmében, felekezetieskedőknek, vagy egyáltalán perhorrescálnak minden államsegélyt, vagy csak oly feltétel nélküli feltételek mellett hajlandók elfogadni azt, a melyet a souverain állam nem engedélyezhet, ha abdicálni nem akar. A nyepozvolim hazafiakkal nem disputálunk, csak reméljük és várjuk, hogy idővel majd csak kivesszünk, mint a megatherium. Az alkotmányos rendszeresség mérsékelt légköre kipusztítja ez abnormis természeti viszonyok kibírására organizált lényeket. Azokat pedig, a kik pauchalét várnak az államtól, a törvényre utaljuk, a mely már tényleg megszabta a feltételeket, melyek mellett, ha akarjuk s ha a miniszter adja, igénybe vehetjük az államsegélyt s a melyeken egy alkotmányos miniszternek sem szabad túllépnie.

Csak is a törvényben foglalt feltételeket ösmervén lehetőknek, ezekhez kell szólanunk.

Részünkről nem tarthatjuk elfogadhatónak, azaz igénybeveendőnek abban az esetben, ha a főtartási költségek felénél több volna az állam által fedezendő s ennek nyomán nemcsak a miniszteri tanterv volna az illető intézetekbe alkalmazandó (47. §. b.), hanem az iskolát egészen a miniszter venné „gondoskodása és rendelkezése“ alá (47. §. d. 2-ik kikezdés) s a felekezetnek csak is az alapítványaihoz való tulajdonjoga s az általa fizetett (felénél kevesebb) tanárok választása maradna meg.

Szívünkben örvendünk, hogy felekezetünk működése hazánk javára válik, de terhet hordozni az egész állam javára és helyett, a felekezet érdekének szolgálata nélkül hajlandók nem vagyunk. Az a csekély vagyon és erő, a melylyel a mi felekezetünk rendelkezik, még a mi specialis szükségünk kielégítésére sem elégséges. Már pedig az a középtanoda, a melynél felekezetünknek csak az a szerepe, hogy a felénél kevesebb költséggel járul főtartásához s ez arányban egy-két tanárt választ mellé, de a tantervet és a rendelkezést nála nélkül állapítják meg és intézik: nem felekezeti középtanoda.

A hol mulhatatlanul ennek a módozatnak szükségére derülne ki: ott inkább leszállítanók középtanodáink osztályainak számát a minimumra (2. §), csak hogy megtarthassuk a felekezeti gondoskodás és rendelkezés számára.

Ellenben igen is elfogadnók, illetőleg igénybe vennők az államsegélyt annak a középtanodáink számára, a melynél a költségek felénél nem többet kellene az államnak hordoznia (47. §. d., 1-ső kikezdés) s ehez képest az állam joga a tanterv meg-

állapítására és a nyi tanár kinevezésére szorítkoznék, a hányat fizetne, de az igazgatás és intézkedés a felekezet jogkörébe maradna. Ezt is azonban csak egy további feltétel alatt, a mely nincs ugyan a törvényben, de a mely nem ellenkezik szellemével, sőt szavaival sem.

Ez a további feltétel pedig az, hogy a miniszter által kinevezendő tanárok csak is hitsorsosaink lehessenek. Igaz ugyan, hogy a törvény (47. §. c. utolsó kikezdés) e kinevezésre nézve a miniszter kezét meg nem köti s így, ezt a tételt nézve, mind csupa idegen felekezetű tanárt ültethetne az általa betöltendő kathedrákba; de viszont az e) pont utolsó kikezdése útastást ad, hogy a két fél között a segélyezés esetén „külön szerződés kötendő, melyben a segélyezés módozatai, közelebbi feltételei, a mindkét félre biztosított jogok és vállalt kötelezettségek részletesen megállapítandók“ — s így e közelebbi feltételek sorába épen ez beigtatható, minden törvénysértés nélkül és mulhatatlanul beigtatandó minden egyes esetben, nagyon is könnyen érthető okoknál fogva.

Evvel a megszorítással csak épen a tanterv és a felénél kevesebb tanár kinevezése volna az az ár, a melyet az esetleg fele költség hordozásáért az államnak fizetnénk. Az előbbit elszivelhetjük, mert hiszen tantervünk amugy sem sokban térhet el az államtól, az utóbbit el kell szivelnünk, mert a segélyt másként nem adják s ennek nehézségét is lényegesen enyhíti, ha kikötetik minden esetben, hogy a miniszter csak is felekezetünkön levő okleveles tanárt nevezhet ki.

Ily körülírással és megszorítással örömmel látónók a konventnél — esetleg átruházás útján s utólagos bejelentés főtartásával az egyházkerületknél azt a jogot, hogy az állam-kormánylyal, a kényszerűség kiderülte esetén, szerződést köthessen, vagy köthessenek egyes középtanodáink segélyezése iránt.

Elég sokáig s elég keservesen valánk mostohagyermek, hadd legalább a „köteles részt“ vehessük igénybe az állam-vagyonból. Az egyenlő mértékű „testvéri“ osztozásra amugy sem lehet soha kilátásunk, de viszont fölöttébb gyermekesnek itólnók, ha mindvégig fön akarnók kicsinyes föltékenykedésből, túlhajtott révedezésből, vagy talán némileg indokolt duzzogásból is tartani azt az ellenséges, vagy legalább is feszült viszonyt felekezetünk és az állam között, a mely elég hosszsan s elég rövidségünkre tartott így is, s a melynek mind a felekezet, mind az állam elég sokszor és elég drágán adta meg az árát.

Közös és egyetlen az a tűzhely, a melyet mindnyájunknak kell táplálnunk, s a melynek fénye, melege édes mindnyájunké.

Mert nemcsak szépen, de igazán is mondja a költő:

„Minden kémény egy arany határvő,
A középpont s innen mér mindenki,
Minden távont
Minden úthoz, künn a nagy világban.

„Bármily messze megy: ezt látja mindig;
Hallja benn a láng s a szél beszédét,
Mint midőn még
Ült azokkal, kik elköltözének

Szász Béla.

A domesztika ügyében.

Kémer, 1893. nov. 26.

A „Prot. Közlöny“ idei 44-ik számában „Panasz“ czim alatt egy vezércikk jelent meg, melyben a domesztika életbeléptetésének nehézsége indokolására egy pár eset van felemlítve. Nem vagyok azon helyzetben, hogy tudhatnám ama specialis eseteket részletesen, miután nevek nem szerepelnek. Mindazáltal tekintve azt, hogy a népfizetés megtagadásáért fentjelzett cikkben a felelőség határozottan az előttem ugyan ismeretlen papra van hárítva s a gyanúsítás nyíla egyenesen arczának irányozva, — midőn várakozásom ellenére senki nem emel szót a falusi értelmetlen közönség között működő lelkészek védelmére — nehogy azon logikai következtetés szülemelését eredményezze a siri csend: „qui tacet consentit“ nem mulaszt-hatom el néhány sort írni e tárgyban.

Sajátságos idöket élünk mostanában. Ha a lelkész a felsőbb rendeletek végrehajtásánál helyzet és körülmények számitáson kívül hagyását, kiméletet nem ismerő szigorú eljárás fokozódó erélyvel nem lép ki a küzdőterre, hanem szem előtt tartja azon gyakorlati útasítást „többet észszel, mint erővel“; hódol azon tapasztalatból származó szabálynak „festina lente“; ha rossz akarat, gyanúsítás kövei közt küzdve ereje és erélye hajótörést szenved: mert nincs meg a kellő eredmény, a pap nemcsak hibás, sőt bűnösség bélyege süttetik gyakran homlokára. Ellenben, ha a pap megfélemlítve a néppel való sajátságos viszonyáról; nem gondolva azzal sem, hogy ha tekinteten kívül hagyja e bölcsészeti tételt „summum jus summa injuria“ könnyen eleven szemet gyűjt ön fejére; hallgatók és pap közötti feszült, ellenséges viszony áll elő; sőt még annak is könnyen kiteheti magát, hogy lakását felgyújtják, midőn előbb az ajtó kilincset bekötötték, hogy a lángok közül ne menekülhessen; orozva vagy nyíltan megütlegelik; palástját válláról leszakítják; vagy ha nem épen ily tetleges szélsőségekre ragadtatott néppel van ügye, hallgatói azzal bosszulják meg magukat, hogy arra ébred a pap, hogy hivei hűtlenné válnak az egyháznak s hasztalan huzatja meg, vagy huzza meg — magára hagyatva — önmaga a templomba hívó harangokat, mert nincs ki felmenjen a Sionnak hegyére, nincs ki átlépje az Ur hajlékának kü-

szöbét: a nyáj nélkül maradt pásztor a kárhuztatás gyehennájának tüzeire vettetik s lesz osztályrésze hűtlenség bélyege, koldusbot, „consilium abeundi.“

„Incidit in Scyllam qui evitare vult Charybdim“ gyakran megtörténik ez oly lelkésszel, ki nem figyel amaz intésre, „medio tutissimus ibis.“ Kigyói okosságának galamb szelidséggel párosítása az ehhez szükséges bölcsesség kövének feltalálása lehet egyedüli védpaizs a lelkész számára a végből, hogy ne üttessék fent, vagy alant, vagy egyiránt mindenfelől.

Ám, de emberek vagyunk mindnyájan, habár a szent könyv ama parancsa: „legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei atyátok tökéletes“ folytonosan lelki szemeink előtt lebeg, az emberi gyarlóságot tökéletességgel cserél-nünk fel nem áll hatalmunkban; a halhatatlanság criteriuma nem tündököl homlokunkon. Ugyanazért, ha a szegény protestans lelkész nem bírja az ékeson szólásnak ama mértékét, hogy Péter apostolhoz hasonló csodás eredményt mutathasson fel; ha szavára nem mozdulnak meg a kövek, mint Orpheus lantjának zengzetére; ha az ellentétes érdekek összhangzatba hozására parányi tehetsége nem elég erős — bár Ilyés példajaként tüzet is kér az égből az elfásult nemzedékre; — ha a népharag bősüzt orkánjától felzúdult indulat vészes hullámaival sem parancszava, sem esdő könyörgése csendes mederbe terelni nem képesek: kárhuztatás nyilait lövöldözzük-e mindjárt a lelkészre? Nem! Hogy az ige fegyverével, „mind alkalmas, mind alkalmatlan idöben“ hiven, lelkiismeretesen, egész odaadással, önfeláldozással küzdjön a lelkész utolsó lehelletéig, azt megvárni, követelni lehet is, kell is; hogy a szószéken s a társadalmi életben, a magasztos eszmék, szép és hasznos intézmények hő keblü pártfogója, támogatója, sőt mintegy zászlóvivője legyen a lelkész, ez oly kívánalom, melynek jogosságához legtávolabbról sem férhet még árnya sem a kételynek. Ugy, de hogy a lelkész mint adó kivető- és felhajtó-biztos szerepeltén saját hallgatóival szemben: ezt a lelkészi magasztos hivatással összeegyeztethetőnek nem találhatom, e követelés szerintem túlzott. Hallottam említést tenni oly lelkészről, ki sajátkezüleg írta hallgatóinak arczára a törvény tiszteletét, s midőn szavai nem vétettek kellőleg tekintetbe, egyháztanácsosai által, a presbyterialis gyűlést úgy osztatá fel, hogy saját kezüleg dobálta ki a gyűlésterem ajtóján az egyháztanácsosokat. Azonban én az ily lelkészre határozottan azt mondom — legszelidebb kifejezéssel — hogy pályát tévesztett.

Ugyanazért ama bölcsészeti elvnek hódolva; „ad impossibilia nemo obligatur“ én határozottan azon nézetben vagyok, hogy kinek-kinek erejéhez, állásához, tehetségéhez arányosítsuk velök szemben való követeléseinket, ellen esetben biztos sikerhez, kellő eredményhez alig ha lehet reményünk.

Hasztalan lenne szolgálja az az Urnak, ki nem bírna kellő buzgósággal lelkesülni s másokat lelkesíteni oly nagyszerű, nemes intézmény pártolására, támogatására, minő

a protestans országos közalap. Ha lenne ily — magasztos hivatásáról megfelelő — lelkes: méltóvá tenné magát, hogy mint hűtlen sáfár — galambárusok módjára — kiüzessék az imádság hajlékából és megfosztassék hivatalától. De azért, ha a szellemi fegyverek felhasználása daczára nem tüntethet fel kellő eredményt a pap: az ellenszegülő, makacs nép helyett ne kárhoztassuk a papot s ne büntessük többszörösen, hiszen elég büntetés az neki, ha oly értelmetlen, roszakaratu néppel vesződésre van kárhoztatva, mely nép nem érti meg hivatását, rendeltetését, melynek értelme sötét éjbe merülve, szive elfásulva van. Itt álljon elő az egyházmegye mint erkölcsi testület — fejtse ki teljes erélyt s ha kell szigort, ám de midőn ezt teszi, óvja a lelkeszt népével szemben az odium esélyétől.

Hogy azonban az út kezdetén avagy némi távolban a czéltól megállapodni nem szabad a domestika ügyében: e tekintetben találkozok nézetem a „Panasz“ írójának véleményével, mert a kivitelni való erély hiánya magát a szent ügyet tenné veszélynek ki, s nevetségessé tenné bennünket más vallásfelekezetek előtt is.

Ütni kell azt, ki ezt érdemli, de ne kizárólag a papság tévessék ki fönt és alant egyiránt, czéltáblául. Mint mindenben, úgy itt, különösen szem elől nem tévesztendő ezen ítatás: „ne légy felettébb igaz.“

Vegye tekintetbe mindenki a szegény falusi papok nehéz helyzetét s a szerint törjön pálczáat felettök

Röviden csak ennyit jegyzek meg: könnyebb egy 500 lelket számláló városi értelmes nép körében jótékony czélra 100 forintot, mint némely köznépből álló 2000 lelket számláló falusi egyházban 1, azaz egy o. é. forintot egybegyűjteni. — A ki kételkedik talán szavaim igazságában: ám tegyen kísérletet!

Az eszme melletti lelkesültség ne tegyen bennünket elfogultakká. Vállat-vállhoz vetve munkáljunk egyesített erővel a szent ügy diadalra juttatásán, mert „concordia parvae res crescunt, discordia maximae dilabuntur.“

Hitbuzgóság, áldozatkészség fényes napja keltse mielőbb virágzó életre a domestika hasznos, áldásos intézményét!

Isten segedelme legyen velünk!

Dombi Lajos.

JÓB KÖNYVE.

— (Bibliai tanulmány) —

Írta:

Benkő István.

(Folytatás.)

l) E beszédek az irályt tekintve is, feltűnőleg különböznek a könyv többi részétől. Oly kifejezések és alakzatok fordulnak elő, melyek egyebütt nincsenek e könyvben, sőt más héber könyvekben sem jőnek elő; főként az arameismus sokkal gyakoribb és erősebb itt, mint a többi beszédekben. Az előadás nehézkes, hosszadalmas, dagályos és néhol homályos; általában az egész beszédnek jellege és sa-

játosságai más szerzőre mutatnak, a ki költői képességre sokkal alább állott a könyv többi részének szerzőjénél. A régi költő merész és eleven képeit, fenséges gondolatait felfogásbeli mélységét és a megfelelő nyelvezet bőségét, szóval költői magasságát nem éri utol. A hang és színezés esést mutat, összehasonlítva a más beszélőkkel, irályja hideg és keresett, az író magatartása követelő. „Itt egy alsóbb rendű költő beszél, a ki nem birt hasonló (mint t. i. a régi költő) gondolat tisztasággal, költői szemlélettel és nyelvbeli hatalommal. Ez eléggé szembeszökőn látszik, úgy a vers szerkezetében, mely gyakran csaknem a prózáig süllyed, mint a beszédek elrendezésében: a logikai és költői felosztás nem felel meg; a vorsszak-szerkezet hiányzik“ (Dillmann.)

m) „A könyv más részével való meggyezések az utánzás jellegét mutatják; így félreismerhetlenül az egész szakasz 36, 26—37, 18, mely említett Jehova beszéde által XXXVIII. és köv., valamint némely részletek gondolatban és kifejezésben, hasonl. 33, 7. 15; 34, 3. 7; 36, 25; 37, 4. 10. 22“ (Hirzel).

n) „Nem hagyandó figyelmen kívül az aláírás 31. 40 után; ehhez hasonlítják Jerem. 51. 64, hol hasonlóképen az aláírás hozzáadása által az 52 fejezet, mint toldalék ismeretett fel“ (Dillmann).

o) Az Elihu beszéde teljesen fölösleges, érvei nem újak, csak ismétlések; a költeménnyel sem belsőleg, sem külsőleg nincs összekötve, úgy hogy 32—37 fejezetek kiszakíthatók a darabból, a nélkül, hogy valami csonkaság támadna, már pedig, ha a költeményhez tartoztak volna eredetileg, ez az eset semmikép sem lehetne.

Ezek azon külső és belső érvek, melyek az Elihu beszédének valódisága ellen szólnak. Bár közülök egyik-másik gyengébb, azonban együtt oly erővel bírnak, hogy minden elfogulatlan vizsgáló előtt tisztán látszik, miszerint Elihu beszéde nem származhatott a könyv többi részének szerzőjétől, hanem a könyv olvasása után egy későbbi író toldotta be. Azon körülmény, hogy e beszéd nem illik a 31. fejezet után, hogy Jób nem felel rá, bár igazságtalan hozzá; az a helytelen törekvés, hogy Elihu meg akarja czáfolni Jóbot, a kit már csak Jehova taníthat és alázhat meg; irály, gondolatok és kifejezések stb. a mint a későbbi kibetoldásról győznek meg. Tartalmára nézve Elihu egész beszédében semmi oly fontosabb mozzanat nincs, mely az előbbi vitatkozásokban elő nem jött volna, vagy az Istennek következő beszédében elő nem fordulna, bár nem lehet tagadni, hogy némely dolgokat új színben és figyelemre méltólag mond el; de a főkérdésben, Jób szenvedésének okát illetőleg, a három barátal ugyanazon egy alapon áll. Beszédének kiindulási pontja, éppen mint a három barátnak, az, hogy a szenvedés mindig bűnnek következménye, mert ártatlanul senki sem szenved és a szenvedést Isten javításképen bocsátja az emberre. Ezen alaptól indulván ki, ő is úgy bánik Jóbbal, mint a többi, nem ismeri fel benne az igaz szenvedőt, Istennek hű szolgáját, hanem inkább úgy tekinti őt, mint a ki Istent káromolta; így nem indul meg

az ő szenvedése iránt és nincs vigasztalása Jób számára. Figyelemre méltó és mintegy az újság színét horzolja magán beszéde, a mennyiben, míg a barátok nézetében a bűn szoros visszafizetéssel függ össze s így az Isten szeretetéből történik. Így Elihu a szenvedésnek inkább javító s nem annyira visszafizető célját emeli ki. Továbbá, míg a barátok bűnösnek azért tartják Jóbot, mert titkos vagy nyilvános bünt cselekedett, Elihu szerint azért bűnös Jób, mert a bűn az emberi természettől elválaszthatatlan. Elihu beszéde tehát itt. annak kiemelése által, hogy a szenvedés javító eszköz, a problémának bizonyos megoldását adja; igen, de ez nem a költemény tervezetével összehangzó helyes megoldás, mivel a prologban Jóbnek szenvedése nem javító eszköz gyanánt van feltüntetve s így e beszéd szerzője nem a költemény tervezete szerint ítélte meg Jób szenvedését; e megoldás szükségtelen is, mert következik a Jehova általi megoldás, de sőt lehetetlen is — bár itt a külső a véges ész által gondolható leghelyesebb, leghetőbb megoldást veszi — mivel az igazán ártatlan szenvedés célját csak Isten tudhatja. A Jób szenvedésének ilyen felfogása mutatja a későbbi szerzőt.

Mi ok és cél indította tehát a későbbi szerzőt ezen közbetoldásra, miért tartoztatja fel a megoldás felé közeledő drámát egy új személynek fellépése által?

Az ok, mi a későbbi közbetoldót arra indította, hogy megbővitse e művet, Jóbnek magaviselete volt; a cél, mi előtte lebegett az, hogy elfogadhatóvá tegye e könyvet, kiemelve annak építő hatását. A könyv olvasása közben feltűnt ugyanis előtte, hogy Jób szenvedésének oka nincs teljesen megfejtve; továbbá érezte, látta, hogy Jób magaviselete, kételkedései az isteni igazságosságban és támadásai ez ellen: tiszteletlenek, sértők és a kegyesekre nézve botránnyal szolgálnak. Látta, hogy Jób szenvedése egyfelől a szokott módon van megfejtve, hogy t. i. szenvedése bűnnek következménye, másfelől pedig, hogy a kegyes szenvedésének kérdése teljesen felderítetlen marad az isteni hatalom előtti feltétlen megalázódás által. Jóbnek kételkedései, támadásai az isteni igazságosság ellen — bár a barátok ezeket megczáfolták — a közbetoldó szerint erősebben, sőt teljesen megczáfolandók; hogy Isten mindig igazságos „nem csak külső tényekből kell bebizonyítani, (mint a három barát tette), hanem belső okokból is kimutatandó“ (Hirzel). Megczáfolni tehát minél erősebben Jóbnek kétségeit, hogy azon Isten elleni kifakadások a kegyes olvasókat meg ne botránkoztassák és hogy az ártatlan szenvedőknek Isten elleni hasonló kitörésekre Jób kétsége ne szolgáljon példányul. Ezt akarta a szerző elérni egy későbbi időben, mikor az Isten iránti tisztelet már előhaladottabb állapotban volt. Továbbá a barátok a kegyes szenvedésének okát nem fejtik meg, sőt a Jehova beszédében sincs ez megfejtve, mert a feltétlen megalázódás Isten előtt nem megfejtés, ez nem békíti ki a kegyest, csak elhalgattatja. Ezt látta a közbetoldó, hogy okadatolni kell s tette is oly módon, a minél — dicséretére legyen mondva — ma sem tudnánk helyesebb okot mondani. Megmondja ugyanis Jób-

nak, hogy a szenvedés a javítás eszköze. Isten előtt senki sem lehet teljesen igaz, egészen bűn nélküli, mert az ember természeténél fogva bűnös; a bűn mindenkiben meg van vagy lappangva, vagy a gőg és felfuvalkodottság formáiban; ártatlan szenvedésről tehát szó sem lehet, Jób tehát helytelenül állítja magát Isten előtt igaznak. Még a legkegyesebbnek látszó is bűnös lévén, szüksége van a javulásra, tehát a szenvedést megadással kell fogadni, mert azzal az ember erkölcsi javítása czéloztatik.

Ilyen gondolatok voltak a későbbi szerző előtt e rész közbetoldásakor, t. i. megczáfolni Jób kétségeit, kimutatni a szenvedés célját és honfitársai előtt elfogadhatóvá tenni e könyvet, mint olyat, melynek építő hatása van. Gondolatait egy fiatal beszélővel — Elihuval — mondatja el és ezt úgy mutatja be, mint a ki nem elfogult és így helyesebb vallásos nézetnek kifejezője. Beszédének jobb helye nem lehetett, mint a hová tette, t. i. Jób beszédének vége és az megjelenése között. A betoldó előtt azon jó cél lebegett, hogy használjon az olvasóknak és a gyülekezetnek s toldaléka el is lőn fogadva, mivel ez által a könyv jobban összehangzott a vallásos tudattal és több vigasztaló volt benne a szenvedőre nézve; bár másfelől e betoldás a könyv tervezetében, mint már láttuk, ellenmondást képez, mivel a problémának az ismeret útján való megfejtését adja, holott Jehova következő beszéde erről mit sem szól, hanem teljes megalázódást követel.

A fennebb elősorolt okok alapján, tehát mi is egyetértünk azon kitűnő héber kritikussal, a kik azt állítják, hogy az Elihu beszéde (XXXII—XXXVII) egy későbbi költőtől származott és így eredetileg nem volt meg a költeményben. A későbbi eredetiség mellett vannak a következők: Eichorn (Einleitung in's A. T.); Stuhlmann (Üebers. des Buches Hiob); Bernstein; Knobel; De-Wette (Einleitung in's A. T.); E. Meier; Ewald; Heiligstedt; Hirzel (Hiob 1852); A. Dillmann (Hiob 1869); Bleek (Einl. in's A. T.); Seinecke (1863) S. Davidson (Introductio to the old T. 1872); Delitzsch; Renan; Fürst és több mások.

E beszéd valóságát s így a költemény többi részével való egyidejűségét igyekeznek védelmezni: Schärer, Ständlin, Rosenmüller, Umbreit, Bertholdt, Stichel, Vailinger, Welte, Hahn, Hävernich, Zöckler, Keil, Schlottmann, Hengstenberg, Gleiss, Kotegarten, Good, Lee, Noyes, Speakers Comm. A. B. Davidson, Barnes és még mások számosan.

(Folyt. köv.)

A paulicianusok szektája.

— Paulicianismus. —

(Egyháztörténelmi tanulmány.)

Irtá: Nagy József.

(Folytatás.)

A megkövezés helyét Cibossa piaczat, hol a szekta első alapítójának martyr vére kifolyt, a paulicianusok s utánok mások is sokáig szoros- (sír hely-, koporsó-)nak nevezték.

Valóban sajnálatunkat kell kifejeznünk a felett, hogy a paulicianusok szektájának alapítójáról, annak életéről és működéséről ilyen halvány vonások maradtak fenn. Ennek oka abban keresendő, hogy az akkori felfogás szerint egy ilyen megátalkodott eretnekről egyet-mást feljegyezni szentségtelen volt.

Constantinus Silvanus halála után, Symeon a császár parancsára, a tanítványokat átadta az egyes püspököknek megtérítés végett; de ezek azon elvekhez, melyekért messterük meghalt, annyira ragaszkodtak, hogy miként a téritőknek szokták mondani: inkább meghalnak gonoszágukban.

A hitközség jóllehet a legnagyobb pressio alatt volt, de hitét, meggyőződését titokban is megőrizte. Némely félreeső helyeken, a legnagyobb tilalom dacára is, folytatták működésüket, tanításukat; s ebben az időben, különösen Phanaroea környékén számuk napról-napra növekedett. Nagyon sokat nyert a paulicianusok szektája az által, hogy miként Pál apostolból, az üldözöből buzgó követő lett, úgy Symeon is, a ki megkövezteté a szekta vezetőjét, a legnagyobb tiszteletet tanusított a martyr hitbuzgósága és elvei iránt, úgyannyira, hogy Konstantinápolyba való visszatérése után, három éven keresztül komoly tanulmányozása tárgyává tette a Paulicianusok tanát s azon meggyőződésre jutott, hogy azon szekta, melynek üldözésére ki lett küldve, követésre méltó. Symeonnak ezen félrevonulása gyanút keltett környezetében, titokban elhagyta a fővárost s felkereste Cibossában Constantinus tanítványait, kik őt Titus név alatt főnöküknek választották.

Titus Symeon három év lefolyása alatt az elnyomott község újra-szervezéséhez és rendezéséhez fogott. Titus Symeonnak minden elővigyázata hasztalan volt, mert az áruló „Justus“ hálóját nem kerülhette ki. Az orthobox Petrus Siculus tudósítása szerint Justus Coloniában II-ik Justicianus császártól szon megbizással nyert püspökséget, hogy e községet védelmezze meg a paulicianusok túlkapásai ellen. Minthogy Konstantinápolyból 690-körül számos rendelet sürgette a cibossai Paulicianusok üldözését; Titus tanítványival együtt sem kerülhette ki a vértanu halált, máglyán múlt ki épen azon a helyen, a hol hat évvel ezelőtt elődét kivégezteté. Így a Paulicianusok szektájának két előljárója rövid idő alatt martyr. E két előljarónak szerencsétlen sorsa, a helyett, hogy a pauliciánusok bátorságát és önbizalmát kibébitette volna, még fokozta, úgyannyira, hogy igen gyakran keresve-keresték a martyrságot. A császári üldöző Tryphó, a coloniai praelatus szemei nem kísérhették folytonos éber figyelemmel a lelkesült pauliciánusokat. Egy bizonyos Pál nevű egyén, két fiával Gegnaesiussal és Theodorussal a partvidékre a Tris és a Halys folyzm torkolata közé telepedett le s Episparist a szekta fővárosává tette, ide gyűjtven a szétszórva élő hizeket, s így a paulicianismus elterjedését az elnyomatás még elősegítette.

A határszéli villongás Pál működése alatt ismét megújult teljes erővel. Walid kalifa Árménianak és Kis-Ázsiának egy részét meghódította. A szektának harmadik prófé-

tája is, — kinek életéről és működéséről az itt közöltekön kívül — tudomásunk szerint — semmi adat sem maradt fenn — még a határszéli forogás idejében meghalt. Nem egészen alaptalan azon feltevés, hogy a szektában már Pál életében mutatkoztak a meghasonlásnak nyomai. Pál halála után idősebb fia Gegnaesius-Timotheus név alatt állott a hívők élére, hihetőleg atyja megbizásából. Midőn Gegnaesius Timotheus a szekta élére lépett, hódolt azon általános nézetnek, hogy a szellemi adományok örökölhetők. A szellemi tehetség örökölhetőségéről való felfogás különböző volta, — a hívők között egy századik tartó szakadást idézett elő, a mennyiben az ifjabb testvér Teodorus Gegnaesiussal összejöttetésbe jött, hivatkozván arra, hogy vele közöltetett a szentlélek s így ő van hivatva a szekta élére állani, nem pedig az, a ki e méltóságot, mintegy vagyont örökölte atyjától. Minthogy mindeniköknek akadtak követői, a pauliciánusok szektája két pártra szakadt. S míg Gegnaesius Episparisban működött, addig Teodorus Cibossában folytatta munkásságát, de a két párt között levő egyenetlenség Teodorus halála után is tartott.

A paulicianusok Gegnaesius Timotheus főnöksége alatt, ismét megerősödtek, úgyannyira, hogy a görögök részéről a hatalmas Isauri Leo (718) figyelmét is magukra vonták, ki a paulicianus előljárót a városba hivatá s a pátriárcha által megvizsgáltatá tanjukat és hitöket. A vizsgálat alkalmából tanjukról korunkig fenmaradt tudósítás, kétségkívül nem a tiszta igazságot tükrözi vissza, mert ha a tudósítás valódi lenne, nem magyarázhatnók meg, hogy miként ütött ki a vizsgálat a paulicianusokra nézve olyan szerencsésen. A Gegnaesius által előadott egyházi igazhitű formula, úgy, a mint azokat Petrus-Siculus közli, csalárd reservatio mentalis alapján jöhettek létre. Az eretnekek ellen felhozott ezen vád nem épen alaptalan, különben nem magyarázhatjuk meg a patriárchának a császári peccéttel igazolt menedéklevelét a paulicianus előljáró részére, melynélfogva nyugodtan visszatérhetett hitfeleihez Episparisba. Az is megtörténhetett, hogy megidéztesének kimenetele nem a fennebbi kedvező módon történt s így önbiztosítási szempontból kényszerítve volt eltávozni az országból. Ezen feltevés alapján érthető meg az is, hogy hitfelei miért terjedtek el olyan gyorsan a Saracénok területén fekvő Mananalis környékén. A paulicianusok a görög birodalom területén addig éltek békében, a míg a képek felett való küzdelem ki nem fejlődött.

Gibbon, úgy mint Neander megegyeznek abban, hogy a képbőlök a paulicianusokkal rokonszenveztek. Szóval: a képek tisztelete — vagy nem tisztelete felett — a törvényes egyházban kifeltett küzdelem, a pauliciánusok ügyét már az által is előmozdította, hogy némelyek e küzdelemben hozzájuk csatlakoztak. Innen magyarázható meg azon körülmény, hogy a paulicianusokat együtt büntették a képbőlökkel.

Ugyanerre az időre esik bizonyos János nevű katólikus írónak „Oratio contra Paulicianos“ czimű munkájában, a paulicianusok ellen való fellépése, a mely munkában

vádolja őket tudatlansággal és előadja, hogy a paulicianismus szektája az egyházból kiűzött képprombólókból áll. Ezen iratnak szerzője egyszersmind kortársa volt Gegnaesiusnak s így felfelteshető, hogy a 745-ben meghalt Gegnaesius nem hagyta a nevezett iratot megjegyzés nélkül.

Gegnaesius halála után, a szellem isteni adománya fellett való régi küzdelem ismét előállott. Zachariás nevű fia és utódával szemben egy bizonyos Josephus nevű egyén lépett fel Epaphroditus név alatt. Így a szektában kifejllett két párt összeütközései szakadást idéztek elő. Most egy sajtószerű esemény merült fel: ugyanis mind a két főnök, híveivel együtt, elhagyta a vidéket; a saracén lakosok közül többen csatlakoztak hozzájuk, azt hívták, hogy a görögökhöz fognak menni. Azonban Zachariás híveit — az üldözésben a legnagyobb veszély között, elhagyta s ez által elveszté az irányában tanusított bizalmat annyira, hogy hívei többé nem ismerték el pásztorként.

Miután Josephus — Epaphroditusnak csellel sikerült üldözéseit kijátszani — visszatért ismét Mananalisba, majd kevés idő elteltével Epipharisba vonult, hol nagy kitüntetéssel fogadták. De ezen öröme csakhamar szomorúsággá változott: a paulicianusok ellenségei, köztük egy Cricoraces nevű kegyes császári hivatalnok, a paulicianusok epipharisi imaházát éppen akkor, midőn benne nagy számmal összevalának gyűlve körülvetetve és csaknem az egész közönséget elfogatva s csak nagy nehezen sikerült Josephusnak is elmenekülni, Antiochián keresztül, Pisidiába. Így lett a paulicianismus, a határszélről átültetve Kis-Ázsia szívébe.

Ezek az események IV-ik Constantinus idejére esnek, ki mint hatalmas uralkodó és hadvezér erélyesen lépett fel a képtisztelők ellen; parancsából Cricoraches vezérlete alatt minden kigondolható módon folyt az üldözés. Cedronos történelmi művében említi, hogy a császár, Josephus követői közül többeket Thraciába bocsátott át, minek következtében a paulicianismus még szélesebb körre terjedt ki, a nélkül, hogy az összeköttetés a thraciai és az armeniai testvérek között megszűnt volna. Az említett historikus, Cedronos nézete szerint, a császárnak ezen áthelyezési intézkedése abból a szempontból történt, hogy birodalmában szüntesse meg a viszályokat. Különböztetve ezen tudósításra Petrus és Photius után annyi megjegyzésünk van: hogy Cedronos ezen áthelyezést összetévesztette egy későbbi colonistióval.

Josephus Epaphroditus meghalt Chortocopiuban 775 körül. Utódja Bánes lett Ryparos (csunya) melléknévvel. Alatta is megvolt a szekta beléletében a folytonos versengés, a mi a hívők között levő testvéries viszony kifejlését nagy mértékben akadályozta, az erkölcsi és hit közösségi életeterejét veszélyeztette s bő táplálékot nyújtott a különböző pártok és pártárgyalatok keletkezésére, mindezek a körülmények, a pártok és pártárgyalatok, valamint a hívőkben a Bánes iránt kifejllett ellenszenv, elégséges volt arra, hogy a szekta két pártra szakadjon: egy gnosticus és egy páli irányúra.

Ebben az időben a politikai viszonyok a szekta fejlődésére nézve, nagyon kedvezőleg alakultak, a mennyiben a

saracénok és a keresztyének között a viszony a lehető legfeszültebb lett. A Korán hívői az Abbassidák nemzetségéből származó legkitűnőbb kalifák: Mohamad, Musa, Harun al Raschid, Kis-Ázsiában, Armeniában mind erélyesebben-erélyesebben emelték fel szavukat és érvényesítették hatalmukat a képek felett czivodó és így meghasonlott görög hatalommal szemben.

A VIII-ik század utolsó felében, midőn a paulicianusok külső megtámadtatása csaknem egészen megszűnt a belviszálytól, a mely a szektát végveszélylyel fenyegette Dryinos fia Sergius védelmezte meg. Sergius, Galatiában, Tavium városa mellett, Halisban született. Neveltetését a paulicianusoktól nyerte.

Sergiusról Petrus Siculus a következőleg nyilatkozik: „őst ostobaságáért gúnyrak és az egyház romlásának kell tartanunk“ s feljegyezte róla, hogy egy napon a Boze öreg paulicianus nő alakjában, az akkor még buzgó katolikus, Sergius meglátogatta s az eretnekek szokása szerint, vele vitatkozásba eredt; Sergius állításainak támogatására a szent iráshoz folyamodott; ezen eljárását a Bose helyeselte, sőt kifejezést is adott azon nézetének, hogy az irás titkait bármelyik hívő szükségképen és jogosan értelmezheti s hogy a papok a hívőknek az irásmagyarázatát nem engedik meg, az csak azért van, nehogy a hívők az igazság elferdítésének nyomára jöjjenek. Szóval, miután Sergius a biblia tüzetes tanulmányozását és magyarázatát megkezdte — Petrus Siculus szerint — azonnal az eretnekség hálójába esett. Ezen elbeszélésnek különben csak annyi történelmi jelentősége van, hogy világosan kitűnik belőle a paulicianusok azon eljárása, a melyet tanusítottak ellenségeikkel szemben, hivatkozván a hívők azon jogára, melynélfogva jogosultak az irás olvasására és tanulmányozására.

(Folyt köv.)

NECROLOG.

Az erdélyi ref. egyházkerület napszámosai között sokan vannak, kiknek egyszerű, zajtalan, de áldásos életét csak akkor ismerik meg nagyobb körben, mikor már kidültek az élők sorából. Ilyen volt Gergely Sámuel luka-ilenczfalvi iskolatanító, ki félszázadot meghaladó ideig munkált az Úr szőlőjében Született Baczkó-Madarason, 1801. február 14-én, s a maros-vásárhelyi ref. collegiumban bölcsészeti és theologiai tanulmányait bevégezván, szülő helyén atyja nyomába lépett, ki szintén hosszú ideig volt a b.-madarasi egyház tanítója. Gergely Sámuel 1835. évben a luka-ilenczfalvi népes egyházba jött s azóta folyton itt munkált s így összesen 52 évig szolgált a népoktatás és nevelés szent ügyét, hallgatói osztatlan becsülése mellett!

A józanság, a szelidség, az emberszeretet, szorgalom és rend e példányképét valóban megillette a „tiszteletes“ név, melylyel hívei czimezték, a távolabbi vidéken is oly nagyra becsült férfit. Soha nem lankadó munkakedvvel, egész odaadással vezette a népes gyülekezet osztatlan, egyes népiskoláját, vezette türelemmel, példásan és sok eredménnyel, mert iskolája egyike volt a tractus legjobb iskoláinak!

A régi kornak ezen kedves embere, a század első felében élt kitünőbb egyházi férfiak nagy részével személyes ismeretségben levén, most késő vénységében is élénk emlékezettel beszélt gyakran érdekes dolgokat a már rég letűnt szereplők életéről. A pár év óta gyöngéledő öreget, kit egyéb jó tulajdonai mellett mély vallásos kedély is jellemzett: lelki erélyes szellemi ébersége soba sem hagyta el, még a szeptember 18-diki derült őszi napon sem, mely zárkőve lett hosszú földi napjainak. A negyed napi temetésen az egyházközség kicsinyei, nagyjai és a vidékiek tömeges megjelenésökkel tisztelték meg a jó öreg emlékét, mely alkalommal Rákosi Lajos marosi esperes megható alkalmi beszédet tartott az elhunyt felett, alapigéül vevén: Sámuel I. könyve harmadik részének 1—10. verseit. A hallgatók szemeiben csillámló könnyük méltán vegyültek az agg nő, nyolcz nagykoru gyermek és huszonnégy unoka könnyei közé.

Ilyen hiv és munkás, az Úr szavára hallgató „Sámuel” adjon az ég továbbra is a lukafalvi nemes ekkleziájának!

Lukafalvi.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1883. december 1.

— **A Baldácsi-alap** kezelése ügyében a kerületi meghatalmazottak közgyűlését gr. Lónyai Menyhért, mint h. igazgatósági elnök, decz. 8-án Budapestre összehívta. A közgyűlés feladata lesz választások útján pótolni két nagy veszteséget, ha ugyan pótolhatók azok, gróf Degenfeld Imre helyett elnököt s Török Pál üresen maradt helyére egy igazgatósági tagot kell választani. Az elnöki tisztre, értesülésünk szerint, br. Kemény Gábor ő nagyméltósága megnyerhetősére kilátás van. Az erdélyi egyházkerület részéről e közgyűlésben főt. Nagy Péter püspök úr s Szász Domokos közjegyző fognak részt venni.

— **Nemes példaadások.** T. Nagy Sándor, n.-erneyi ref. pap, arról értesíti lapunkat, hogy br. Bálint Józsefné, sz. gr. Béldi Georgine ő nagysága, róm. kath. hitvallásu urnő, ottani ref. templomunk kijavításához jelentékeny segedelemmel járult s a domestika javára is 10 frtot adományozott. A presbyterium a nemes báróné e nemes tettéért hálás köszönetét nyilvánította. Ugyanazon egyházközségünkben Frei Jakab izraelita, minden felszólítás nélkül kijelentette, hogy a domestika javára évenként fizetni fog 1 frtot. Hasonló buzgalmat tanusítanak az ügy iránt feles számu oly nők is, kiknek férjük más hitfelekezet tagja. Ez örvendetes jelenségeket, buzdító példák gyanánt hozzuk nyilvánosságra.

— **A dunántúli ref. egyházkerület,** hogy pápai főiskolájában levő theologiai akadémiáját, ref. tanítóképezdését s főgymnasiumát a zsinati közoktatási szervezet és országos középiskolai törvény kívánalmainak megfelelőleg rendezhesse be, a rendelkezésre álló összes jövedelmi források felhasználásán kívül, egy e célra jövedelmező sorsjáték rendezésének engedélyezését eszközölte ki a pénzügyminiszteriumnál. E sorsjáték 400 darab, összesen 12000 forint

értékű nyereménnyel rendeztetik, melyből a főnyeremény 4000 frt értékű arany és ezüst asztali készlet leendő s a húzás 1884-ik év szept. 1-én tartatik. Olvasóink pártfogásába e nemes célú sorsjátékot a legmelegebben ajánljuk.

— **A n.-erneyi Bethlen-főtanoda** theol. akadémiája a jövő évi alapvizsgára s papi szigorlatra a következő témákat tűzte ki: 1) Egyháztörténelmi feladat: Adassék elő, hogy minő fogalom volt az urvacsora felől a nyolcz első században? Minő véleménynyel lépett fel Paschasius Radbertus? Kik és minő alapon támadták meg az ő véleményét s mi eredménye lett végre a katolikus egyházban az urvacsora felett folyt vitáknak? 2. Vallásbölcsészeti feladat: Mi az alapja a dualismuskak a természetvallásokban? Minő átalakulást szenved e dualismus az erkölcsi vallásokban? Miben áll az Zarathustra vallásának dualisma? Vannak-e dualistikus vonások az eredeti és középkori keresztyénségben? Mi különbség van a keresztyén és a Zend vallás dualismusa között? 3. Hittani feladat: Készítettessék közönséges népiskolát végzett növendékek felfogásához mért tanítás ezen thema felől: Miféle tulajdonsága az embernek a vallás? Honnan magyarázható ki a vallások tapasztalt sokfélesége s ezzel kapcsolatban mutattassék ki a vallás eredetének emberi (subjectiv) és isteni (objectiv) kútfeje. 4. Biblia-theologiai feladat: Adassék elő: Hány redactioiban maradt reánk a dekalogus? Melyik a régibb? Milyen lehetett legrégebbi alakjában? Helyes-e a „parancsolat elnevezés”? Hogy osztották fel a különböző felekezetek? Irhat-e Mózes eredeti alakjában? A dekalogus fontossága miben áll? 5. Egyházi beszéd szerkesztésére: 2. Thimoth II. 3—7.

FŐTISZT. NAGY PÉTER PÜSPÖK ÚR A KÖVETKEZŐ KÖRÖZVÉNYEKET BOCSÁTOTTA KI:

Köröztetnek:

1233—1883. A n.-szebeni egyházmegyében a mikeszázsi papi állomás negyed izben. A megválasztott, a remélhetőleg közelebbről létesítendő államiskola felállításáig, rendesen tanítani köteles s ezért — a mig tanítand — élvezi az eddigi tanítói javadalmakat. Fizetése, a papi: 394 frt 80 kr, a tanítói 193 frt 30 kr. Összesen 588 frt 10 kr-ra van becsülve; ezen kívül stóla, tisztességes lakás új gazdasági épületekkel, terjedelmes kerttel. Pályázati határnap: a jövő 1884-ik év január hava 15-ike. Folyamodványok t. t. Kelecsényi Károly esperes afához Alamorra (u. p. Ladamos) küldendők.

1224—1883. Az erdővidéki egyházmegyében a bodosikántor-tanítói állomás. Javadalma: 50 kal. ős, 50 kal. tavasz gabona; 3 frt oszpora; 5 v. ős, 5 v. tavasz a vékásoktól; 18 terü fa; 10 véka férőjü szántó és két terüre való kaszáló haszonélvezete; tandij minden gyermektől 50 kr, más felekezetűektől 1 frt; stóladij minden gyermek temetéséért, kinek szülői oszpora vagy kepefizetők 50 kr; lakás gazdasági épületekkel; legelési jog 4 nagy, 10 apró marhára. Pályázati határnap: december vége. Polyamodványok t. t. Szász József esperes afához Bibarczfalvára (u. posta Baróth) küldendők.

Kolozsvárt, 1883. nov. 30.

PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI S KIADÓI SZÁLLÁS:

b.-farkas utca 16 szám, hová a lap szellemi s anyagi ügyeit illetj minden küldemények czimzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt., félévre 3 frt., évnegyedre 1 frt. 50 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

HIRDETÉSI DIJAK

kétszer hasábozott garmond sor vagy annak tere 5 kr. Bélyegdíj minden beigtatás után 30 kr.

Nagyobb és többször megjelenő hirdetéseknel külön kedvezményt nyujt a kiadóhivatal.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Egy test és egy lélek vagytok. Eféz. IV. 4.

Tartalom: Püspöki fizetés. Sz. B. — Szász Károly püspöki jelöltsége. — Még annyira nem vagyunk. Bierbrunner Gusztáv. — A paulicianusok szektája. (Egyháztörténelmi tanulmány.) Nagy József. — Különfélék.

PÜSPÖKI FIZETÉS.

Dunamelléki egyházkerületünk püspöki székének betöltéséről levén szó s a kérdéssel még a politikai lapok is sürűen foglalkozván, e megemlékezés rendjén azt is számítgatják, hogy mi lesz az oda megválasztandó püspök — fizetése. Elég messzi hátul álló kérdés ugyan, a mikor arról a nagy, szép, dicsőséges elhivatásról beszélünk, a melyet egy magyar kálvinista püspök állásához és egyéniségéhez kötni szeretünk; de mindenesetre meglevő s a vele kapcsolatban álló körülményeknél fogva, nem is épen egészen ignorálható egy kérdés. Ránk nézve is ezúttal actualitást az ügy az által nyer, hogy a lapok hirtelése szerint, a kormány, ha a prot. püspökök is felső házi tagokká lesznek, fejenként ötezer forinttal kívánja ezeket dotálni.

Egyáltalán nem vagyunk abban az előnyös helyzetben, hogy e hir megbizhatósága felől alapos tudomással rendelkezhetnénk s magának az állítólagos kormányi szándéknak lételéről is, ha létezik, csak ez újdonságból meritettünk tudomást. De ha ez esetben, kivételesen valót talál az újságos hir szólni s a kormány szándéka csakugyan az, hogy püspökeinknek, akármi czimen és ily módon fizetést adjon, ahhoz úgy hiszem, nemcsak a kormány, esetleg a törvényhozás, hanem a protestans egyház akarata is megkívántatik. E két tényezőnek találkozása pedig sem a ter-

mészet, sem az ember-világ törvényei szerint nem szükségképeni.

Mi a „kálvinista fizetés“ hagyományos mértékét, mint annak jelzőjét becsüljük nagyra, hogy egyházunk szolgálói, a midőn ily fizetések mellett is vállalkoznak tisztók betöltésére, ezzel bizonyosságát szolgáltatják annak, hogy él és hat bennök valami, a mi a világi jutalom szükös voltát sokra, nagyra pótolja: az a közszellem, a mely a csekély erők megfeszítésével tartja fön magunk áldozatával a magunk egyházát és intézményeit s a mely a csekély javadalmak mellett is szolgálatra serkenti papjainkat, tanárainkat. Fonttal meg nem mérhető ugyan ez a valami, de bizonyítéka annak, hogy autonomiánkért árt is készek vagyunk fizetni.

Ám a világ javainak sorában a szellemi értékeket becsülvön mindenkifölött valókként, természetesen, hogy a szellemi munka bérét is a lehető legmagasabbra kívánják fokozni s így a kálvinista szegénységet csak kényszerűségnek, de nem szükségképinek valljuk, óhajtván, hogy egyházunk szellemi munkásai a lehető legfényesebb javadalmazásban részesíttessenek.

És első sorban püspökeink, egyházunk legnagyobb dignitásának hordozói, az egész egyház képviselői, a kik állásuk, egyházi és társadalmi rangfokozatuk s ezzel mindenirányu befolyásuk mértékét is jelentékenyen fokozhatnák, ha nem volnának kénytelenek minden nyomon érezni a szegénységet s a kiket a nagy világ bizonynyal még előnyösebben ítélne meg, ha egyéniségök kitűnőségét nem csorbitaná sokszorosan vagyoni állapotaik korlátozottsága. A közfelfogás nem igen igazságos, de nagyon is szokásos ítélete szerint nem csak a barátot, hanem a püs-

pököt is ruhája teszi s azok, a kik ma a szegény kálvinista püspököt s bene egyházát csak félvállról tekintik, készséggel meghajolnának az előtt a püspök előtt, a kinek az is volna, mit aprítani a tejbe. Meghajolnának az ember előtt, többre tartanak egyházát, a melynek személyére s a társadalmi tekintély befolyássá válnék, nem csak az egyház, nem csak a társadalom, hanem az állam szemében is.

Arról nem álmadozhatunk, hogy hazánkban e tekintetben valaha is versenyezhesse a mi püspökeink a katolikusokéval — de több, mint valószínű, hogy megfosztva ezeket aránytalanul nagy javadalmaitól s ellátva azokat csak valamennyire is tekintélyes vagyonnal: a távolság közöttök nemcsak tekintélyre, hanem világi, politikai befolyásra nézve is nem fogna épen oly nagy maradni.

Sőt előnyösebbé téve világi tekintetben püspökeink állását, emelnék egyszersmind papjainak értelmi és erkölcsi színvonalát is, mert olyan pálya, a melyen ilyen palma kínálkoznék, egészében kecsgetőbbé, vonzóbbá fogna valni a kiválóbb tehetségek számára is, a mi ismét a szabad gondolkodás, az alkotmányos érzület, a nemzetiséghez való hűség javára válnék.

Mi belenyugszunk tehát szegénységünkbe, sőt látjuk is ennek szép és emelő oldalát, de mind a protestantismus, mind a nemzetiség érdekében szeretnők vagyoni viszonyaink javulását, mert ismerjük és elismerjük azt a nagy visszahatást, mely ebből a szellemiekre is származnék.

Am, mindez elismert előnyök mellett sem tudnánk arra szavazni, hogy a magyar reformált egyház püspökét akármiféle kormány is javadalmazza. Azt a veszélyt, mely ebből a kormányilag javadalmazott reformatus püspökökre függetlenségüket, azaz saját egyházuktól való függésüket illetőleg, származhatnék, igen is nagy és drága árnak tartanók az állás jelentőségének emelkedéséért, mely vele járhatna.

A protestans ... nem engedi, nem engedheti, az egyház hivatalosa mástól, mint csakis kizárólag magától az egyháztól, bármi tekintetben is, függésben legyen. Az legyen más valami egyéb, de nem protestans püspök, a ki koldus vagy semmi javadalmazás mellett is, nem ezt az egyetlen és semmi más földi hatalomtól való függést nem tartja kötelességének és dicsőségének — gyönyörűséges igájának.

Ha a magyar állam csakugyan be találná látni azt a viszonylagos igaztalanságot, melyet a multban felekezetünk irányában elkövetett; ha tudatára fogna ébredni annak, hogy mindazt a szolgálatot, melyet a magyar protestans egyháznak jogi és vagyoni helyzetére nézve tenne a magyar nemzetiségnek, alkotmányosságnak és kulturának tenné: java-

dalmazza a magyar protestans egyházat megfelelő és tehetsége szerinti mértékben, majd az egyház bizonyynyal ismerni fogja saját legjobb érdekét s püspökeit is állásukhoz és hivatásukhoz illően fogja, így gyarapodott erejéből, jutalmazni, az államnak is bizonyynyal nevezetes hasznára, de a magyar protestans egyház semminemű kormánytól el nem fogadhatja, hogy püspökei, akármilyen fényes dotatioórt is, csak legtávolabbról is függhessenek mástól, mint egyedül és kizárólag saját egyházuktól.

Sz. B.

Szász Károly püspöki jelöltsége.

Vizsolyi Gusztáv, a dunamelléki egyházkerület segédgondnoka, e hó 5-én értekezletet hívott össze az egyházkerület püspöki székének betöltése tárgyában. Az értekezleten, — melyen az arra hivatottak voltak tanácskoznók a felől, hogy kit helyezzen közbizalmuk a nagy emlékü Török Pál — fájdalom — oly lesújtólag megürült székébe — igen sokan vettek részt, köztük a kerület 8 egyházmegyéje közül hatnak esperesei és segédgondnokai, valamint a világiak legtekintélyesebbjei.

Az értekezlet egyhangulag kimondta, hogy a jelöltség elfogadására Szász Károly min. tanácsost kéri föl, s Vizsolyi G. és Sipos Pál tolmácsolták az értekezlet óhaját — Szász Károlylyal szomben. Az értekezlet lefolyásáról jövő számunkban részletes tudósítást hozunk. Addig is adjuk Szász Károly beszédét, melyet válaszkép adott, a következőkben:

Tisztelt Uraim, barátaim! Nem mondom, mert ellenemre van minden kétszínűsködés és tettetés, hogy felszólítástok egészen meglepő s készületlenül talál. Az időszaki sajtó, mely természeténél fogva, minden hirt felkap s minden dologban irányadó szót követel magának, gondoskodott róla, hogy felhívástok ne lépjen meg. Alig zárult be a sir nagyérdemű s felejtethetlen püspökünk fölött s a fries hant még meg sem szikkadt rajta, mikor a napilapok már siettek utódjáról gondoskodni s a többi közt az én nevemet is emlegették.

Nem vonom kétségbe a sajtó jogát ehhez; a nyilvánosság s a sajtószabadság mai korában mindenkinek szabad is, módjában is van a maga véleményét nyilvánítani. Csak oly dolgokban, melyekben az illetékeség meg van határozva s az elhatározás joga bizonyos testületeké, ne követeljen magának a sajtó többet, mint a mi őt megilleti. Szabad neki, előlegesen és utólagosan, bírálni pl. az akademia vagy bármely más testület jelöljeit és választásait, vagy pl. a miniszterválság alkalmával a miniszteri kombinációkat, vagy országgyűlési választásoknál a képviselőjelölteket s itélni elevenek és holtak, meg sem szülöttek vagy halva szülöttek felett, „senki tőle e jogát el nem veszi“, de viszont ő sem veheti el az illetékes testületektől a határozás, a választás jogát.

Meg kell mégis vallanom, hogy a napi sajtó időelőtti felszólalásai engem kellemetlenül érintettek; részint, mert idő előtti felszólalásokban és kandidálgatásokban némi kegyetlenséget éreztem egyfelől az elhunyt iránt, kinek üresen maradt helyét oly nagyon siettek betölteni, s kinek a helyét mi még soká, igen soká betölthetetlennek fogjuk érezni; másfelől a kijelölésre és választásra egyedül jogosult testületeink, egyházkerületünk 249 egyháza iránt, melyeknek még arra sem adtak időt, hogy a nagy csapásból valamennyire magokhoz jöjenek, összeszedjék magokat s megállapítsák

gondolataikat, s kellemetlenül érintettek e felszólalások, megvallom, azért is, mert nevemet — minden általam adott ok nélkül — a közvita martalékául dobták oly téren, melyet erre illetékesnek nem ismerhetek el s melyen nyilatkozni nem véltem magamnak megengedhetni. Csak e mai alkalmat használom föl annak kijelentésére, hogy nekem e hírlapi felszólalásokban, történtek legyen mellettem vagy ellenem, s más jelöltek mellett vagy ellen, nemcsak semmi részem, sem közvetlen, sem közvetőleg, de rólok előleges tudomásom sem volt s én azokat, úgy mint akárki, csak mikor megjelentek, nyomtatásban olvastam.

Most állok először egy illetékes, bár nem még magára a választásra jogosult, de a választásnak némileg irányt adni mindenesetre hivatott férfiak tisztos gyülekezete előtt —, s ha maga a fölbívás, mint mondtam, nem volt is váratlan egészen, engedjétek megvallanom, hogy mégis van benne valami, a mi meglep s a mire teljességgel nem voltam elkészülve.

A mi meglep, a mit nem vártam, hogy ennyien, hogy egyházkerületünk ennyi kiváló tagja s vezérférfia egyesüljön abban az óhajlásban, a melyet csak az imént tolmácsoltatok előttem, engem látni egyházkerületünk püspöki székén. És ha a ti óhajlásotok, tisztelt barátim, nem is fog egyházaink többségénél az általatok remélt, engemet aggodalomba ejtő visszhangra találni, ha általatok emlegetett püspökségem csak ennél a ti lelkeitekben élő kijelölésnél marad is: nekem örökre becses és felejtethetlen marad az, hogy ez egyházkerület legjobbjai közül ennyieknek barátságát, jó véleményét és bizalmát bírhattam.

Fogadjátok már ezért is szívem mélyéből eredő s onnan holtomig ki sem irtható hálámát.

Harminczkét éve múlt a nyáron, hogy a gömöri egyházmegyében letett első papi szigorlatom után, b. eul. Apostol Pál tiszáninnyi superintendens, a palástot nyakamba akasztotta s engem a papi hivatalba exmittált s a rimaszombati egyházba káplánul rendelt. És huszonnyolcz éve múlt a nyáron, hogy mint megválasztott és beigtatott kézdivásárhelyi lelkész, az erdélyi egyházkerület kolozsvári zsinatján nyilvánosan kiállott második papi szigorlatom után, a nagy emlékü Bodola Sámuel és az esperesi kar, a gyülekezet előtt a belső farkas utczai templom kövén térdelők, a kezeknek fejre vetése által, a papi hivatalra felszentelt. És 26 éve lesz nébány hó múlva, hogy a dunamelléki egyházkerület papi testületének tagja lettem, miután előbb már három évet, mint tanár szolgáltam e kerületben. De e félemleréletről hosszabb időből csak tizen négy évet töltöttem tényleg lelkészi s egy kis részben esperesi szolgálatban — s tizenhat éve már, hogy a gyakorlati papi működés teréről lelépve, bár papi jellegemet s minőségemet megtartva, állami szolgálatba vagyok. Nem hiúság, vagy nagyravágyás vezetett; mert ti tudjátok, hogy tiszteletes czimemet minden más, világi czimnél és rangnál többre tartottam — s magam kértem az egyházkerületet, hogy engem, állásom külső változása daczára, papi tanácsbírái sorában kegyeskedjék megtartani, valamint a zsinati törvények meghozása és szentesítése után a főtiszteletű conventet, hogy papi jellegem fentartását engedje meg. S miután ez akkor s most újabban is kimondatott, örömmel vettem részt tanácskozáseitekben, munkáitekben, örömmel vállaltam el megtisztelő megbízásaitokat s mindig megújuló lelki örömmel vettem vállamra — ha alkalom adatott rá — a papi palástot, hogy kisdedeket kereszteljek, házassalándókat eskessék vagy a papi székben a tanítás-, a koporsók fölött a vigasztalás igéjét szóljam. Emlitsem-e papi s általában egyházi irodalmi dolgozataimat, melyektől, egyéb irodalmi munkásságom mellett azóta sem szüntem meg, mióta a gyakor-

ló papságtól megváltam s melyekben csak a közelebbi években megjelent papi dolgozataimban is —, egyházi és hitbéli álláspontom mindenki előtt világosan áll s nem utolsósó örömmel, hogy egyik imakönyvemből a protestans nők ezrei imádkoznak ma is, s templomi dolgozataimat szolgatársaim közül sokan használják. Így, papi minőségem és szolgálatom folytonosságát s gyakorlatát az utóbbi 16 év alatt is fentartottam, minden egyéb czél nélkül — csak a papi szolgálat iránti szeretetből s azon — szívemből ki nem irtható remény sugallatára, hogy egykor még ifjúságom választott pályájára, ha agguló koromban is, mint egy csöndes révpártra, visszatérhetek.

Hogy ez előszeretettel kedvelt pályát, férfi korom delén, akkor még erőim teljében még is elhagytam ahoz, mint mondják, hűtlen lettem: annak két oka volt.

Egyik, a mit Pál apostol Timotheusnak írt: (Tim. V. 8.) „Ha valaki az övéire s főképen háza népére gondot nem visel, az a hitet megtagadta s alábbvaló hitetlennél.“ Gyermekeim voltak, fiaim és leányaim; s hivatalom, egy — bár buzgó és virágzó s előttem kedves de oly egyházhoz kötött, melyben gyermekeim magasabb kiképzésre módot nyújtó iskolák hiányoztak.

A másik kevésbbé alanyi ok, mert attól a fértutól nyertem meghívást e miniszteriumba belépésre, b. Eötvös-től, a kinek oldala mellett, vele együtt a vallás és az iskola s általában a közművelődés érdekében munkálkodni nem csak magamra nézve tarthattam szerencsének, de hasznosnak az egyházra és iskolára nézve is, s így tulajdonkép azon főgöbök szolgálatában maradhattam, a melyeknek ifjui lelkesedéssel szenteltem vala életemet, s melyektől engem, az apostól szava szerint „sem emberek, sem hatalmasságok, sem mélység, sem magasság“ el nem szakíthatott.

És bármit itéljenek is mások különbözö szempontjaik szerint, tizenhat évi munkásságom felül a miniszteriumban, engem megnyugtat az öntudat, hogy én erőm javát ott is, az egyház s iskola s jolesen protentíns egyházunk és iskolánk felvirágoztatására fordítottam s hűtelemné ahoz, a mire papi eskümben cselőtt harmincz évvel megesküdtem, soha sem gondolatlan, sem tettel egy perczig sem lettem; és ha tovább is ott maradok, a hol vagyok, reméllem és igyekszem is, hogy az egyház és iskola ügyének való szolgálatom, tehetségeim csekély mértéke szerint, ezután se legyen egészen meddő és haszontalan.

De azt hiszem, ti sem ily visszaemlékezéseket, és elmékedéseket hanem egyenes választ vártok tőlem felhívásotokra. Ezzel nem akarok adósotok maradni s ebben is oly őszinte leszek, mint voltam mindenben egész életemben mindig, sokszor a magam kárára is.

Egyenesen kimondom tehát, hogy bármily örömmel tölt el felhívásotok, látva benne barátságotok és bizalmatok jelét, — de még sokkal nagyobb aggodalommal.

Aggodalommal száját magam s mindenek fölött egyházkerületünk érdeke miatt.

Hogy magamnak nincs érdekében jelentegi állásomat mással cserélni föl: azt talán hivalkodás nélkül mondhatom. Férfi korom lejtőre ért, s a ritkuló lombu fát, melynek felső ághegyei száradni kezdenek már, új talajba áttüntetni mindig bajos. Állásom a miniszteriumban oly miniszter mellett, kinek nem csak bizalmával, de barátságával is dicsekedhetem, kinek kulturális törekvései s európai széles látókörü eszméi iránt nemcsak rokonszenvenvel, de lelkesedéssel is viseltetem s azoktól teljesen át vagyok hatva, a ki nekem talán munkaerőmet s képességemet tulbecsülve, oly állást teremtetett maga mellett s oly kellemes viszonyokat nyújt

bizalmával, a minők az ugynevezett bürokratiában csak kivételesen találhatók: állásom, mely módot nyújt nekem épen azon eszmék szolgálatában dolgozni, melyek egész életemet betöltötték, melyeknek mint tanár és mint pap, mint ember és mint író, lelkem legjobb erőimet szenteltem, — s végre állásom, mely anyagilag is oly előnyöket nyújt, minőket egy protenstans pap csak ritkán érhet el s melyek engem még munkaképességem csökkentése esetére s csudálatomat még holtom utánra is teljesen biztosítják: ez állásom mondok, egyáltalában nem sürget s nem ösztönöz, sőt nem is tanácsolja, hogy változtassak rajta.

Pedig van egy előnye, melyet még nem is említettem, mely pedig — nekem legalább — fölér mind a többivel. Kiáltásba helyezi, életem végéveire, a nyugalmat. Azt hiszem, dicsekedés nélkül mondhatom, hogy sokat dolgoztam életemben s folytonos munkába töltöttem napjaimat (a mivel nem akarom azt mondani, hogy életem szintoly hasznos is volt; mint munkás; miénk az igyekezet, a siker Istentől van.) Fáradt vagyok; s miután az államszolgálat természete megengedi bizonyos évek letelte után a nyugalmat, ez, megvallo, engem is erősen kecsgetet. Nem tétlően nyugalmat értek, hanem csak mentességet minden hivatali nyügtől s a szabadságot kedvem és erőm szerint rendezni be a munka és nyugalom óráit; egy szóval olyant a minőről Arany Jánosunk szólott:

Egy kis független nyugalmat,
Melyben a dal megtogant,
Munkás, vidám öregséget,
Hol, mit kezdtem, abban véget

S ettől a reménytől, utóbbi éveim e kecsgetető boldog álmától kell lemondanom, ha most pályát változtatok. A püspöki — s a mi vele szükségkép össze van kötve a lelkészi — hivatal nem enged nyugalomba vonulást. A küzdőt ren, a munka terén kell maradni az utolsó lehelletig, míg a fegyvert, míg a zászlót a halál ki nem csavarja kezünkből. Előttem áll a Török Pál példája — s én gyöngének és fáradságnak érzem magamat arra, hogy azt a életőn követhessem.

Mindamellet nem vagyok az az ember, nem is voltam soha, a ki, mikor a kötelesség nevében hivat, a maga kényelmétől és jobblététől kérjen tanácsot. S ha ti engem meg tudtok nyugtatni azok felől az aggodalmak felől, melyek egyházkerületünk miatt háborgatnak, a saját magam miattiakat majd csak lecsöndesítem magamban én.

Ámde ezen aggodalmaknak is enmagamban és személyi tekintetekben van a forrásuk; egy szóba foglalva, így fejezhetők ki: képes volnék-e megfelelni a rám ruházandó tisztnek s abban az egyházkerület jogos várakozásának?

És itt nehéz helyzetbe jutottam; önmagamnak kell bírálatot tartanom magam fölött; s ha bírálatom igen enyhe talál lenni, az önszeretet sugallatának s önámításnak vagy épen önszépítésnek látszhatik; ha igazságos, akkor a ti barátságok és bizodalmatok azt túlságosnak mondhatja s azt követelheti, hogy annak ne én, hanem ti — s végelemzésben az egyházkerület s annak összes egyházai legyenek a bírái. Én ez utolsó bírálatot természetesen elfogadom, de kötelességet mulasztanék, ha e legfőbb bírámat, az egyházkerületet, általatok nem figyelmeztetném, a mi talán nem tűnik szemébe a felületes szemlélőnek, de a mi én magamban igaznak érzek — mert bocsássátok meg, az öntudatos és elfogulatlan ember, a ki magát vizsgálni megszokta, önmagának mégis a legjobb bírája. S itt ünnepélyesen kijelentem, legyen bíráim a mindeneket látó Isten, hogy azokban, a miket mondandó vagyok, igyekszem őszinte lenni, egyaránt távol tartva magamat a dicsekedéstől és az álszerénységtől. Szerény és alázatos lenni — mint ember-

nek s mint papnak kétszeresen is — kötelességem, de az álszerénységet. a „qui se nequiter humiliat“-ot a képmutatás legundokabb nemének tartom.

Kételemkedem, hogy a püspöki s az avval együtt járó lelkészi hivatalnak megtudnék-e felelni: először is azért, mert tizenhat év alatt, bár némi csekély részem volt is a lelkészi functiókban, az egyházi kormányzatban, azok gyakorlatából mégis annyira kijöttem, hogy a kérdés, bele fogom-e abba magamat annyira találhatni, mint az, a ki folytonosan a tényleges lelkészkedés s az egyházi kormányzat terén működött. Mondtam már, vén fát átültetni mindig, a legkedvezőbb talajviszonyok mellett is, kockáztatott kísérlet s nekem még nagyon számot kell vetni magammal, elszánhatom-e magamat e kísérletre, tudván, (s ez lelkiismeretbe vágó dolog) hogy a kísérlet árát az egyházkerület adhatja meg.

De még ennél sokkal nagyobb aggodalmam is van s nem tudom hamarjában, hogyan fejezzem ki azt, hogy megértessem, de félre ne értessem.

Én, mint püspök, az ellenemben már is felmerült s a nyilvánosság előtt is kifejezést nyert kifogásokkal szemben, csak úgy remélek hasznosan, sikerrel és áldásosan működhetni, ha az összes egyházkerület bizalmára és támogatására számíthatok. Nem értek ez alatt egyhangú megválasztatást: olyan nincsen; a „consensus omnium“, jól tudom, nem érhető el. De személyemért orvosolhatatlan viaszályoknak, elkeseredett pártusáknak, az egyházkerületben éveken át, talán évtizedig fennmaradó személyes gyűlölködéseknek, valóságos szakadásnak tenni ki az egyházkerületet; ez valóban lelkiismeretlen és meghocsáthatatlan vétség volna, melynek én magamat eszközül semmi czim alatt nem adom oda. Ime, már azt is emlegetik, hogy esetleges megválasztatásom törvénytelen volna, mert nem vagyok fungens akkléziás pap. E kérdés egyházjogi elbírálása nem reám tartozik; de engem érint a jelenség, hogy megválasztatásom ellen esetleg oly fegyverek villogtatnának s oly rugók hozatnának mozgásba, melyek nemcsak az én nyugalmatom — mit tesz az? de az egyházkerület nyugalmatát is nösszu időre megzavarhatnák s azzal az én üdvös működésemet is lehetetlenné tennék. Képzeltetek barátim egyházkerületet, melyben elnöktársával, püspök a közgyűlés egyik, talán tekintélyes kisebbséget alkotó részével, folytonos versengésben, nem mondok gyűlölködésben állana. Nem az elvek harcától, nem a tisztességes s alkotmányos ellenléktől félek. Elvek harczának lenni kell, bár ez is egészen más kinézésű az egyházi, mint a politikai téren; ellenzéknek lenni kell, bár az sem szokott, eddig legalább, pártként szervezkedni és sorakozni egyházi életünk küzdő térein, mint a politikain. Nekünk egyes kérdésekben eltérő, talán ellentétes nézetek mellett is, szeretettel, kölcsönös bizalommal kell ügyeinket intéznünk. Az egyház hajója külső viharokat kiállhat, — mint kiállott századokon át s ha kell kiálland ezután is — de ha belső szakadástól recsegnek bordái, jaj neki! el kell sülyednie.

Ennek én ne legyek oka! Mert ha becsülettel futottam eddig szerény, de öntudatos életpályámat, nem akarok azzal az önváddal menni sírumba, hogy a mi legszebb volt előttem, egyházamnak kárt okoztam.

Azért barátim, nézzetek jól körül; vegyétek számba a választás esélyeit — nem a szám- és névszerinti végeredményre nézve, mert az mindegy — hanem a benne használandó eszközökre, az általa felhivandó mozdulatokra, s az erkölcsi eredményre nézve. S ha a kilátások e tekintetben nem mutatkoznak kedvezőknek, hagyjátok abba. Részemről — bár a legjobb értelemben veszem Pál apostolnak Timo-

theushoz intézett szavát, hogy „a ki püspökséget kíván, jó munkát kíván” — nem kerestem a püspökséget s ma sem kívánom azt magamnak. Nekem meg van a magam munkaköre, a hivatalos életben s az irodalomban, a hol hitem szerint egyaránt működhetem s legjobb akaratom szerint működöm is egyházunk és tanügyünk érdekében; sőt meg van a magam, bár csekély működési térem magában az egyházban is, mint tanácsbírónak s egyetemes tanügyi bizottságunk tagjának; s én ezekkel — erőm csekély s már-már lankadni kezdő voltának érzetében meg is elégedtem; a mit bírok, azt a közbizalomnak köszönöm — s a közbizalomnak azt a legnagyobb jelét, melyet nekem most a ti barátságotok felajánl, nem követelhetem magamnak, és megadva is, csak úgy fogadhatnám el, ha épen ecsetelt aggodalmaim alaptalanoknak bizonyulnának s belőle egyházkerületünkre kár és veszély nem háromlanék.

Őszintén kimondom, hogy ha ezek után is szándékok mellett maradnátok, de a szavazatok vedréből nevem kisebbséggel jönne ki — a mit, meggondolva, hogy a püspöki dicső állásra nálam érdemesebbek is vannak, valószínűnek kell tartanom, azt magamra nézve szégyennek nem tartanám; sőt büszkeségem és dicsekedésem már az is, hogy ti engem erre érdemesnek tartottatok, s még inkább az volna, ha csak tíz-husz egyház is bizalmával tisztelne meg; mert tudom, hogy ha kisebbségben maradtok nézetetekkel, ti a megválasztandó s mindenestre érdemes férfit bizalommal fogjátok körülvenni püspöki székében s minden erőttökkel támogatni egyházunk javára intézendő törekvéseiben s nagy és szent, de szintoly nehéz feladataiban.

Az ellenkező esetben pedig, ha t. i. az egyházak többsége körültem csoportosulna, én az engem érlelő választás elfogadására csak egyetlen feltételt tűzök ki s ez az: hogy egyházaink többsége az önként, minden — bár erkölcsi kényszer nélkül — saját ösztönéből igazán akarja; mert azt felőre is kimondom, hogy ha az első választással általános többség nem éretnék el, magamat második választás alá semmi esetre sem bocsátandom; mert egy ilyetén választási eredményben annak világos és czáfolyhatatlan bizonyosságát látnám, kellene látnom, hogy egyházaink többsége nem akar engem, nem engem akar „püspökének” s azt hogy egy szűkebb választás alkalmával a saját jelöltjéről elütött kisebbség szükségből rám adná szavazatát; annál kevésbé vehetném üdvös működhetésem biztosítékul, m nél inkább meg vagyok győződve, hogy a szóban levő többi jelöltek bármelyike leend is megválasztva, nálam érdemesebb, mindenestre pedig alkalmasabb leend a püspöki székre.

Ha mindezek mellett is fenntartják jelöltségemet, meghajlok akaratomok előtt, mint meg fogok hajolni egyházaink többségének akarata előtt is.

Nektek pedig bizalmatok, jóindulatotok és barátságotok már csak ezen tanujelét is — melyre magamat alig érezhetem érdemesnek — hálás szívvel köszönöm; s akármi legyen további elhatározástok, s akár minők legyenek a választás esélyei: a tisztségotok örökre szívembe vésve marad!

Még annyira nem vagyunk.

A porosz s általában a németországi protestáns egyházban gyakran előfordulnak — ha e kifejezés megengedhető — u. n.: „hithűségi perek”, azaz oly perek, melyek a felett döntenek, valljon egy- vagy másik pap Isten igéjének hirdetése, egyházi cselekmények végzése körül s általában akkor, midőn Isten országának terjesztése körül fáradozik, szigorúan ragaszkodik-e egyháza hitvallási tételeihez, avagy enged-e magának hivatalos mun-

kalkodásánál a confessioiktól eltérést? Nem egy példa van, hogy oly lelkész, ki az utóbbi útra lépett, a consistoriumok által elítéltetett. Az egyházi hatóság az illetőt kellő papi minőséggel bírónak nem találta s hivatalátóli elmozdítását keresztülvitte.

Nem régen ismét előadta magát egy ily hithűségi kérdés bizonyos Lühr nevű német pappal szemben. Csak hogy emez nem ítéltetet el, hanem a porosz kultuszminiszter, ki elé az ügy került, rendelettel intézte el a dolgot s most nem maga a peres eset, hanem a miniszter rendelete nevezetes és figyelemreméltó az egész kérdésnél; annyira, hogy mi, magyarhoni prot. papok is, kik még annyira nem vagyunk, hogy hithűségi pereink volnának, tanulhatunk belőle.

Lührnek büne abban rejlik, hogy ő a szabad vizsgálódás útján vallási kérdések tekintetében más eredményekhez jutott, mint a minöket az egyházi tan felmutat és mint hivatalos zsinórmértéket a lelkész elébe szab. Közölni, hiveinek hirdetni kötelességének ismerte tanulmányozása eredményét, saját vallásos meggyőződését: erre adta magát Lühr.

A porosz kultuszminiszter ezt szem előtt tartva, egy ügyben kibocsátott rendeletében, többek között, így szól: „Nem lehet tagadni, hogy nyilvános egyházi tan történelmi fejlődése alapján, maga eme tan változtathatlannak nem tartható.”

Elismeri a miniszter, hogy minden prot. papnak nem csak joga, hanem épen kötelessége is, hogy a szentírás komoly tanulmányozása által a hit és ismeret minden terén mindig nagyobb tisztaságra és igazságra törekedjék. De mindezt csak elméletben ismeri el és engedi meg a porosz kultuszminiszter. Ez elméleti elismerés gyakorlati következményeit azonban visszaütasítja; s azt tartja, hogy a tanulmányozás alapján nyert s a fennálló egyházi tantól eltérő vallásos önmeggyőződésnek hirdetése, tovább közlése „subjectiv önkény”; s ha ennek hely adatnék, „akkor ez által az egyházi alapnak felfogása tekintetében oly zavar támadna és harapózna el, mely egy szervezett egyházi-közösség fennállását lehetetlenné tenné.”

Lühr e rendelethez való alkalmazkodásra útasított s figyelmeztetett, hogy ha még egyszer önmeggyőződését merni fogja hivatalos szolgálatánál előtérbe tolni, a papi hivataltól el fog mozdítani.

Az eset, de különösen a miniszteri rendelet tartalma a porosz prot. theologusok táborában nagy felháborodást idézett elő. Egyik párt sincs megelégedve vele. Az orthodoxok nem, mert hithűségi lázba estek a miniszter azon nyilatkozata folytán, miszerint a nyilvános egyházi tan, történelmi fejlődését tekintve, változhatatlannak nem tekinthető. A szabad iránynak nem, mert meg nem foghatják, hogy valaki elismerje, miszerint az egyházi tan az idők folyama alatt csakugyan változik, fejlődik, de mégis abban a nézetben legyen, hogy ezt ama papnak, a ki azt tudja, hiveinek

elárulni nem szabad; hogy ez csak az ő saját tudományos tikkát képezheti. Arra hivatkoznak a szabad irányú theologusok, hogy a szabad vizsgálódás útján nyert vallásos önmeggyőződésnek tovább közlése nem „subjectiv önkény”, mert hiszen az egyházi tan fejlődhetési elvét Németország számos theologiai egyetemén hirdetik, a szabad vizsgálódás és a szabad felfogás egy hatalmas theologiai irányt képviselt, melynek szolgálatában áll az előretörékvő prot. pap. Bizonyítják, (mit tagadni különben nem is lehet), hogy negyedfél század óta a prot. egyházi tan majdnem minden pontjaiban csakugyan megváltozott. Ellenben az orthodoxok azt állítják, hogy az csak a hitetlenek nézete szerint van változásnak alávetve, önmagában azonban soha semmi szín alatt nem változik, nem változhatik.

A tévedés az orthodox theologusok részén van s csatlakozom a szabad irányúakhoz, azon hozzáátétellel, hogy a porosz kultuszminiszter nem szólhatott másképen, mint a hogy szólt. Furcsa zürzavar keletkeznék, ha az egyik pap a szószékről azt hirdetné, hogy a Szentháromság, Jézus istenfisága, feltámadása, stb. csak mesebeszéd, a másik meg mennydörögve szidná hivei előtt össze szomszédját, hogy istentelen eretnek, pokol fenekére való, mert ime az egyházi tan legszentebb tételeit tagadja, gyalázza, sárba tiporja.

Körülbelül így tűnik fel előttem a németországi papoknak a fent jelzett példában előadott ezivakodása. Mi, magyarországi prot. papok, hála Istennek, még annyira nem vagyunk!

De, vajjon miért nem vagyunk még annyira? Azért talán, mert a mint legújában is szeméinkre lobbantották, alig birunk oly középiskolai miveltséggel s legkisebb gondunk is nagyobb annál, hogy szorgalmas vizsgálódás által a vallási kérdéseknek mindig növekvő tisztasága és igazsága után törekedjünk? Világért sem! Tudunk annyit, a mennyit hivatalos teendőink helyes teljesítésére tudunk kell. Sőt többet is tudunk! Tudjuk, hogy a mi egyóni, saját szorgalmas tanulmányozás folytán nyert vallásos meggyőződésünk akkor válhatik egyházi tantétellé, ha keresztyén anyaszentegyházunk közössége reá mondta az igent és a ment. Lessük az alkalmas időt, melyben vallásos nézeteinket zsinatilag, a kor-szellemhez mérten, új alakban, tantételi kifejezésre jutathatjuk. Mert kilépni a harcra, nemcsak saját egyházközségünk előtt, hanem az egész prot. egyház előtt s Luther vagy Kálvin ként tántoríthatatlan bátorsággal arra figyelmeztetni a hiveket, hogy már kinőttek hitük gyermekkorából, hogy már túl vannak azon napjaikon, melyekben nekik az evangelium igazsága teljességében nyújtandó volt, hogy képek és allegóriák már számukra nem valók, hogy ők már a hideg és hideg, a pusztaság és leplezetlen igazságot elviselhetik: ez csak reformátori cselekmény lehet, melyre, dacára annak, hogy a reformatio óta már közel 400 év elmult, dacára annak, hogy a tudomány minden téren óriási haladást tett, az idő még el nem érkezett.

Hiszen a szabad vizsgálódás, mely a 16-ik századbeli reformatio ajándéka, még távolról sem fejezte be feladatát, még számtalan titokteljes vallási kérdés van, mely megfejtésre vár.

Igaz, hogy a prot. egyház előretörékvésében, a rationalismus korában, akkor, midőn egy Schleiermacher szabad szellemű egyházi beszédei s rosz izlés által a megvásárolt kedélyekre bámulatos hatást gyakorolt, előbbre volt már, mint ma. De Strausz óta a rohamos újítási vágy a félénkeket arra bírta, hogy hitűségi köpenyeikbe erősebben burkolódnak, nehogy paradicsomkertjüket a rideg tudás dere tönkre tegye.

Addig, míg a változás ideje elérkezik, mi is szorgalmasan cikkezünk és értekezünk a felett, hol és mikép kellene egynemű egyházi tantételt más, újabb szellemen kifejezésre juttatni és ott, hol hiveink szellemi miveltsége megengedi, magasabb, a kor-szellemnek megfelelőbb röptöt veszünk egyházi előadásukban, de hálát adunk a mellett az Istennek, hogy „hitűségi pereink” még nincsenek, hogy annyira, mint német hitsorsosaink, e tekintelben még nem vagyunk.

Bierbrunner Gusztáv.

A paulicianusok szektája.

— Paulicianismus. —

(Egyháztörténelmi tanulmány.)

Irta: Nagy József.

(Folytatás.)

Sokkal nagyobb hitelességet tulajdoníthatunk Photiushoz, ki szerint Sergius páli és némely más új szövetségi iratok szorgalmas tanulmányozása után, mint fiatal paulicianus, Tychicus néven 801 körül lépett fel, mint tanító, Bánessel szemben. Így a paulicianusok csaknem egy félszázadon keresztül két pártra szakadtak, u. m. Banieták és Sergiotakra. Azonban Sergius Tychicus növekedő tekintélye Bánés befolyását, mind szűkebb-szűkebb körre szorította.

Constantinus óta Sergius Tychicus volt a szektának legtekintélyesebb tanítója, kifáradhatatlan szorgalma, kiváló tehetsége, példás élete által a paulicianismus reformátora lett. Róla a katolikus írók mindig nagy ellenszenvvel emlíkeznek meg. Míg a szektának többi előjárói csendes munkásságban éltek s legfőleg csak lakhelyüket változtatták meg olykor-olykor, addig Sergius folytonosan utazott; évről-évre beutazta Kis-Ázsiát, keletről nyugatra, majd északról délre, mindenütt nagyszámu tanítványok kísérték, mint munkasegítő társak, kik körül a megbízhatóbbak synekdemén nevet nyertek.

Sergius működésére a viszonyok politikai téren nagyon kedvezők voltak: a harcias szellemű Nicephoros, ki a képeket a szellemisség érzékített eszközeinek tartotta, nem volt képpromboló, s alatta az eretnekek és a heterodoxok békében lehettek. S így Sergius egész működését, személyes jó tulajdonait, szigorú erkölcsiségét, kedélyességét, megnyerő nyájas modorát szép siker koronázta. Nagy kár, hogy működésének részleteiről olyan csekély adatunk maradt fenn. Sergius

hihetőleg ellentétben az orthodox egyház formálismásával szemben, hiveit tiszta, egyszerű elvekre oktatta, tanította. Tanításának sikeres voltáról tanuskodik azon körülmény is, hogy a kolostorok mindkét nembeli lakói közül többen buzgó követői lettek tanának.

Egy ilyen, a rajongásig buzgó követőt, nem kerülhette ki az ellenpárt genosz nyelve, sőt azzal vádolták, hogy önmagát szent-léleknek tartja és parakletosnak nevezeti. A mely vád, hogy milyen helytelen volt, igazolja azon körülmény, a mely a rágalom keletkezését megmagyarázza: Sergius tanításánál ilyen kifejezéseket használt: a szentlélek szerve, a megígért parakletos, az igazi kereszttyénséget helyreállítani stb. Tehát ezek a kifejezések szolgáltak alkalmul a fennebb említett vád és rágalom kovácsolására.

A paulicianusok tantételeinek alapvonásait már Constantinus részben kifejtette, de tovább fejlesztésére és rendezésére nagyon sokat tett Sergius. Lássuk tehát — forrásaink alapján — miből állott a paulicianusok tantétele és vallásos meggyőződése.

A katolikusok hitgyűlöletével szemben, a paulicianusok valóságos elnyomott szenteknek tekinthetők. Hogy ők is áldoztak a tévelygés oltárán, az kétséget nem szenved. Nekünk azonban soha sem szabad szemünkől eltévesztenünk, hogy itt egy szektáról van szó, a mely a törvényesen — vagy jobban mondva — a hivatalosan elismert egyház kebelén kívül alakult s önmagát tovább fejlesztette azon sötét századokon keresztül, a melyekben a józan kritika éles fegyvere széttört az egyháziasság kemény paizsán, s így mindaz, a mi a hivatalos egyház keretén kívül jött létre, úgy tűnt fel, mint éles reactioja a hivatalos egyháznak. Habár ezen szekta alapelveiben a keresztényi jellegnek nem egy vonása ismerhető fel, mindazáltal azokat nem tekinthetjük az ember fia evangéliomának valódi képei gyanánt. Tanjuk lényegét a benne levő dualismus hatja át; habár minden törekvésük oda irányult, hogy hittani nézeteiket a lehető legrendszeresebben dolgozzák fel s mindazt, a mi a valódi kereszttyénség keretén kívül esik, mellőzzék, mégis a bűn talányának megfejtésére mindazt, a mi e tartományokban a pogányság felfogásának volt a szüleménye, összekapcsolták a kereszttyén hit-tételekkel. Tehát Pál barátainak tanában az alaphiba a dualismus. A paulicianusok mindig különbséget tettek a lélek és test között s a testben keresték minden rossznak alapját. A test és lélek ellentétben van egymással épen úgy, mint a világosság és a sötétség, két külön világnak a megszemélyesítői, minden közös tulajdon vagy összeköttetés nélkül. Két örökké való isteni lényt ismernek: az égi Atyát és a Demiurgost. A jó Isten az égben lakik, hatalmát, működését csak az általa teremtetett szellem-világra terjeszti ki. Az ég, a láthatatlan világ-ég, az Isten országa; nem pedig a látható az anyagi ég, a mely a Demiurgos birodalmához tartozik, ki teremtője és fentartója az érzéki és látható világnak. Mind a két Isten működési köre élesen van körvonalozva; a mennyi hatalma van a mennyei atyának az érzéki világra

vonatkozólag, épen akkora a Demiurgos befolyása a szellemi világra. Hogy tételeiket miképen indokolták és védelmezték, iratainknak hiányos volta miatt, nagyon nehezen határozhatjuk meg kellő pontossággal. Annyi kétségtelen bizonyos, hogy a biblia szavait mindenütt alkalmazták, a biblia-magyarázatban ezermesterek voltak.

Vallásos nézetük alapja egy jó szellem és egy rossz Isten tiszteletében nyilvánult. Az emberek vakságából és érzékiségéből sokáig nem valának képesek egy olyan Istent binni, kinek alakját senki sem szemlélheti és hangját senki sem hallhatja. Korábban a zsidóságnak kiváló sajátosságához tartozott az istentiszteleteknek érzékies alakja. Későbbben a Demiurgos szolgálatát, gyakran a mennyei atyát hirdető Krisztus tana fölé helyezték. A paulicianusok szerint a katolikus egyház is tévelyeg és buzgólkodik a Demiurgos mellett, de ők, mint valódi kereszttyének, hivatva vannak Krisztus tiszta tanát és a lélekben és igazságban való Isten imádást helyreállítani.

Ők is keletiesen az anyagot tartották minden rossz forrásának. A Demiurgos, mint az anyag ura, alkotja az ember testi részét. A jó Isten a test teremtése után, azonnal behelyezi a szellemi élet csiráját, a lelket. A testnek a lélekkel való szoros összekapcsolása következtében a Demiurgos a bűnökkel befertőzött testet, a jó isten az emberi szellemet, mint minden jónak alapját, vezérli. Hogy az ember a Demiurgos hatalmába került, annak oka azon tilalomban keresendő, a melyet a Demiurgos áthágott akkor, midőn az ember nem akart a jó és rossz tudásának fájából enni: mert hiszen az emberben ekkor ébredt fel azon tudat, hogy ő idegen hatalom alatt áll. S így ezen tilalom áthágása által, az első emberpár inkább egy végtelen fővalónak, mint a Demiurgosnak jutott tudatára. Tehát Ádám és Éva engedetlensége nem bűnös, mert a mennyei atya szabad tetszéséből történt, a kezdettől fogva létező ellenséggel való szembe szállásból. A paulicianusok ezen bünt első Porneia-nak nevezték.*) Midőn a paradicsomi elbeszélést a nemi szenvedély első kiélligítésének nevezik, nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy itt a Porneia kifejezést képletes értelemben vehetjük. Továbbá a bűnbeesésről helyes értelemben beszélnek, mint olyan tényről, a mely a Demiurgosnak eselszövő parancsából jött létre, s mint az előbbinek ellentétét második „Porneia“-nak nevezték, mely alatt tulajdonképpen a bűnbeesést, azaz: a jó Istentől való eltérést értették. E nagy bűnhöz számították általában a rossz szellem tiszteletéhez való visszatérést, a testi, érzéki vágyak szolgálatát, a Krisztustól való eltérést, s így a kath. egyházhoz való visszatérést is.

A legfőbb és legmagasabb Isten az emberrel születése alkalmával közli világosságát, de mint szabad lény, azon bűnbe esik, a melyet a Demiurgos a lélek hüvelyébe a testbe helyezett. Így az embernek isteni tehetsége meg van ugyan széplősítve, de szellemének eredete, sohasem mehet egészen feledésbe, miből kifolyólag az embernek szük-

*) Ezen tárgyra vonatkozólag ugyan forrásaink gazdagok, de ellenkezőnek a szeméremmel.

sége van, valódi szabadságának visszaszerzésére és meggyengített szellemi tehetékének megerősítésére, a tiszta isteni kijelentésre.

Ezért küldötte az Isten a Jezust, ki mint az emberiség megváltója a Demiurgossal semmi összeköttetésben nincs, mert testét is a mennyből nyerte, s Maria csak mint közvetítő adott neki földi életet, kinek igazi anyja a mennyország volt. Jézus születésének ilyen szerű ábrázolása, egyszerűs mind bizonyítéka az ő büntelenségének is. Jézus testének zolt valóságos substanciája (létege) csak hogy égi eredeténél fogva finomabb anyagból állott, tehát nem egy a földiekhez hasonló látszólagos testből, a mint azt a Doceták állították.

A paulicianusok ezen tana, a katolikusok szemében szálka volt, mert ilyen tan elfogadásával elesik a legnagyobb tiszteletre méltó égi királynő tisztelete és imádása.

Szerintök Krisztus földre jövetelének az volt a czélja, hogy az embereket a Demiurgos országából vezesse vissza az égi birodalomba. Nagyon természetesen a megváltó erejét tanjába és tanításába helyezték, s a kereszten való halálának szabadító erejét nem foglalták tantételbe, nehogy az égi testből vallott nézetük, kifogás alá essék a testi szenvedés által. Innen magyarázható meg, hogy náluk a kereszt tisztelete nem volt meg. Ez is egy tárgy volt a katolikusoknál arra nézve, hogy a kereszt iránt való idegenkedésüket is a rossz szellemmel való rokonságnak tulajdonítsák.

Fenmaradt tudósításainkból azt sem határozhatjuk meg biztosan, hogy az ó-testamentumnak Jézus messiásságára vonatkozó nyilatkozataival szemben minő álláspontot foglaltak el; annyi aranyban bizonyos, hogy ezen iratokat nem tartották nagy becsben.

Továbbá christológiájuk — hogy miféle viszonyt állított fel Jézus, mint fia és az Isten mint atya között — világosan nem határozható meg, de az epuranciosról adott tarjuk szerint, a szent háromságot elfogadták. Így tehát nagyon valószínű, hogy a szent lelket az emberiségben működő és megszentelő erőnek tartották s talán a szent lelket magában foglaló előimát is használták.

Nagyon kevés az, a mit a paulicianusok dogmáiról közölhetünk, de okmányainknak e tárgyra vonatkozó hézagossága miatt a hiányzó részletek kiegészítését a jövőtől talán még remélhetjük.

(Folyt köv.)

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1883. december 8.

— A lapunk kiadása körül beállott nyomda — és személyváltozásra ujabbban is felhívjuk t. olvasóink s első sorban hátralékosaink figyelmét. Kérjük tehát azokat, kik a mult évről, sőt az azelőtti évekről az előfizetési összeggel hátralékban vannak, azt lapunk kiadójához, Ajtai K. Albert urhoz („Magyar Polgár“ nyomdája, Kolozsvárt) annál

is inkább haladéktalanul beküldeni, mert lapunk a jövő éven kezdve csupán azoknak fog megküldetni, kik hátralékaikat törlesztvén, egyidejűleg legalább is az első negyedévére beküldik az előfizetést.

— A keresztyének és zsidók közti házasságról szóló törvényjavaslatot részleteiben is elintézte és elfogadta a képviselőház s azonnal átküldték a főrendekhez, hol minden bizonynyal nagy támadásoknak lesz kitéve. A főpapok, kik a középiskolai törvényjavaslat tárgyalásánál mérsékelten viselték magukat, most annál határozottabban készülnek fellépnie törvényjavaslat ellen. A főrendiház hármas bizottsága e hó 3-án több órai tanácskozásban tárgyalta a törvényjavaslatot. Jelen volt 20 bizottsági tag; a kormány részéről Tisza miniszterelnök és Pauler igazságügyminiszter jelentek meg. A törvényjavaslatot Haynald bibornok érsek, Samassa érsek és Schlauch püspök a leghatározottabban megtámadták és nem fogadták el; nevezetesen az egri érsek heves filipikát tartott ellene. A javaslatnak a jelenlevő miniszterek által történt heható indokolása után a mellett nagy határozottsággal léptek fel báró Liphay Béla ellenzéki tag és gróf Andrássy Gyula; ez utóbbi hangsúlyozván, hogy a törvényjavaslatra sürgösen szükség van, mivel az állam feladata az egyes felekezetek között az ellentéteket kiegyenlíteni és közvetítőleg föllépni. Továbbá egész melegen szóltak a javaslat mellett báró Vay Miklós és Majthényi László. A törvényjavaslat hétfőn d. e. 10 órakor kerül a főrendiházban tárgyalásra s habár a katolikus püspök és néhány mágnás részéről heves oppositio várható a törvényjavaslat ellen, az valószínűleg mégis többséggel fog elfogadtatni.

— A tanítók országos nyudij- és gyámalapja. A közoktatásügyi miniszter jelentése szerint 1882-ben 22,477 tanítói és 458 kisdédóví állomás létezett ugyan az országban, de a tanítói nyugdíjtörvényben biztosított kivételes jogoknál fogva a nyugdíjilletékek csak 17,021 állomás után rovattak ki, s a szolgálatban talált 22,396 tanító és 458 kisdédóví közül csupán 12,474 egyén volt, az intézetnek díjfizető tagja. A törvényszerű díjilletéke továbbá az egyszerűs mindenkorra esedékes díjak összege az 1882-ik évben kített 280,423 frtot. Az 1882-ik év folyamában az intézetnek 78 tagja 8640 frt erejéig nyugdíjt huzott, 9 tagjának 866 frt erejéig nyugdíjpótló segély engedélyeztetett, 431 özvegynek 46,464 frt erejéig nyugdíjsegély utalványoztatott, 814 érvának 29,512 frt erejéig gyámpénz adatott és 11 tagja 2784 frttal végkielégítést nyert. Az országos tanítói nyugdíj- és gyámalap 1882. év végével összesen 3.452,216 frt tiszta vagyon fölött rendelkezett. A vagyonkezeléssel megbízott központi állampénztárba tényleg befolyt 2.592,263 frt, hátralék gyanánt szerepelt 859,953 frt. E szerint a tiszta vagyon volt 3.452,216 frt. A tényleg befolyt 2.592,263 frtból gyümölcsözőleg elhelyeztetett az 1882. év végéig 2.534,720 frt, pénzmaradvány volt ez év végével 57,542 forint, mi együttvéve megfelel 2.592,163 forintnak.

— Gyászhir. Mike Lajos, lelkész társunkat súlyos csapás érte: Édes atya m. hó 28-án hosszas szenvedés után meghalt. A boldogult 40 éven át működött Kolozsvárt néptanítói minőségben, — a hidelvei népiskolának pedig épen első tanítója volt. Béke poraira!

PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI S KIADÓI SZÁLLÁS:

b.-farkas utca 16 szám, hová a lap szellemi s anyagi ügyeit illető minden küldemények czimzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt., félévre 3 frt., évnegyedre 1 frt. 50 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

HIRDETÉSI DIJAK:

kétszer hasábozott garmond sor vagy annak tere 5 kr. Bélyegdíj minden beigtatás után 30 kr.

Nagyobb és többször megjelenő hirdetéseknel külön kedvezményt nyujt a kiadóhivatal.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Egy test és egy lélek vagytok. Efész. IV. 4.

Tartalom: A katolikus Magyarország. I.—t. — Jób könyve (Bibliai tanulmány.) Benkő István. — A paulicianusok szektája. (Egyháztörténelmi tanulmány. Nagy József. — A keresztyének és zsidók közti házasságról szóló javaslat. — A népoktatás állapota hazánkban. — Külföld. (Németország és a pápa.) — IV-ik Zsoltár. Kolosy Elvira. — Különfélék. Szerkesztő postája.

A katolikus Magyarország.

Kolozsvár, 1883. decz. 14.

Eddig is tudtuk, hogy Magyarország állampolitikai tekintetben, hallgatólag bár, de tényleg a privilegizált dignitas és vagyon révén a katolikus egyház, azaz klérus uralma alatt áll; eddig is nyilván való volt, hogy a kormányzat körében oly befolyással rendelkezik e felekezet, a melylyel szemben a többi felekezetűek nyomatóka jóformán eltörpül — de, hogy a törvényhozás mezején is egyoldalulag a a katolikus egyház akarátának, sőt szeszólyének van Magyarország kiszolgáltatva ma, a jogegyenlőség, az államfenség korszakában is: ennek demonstrálására csak most nyertünk alkalmat, a midőn a katolikus klerus és főurak a keresztyének és zsidók között kötetendő házasság ügyében a képviselőház által elfogadott törvényjavaslatot leszavazták.

A Krisztus helytartója nevét vindikáló római püspök egyeduralma alatt álló felekezet az emberiség minden életviszonya fölötti fenhatóságát épen úgy vitatja ma, mint bármikor, uraként adván ki magát földieknek és égieknek, testeknek és lelkeknek, országoknak és minden bennök foglaltaknak. E viláगरadalmi elmélet szerint az a felekezet, mely egyedül érdemli meg az egyház nevet, ura a pogányoknak is, kik a még talán föl sem fedezett földrészekben laknak; ura az eretnekeknek is, kik között,

természetesen, mi protestansok is szereplünk s ura a zsidóknak is, kik alapját szolgáltaták ugyan a keresztyén hit világnézetének, de kik konokul vonakodnak az új örvendetes izenet isteni eredetét elfogadni s még mindig várják az ó-szövetség ígéréte szerinti Messiást.

Ez elmélet egykor teljesen érvényesült a keresztyén államokban, a római felekezet saját jogkörébe vonván mindazt, a mi rendszeréből folyólag előnyére válhatott s csak azt engedvén át az állam hatalmi körébe, a mit épen átengedhetőnek tartott, vagy a mit az állam elég erős volt körmei közül kicsikarni. Így hódította el lassanként az államtól a házasság ügyének minden ágát s így szerezte vissza némely állam a római egyháztól vagy az egész házasság ügyet, vagy legalább megkötésének és felbonthatóságának (illetőleg fölbonthatatlanságának) föltételeit.

Nálunk, Magyarországon, hasonló fenhatóságot szerzett meg a római katolikusok felekezete, a politikai hatalomból s az evvel járó vagyanból az orosz-lányrészt majdnem tetszése szerinti mennyiséget halmozván föl, s mind a törvényhozás, mind a közigazgatás, mind pedig az igazságszolgáltatás terén akkora túlsúlyt biztosítván magának, hogy a midőn az állam egyik integraló része: a protestantismus, bár a megélhetésre szükséges jogokat követelte magának, ezt is csak vérnek, erőszaknak árán vihhatta ki, mind általán a polgári jogok, mint különösen a házassági jog gyakorlatának körében.

De mindenütt, a hol a túlnyomó erő e kényszerre a legnagyobb hódítóval, a catholicismussal, súlyát éreztetni nem tudá, az állami functiók kö-

rében is megmaradt amaz egyház összeszerzett jogainak birtokában, minden modern jogegyenlőségi elméletek mellett is — így in specie a törvényhozás másodfoku fórumának, a felső háznak körében smint a főnforgó eset bizonyítja, nemcsak saját hiveire, hanem az állam valamennyi polgárára nézve követeli magának a világoralmi főnhatóságát, a midőn épen mint a vegyes házasságokat és az azokból született gyermekeket illetőleg) saját dogmáit teszi az állam törvényeinek mértékévé; nem elégedve meg avval, hogy hiveinek egyháziilag tiltja a zsidókkal való házasságkötést, hanem a más felekezetekre is octroyálván e hitcikkelyét sa az állam törvénye útján ezeknek is lehetlenné tevén saját egyéni jogaik érvényesítését, ez esetben a szabad akaratum és választásuk szerint való házasságkötést.

Valóban itt fekszik a kérdés sarkpontja. Mert bár ellenkezik magával a keresztyénséggel is, egy fajt és felekezetet önkényüleg kizárni Isten oaszágából s rákényszeríteni a mi belátásunk szerint való üdvözülés útját, mint egyedül lehető; mert bár megsértése a humanismus általános jogegyenlőségi elvének a minden embert egyenlőleg megillető jogok élvezetét egyoldaluan megszabott feltételektől tenni függővé; de az állam irányában még ezeknél is nagyobb és messzibbre vágó sérelem, annak területén, annak jogvédelme alatt, sőt épen egyik intézménye kebelében megtagadni és confiscálni magának az államnak törvényhozási jogot azon a jogczimen, mivel a házasság isteni institutio, isten akaratának képviselőjére pedig csak ez a felekezet s illetőleg egy másik dogmája értelmében csak is klerusa van hivatva.

Nem is vonva ki e tételből elútasithatatlan logikai consequentiáját, mely szerint ilyen okoskodással az állam bármely functiojára rá lehetne olvasni az isteni akarat körébe való tartozását s ehhez képest a. r. kath. klerus kizárólagos főnhatóságát — csak arra a tényre mutatnak itt rá, hogy Magyarországnak, mint államnak, adományaiából biborosokká lett katolikus püspökei ugyane Magyarország törvényhozásának egyik termében nyíltan hirdetik a tant, mely szerint az ország minden polgárára (és így a protestansokra és zsidókra) nézve is kötelező törvényeket csak is a római egyház dogmái értelmében szabad megalkotni, a mely dogmák között igen bölcsen, az is helyet foglal, mely szerint a püspökök, római fejük útján, a szent-lélek közöltetésében részesülvén: tanításaikat a meg oly főméltóságú laicusok is követni tartoznak a törvényhozás termében is. Tudjuk ugyan, hogy a főnforgó esetben a világias szavazatának jó része tisztan sportból és a kormány elnöke iránti ellenszenvből és semminemű elvi meggyőződésből adott, de azért ama tan érvényes a római egyház dogmái sorában; de azért a magyar állam bő javadatmait élvező főpapok nyíltan hirdetik

a törvényhozás termében e követelt főnhatóságot s tényleg az ó-katholikus állampolgárokra is rákényszerítik a maguk dogmái értelmében és nevében alkotott törvényt; a midőn azt a törvényt, mely e dogmával ellenkeznék, létrejönni nem engedik.

Ha ez nem a status in statu leghatározotabb formája — ugyan mi az? Ha ez nem egy résznek az egész, egyik felekezetnek az állam fölé helyezése — ugyan mi egyéb? Ha ez nem forradalom az állam írott törvényben foglalt főnhatósága ellen — akkor valóban nem tudjuk mit nevezünk forradalomnak?

Mi a szóban forgó törvényjavaslatnak pártolói vagyunk, mert az emancipatio természetes következésének ismerjük s ez is egy rés azon a kétezer éves igazságtalanságon, melyet a keresztyénség, saját szegyenére, egy faj és egy felekezet ellen gyalázatos önteltségében s pogány kegyetlenségben elkövetett. És pártolói vagyunk ezen felül azért is, mert a magyar nemzet államgazdasági és fajkeresztezési érdekeinek fejlődésére is jótékony befolyást várunk tőle. De annál a sajnálkozásnál, melyet a javaslat törvénynyé válásának elhalasztása kelt föl bennünk, sokszorosán erősebb az a fölháborodás, melyet a fölött az attentatum fölött érezünk, melyet a katolikus klerus magatartásával a magyar állam ellen elkövetett.

Vigaszunk csak az, hogy a magyar állam souverainitásának hivi sietni fognak letörülni e szegyenfoltot államiségünk arczáról. Minél előbb, annál jobb. Soká nem is késhetik.

Hadd mondassuk el mielőbb, hogy Magyarország nem katolikus, hanem magyar.

L-t.

JÓB KÖNYVE.

— (Bibliai tanulmány.) —

Írta:

Benkő István.

(Folytatás.)

8) A könyv szerzésének ideje és helye.

Az író nem mondja meg, sőt még útmutatást sem ad arra nézve, hogy mikor írta könyvét; így a szerzési kor meghatározásánál a külső és belső jelekre és mérvekre vagyunk utalva. Külső jelnek vehetjük a kánonban való helyét. A kánonban ugyanis annak harmadik részében, az iratok (ketubim) között foglalt helyet, még pedig a zsoltárok és példabeszédek után; a Talmud rendezése szerint, a zsoltárok és példabeszédek között; a görög, latin és német fordítások szerint, melyeknek rendezése nyomán halad a mi magyar fordításunk is, Jób könyve a költői könyvek sorában első helyen áll. Tehát a Jób könyve a kánonban a Kohelet (ecclesiastes, a predikátor vagy helye-

sen a bölcselő könyve) előtt van a sorrendben, melylyel pedig ugyanegy gondolat-körből keletkezett, s mely t. i. a Kohelet arra mutat, hogy újabb korban iratott, nevezetesen a bibliai fogság után. De a kánonba való helye a kor meghatározására nézve semmi biztos adatot nem nyújt, mivel azok, kik a kánont összegyűjtötték és rendezték, nem a szoros chronologiai rend szerint jártak el az egyes könyvek rendezésénél.

Azon körülményből tehát, hogy a Jób könyve a zsol-tárokhoz és példabeszédekhez közel áll a kánonban, nem lehet azt következtetni, hogy a Dávid és Salamon idejében keletkezett volna, mint azt említett könyveknek legalább egy része; valamint másfelől a Kohelet keletkezése idejére sem lehet tenni. Ennélfogva a kánonban való helye, mivel ott az egyes könyvek nem keletkezési koruk rendje szerint vannak csoportosítva, nem lévén biztos útmutatónk az idő meghatározására: semmi külső jel nincs, a mire támaszkodhatnánk, hanem egyedül csak a belső ismérvek után kell indulnunk, csak ezekből határozhatjuk meg a könyv szerzési idejét. Ilyen belső ismérvek: a könyvnek szelleme, tartalma, a benne levő eszmék, vallási és erkölcsi jelleme, valamint ide sorozhatjuk még más bibliai iratoknak a Jób könyvére való vonatkozását, ennek amazokkal való tartalmi és kifejezési hasonlóságát. Ezek segítnek a szerzetési kor meghatározásánál, bár nem is mutatják meg teljes bizonyossággal a kort, a mi csak akkor történhetnék, ha a vallási és erkölcsi eszmék fejlődésében élesen meg tudnók különböztetni időrendileg a fejlődés egyes korszakait. Mivel pedig ezeket egész részletességgel nem ismerjük s nem is lesznek soha ismerve: meg kell elégednünk az időszak meghatározásával, melyen belől a könyv keletkezett.

Mint hogy tehát a szerző nem ad útmutatást a korra nézve s mint hogy a vallási eszmék fejlődésének egyes korszakai sem ismerhetők részletesen: nem csudálkozhatni, hogy a kritikuskok különféle eredményekre jutottak a szerzési kort illetőleg.

Némelyek a könyv szerzetési idejét magának a hősnak idejébe, vagy ahhoz nagyon közel a patriarchai és Mózes előtti korba helyezték. Magát Jóbót tartották szerzőnek Schultens, Lozoth, Horne, Lee, Barnes stb. a Mózes előtti korba helyezték Eichorn, Berthold, Ilgen, Stuhlman. Az ily nézetek azonban önnan keletkeztek, hogy a könyvnek szerzőjét tévesen azonosították a könyvnek hőisével, a szerzetést összezavarták a könyvben tárgyalt eseményeknek idejével. Azon gyanítás, hogy Jób írja le szerencsétlenségét, teljesen alap nélküli. A Mózes előtti kort határozottan megczáfolja a nyelv, mely nem régi. és kezdetleges, mint a régi dolgok, melyek le vannak írva, hanem sokat használt, fejlett és művészi.

Mások úgy vélték, hogy a szerzetési ideje a Mózes korához tartozik, sőt épen magát Mózeset tartották a könyv szerzőjének, ki azt a törvényadás előtt írta volna. Ilyenek némely talmudisták és rabbik, mint Saadias, Abou-Ezra, Kimchi; egyházi atyák, mint Origenes, Jerom stb. újabb időben Michaelis, Jahn, Kufnagel, Kaneberg, Stier, Ebrazd,

Good, Mason stb. Mások még úgy vélekedtek, nevezetesen: Carpsov, hogy a könyv eredetileg aram nyelven volt írva és Mózes fordította le hébere. Mózeset szerzőül azért tartják, mivel ő volt az első zsidó író s mivel ő az egyiptomi udvarban neveltetvén, képességgel bírt ily művészi könyv megírására; 40 évig élt Egyiptomban, 40 évig Arábiában, így ismeretes volt mindkét tartományal, azoknak állatnővény- és ávány-országával stb., melyek a könyvben fenn vannak tüntetve. Továbbá az Isten felségéről való nézetek és hogy semmi említés Palestináról, a mózesi törvényről stb, valamint azon felvétel, hogy e könyv a népnek vigasztalására iratott, azon időben a szolgaság alatt, tanítván, hogy a nyomoruságból végre is az Ur megtisztulva hozza ki az ő népét a jólétre és dicsőségre: ezen és más okok, különösen a traditio alapján állították sokan a könyv mózesi eredetiségét. Ezen nézetek azonban, melyek ily nagy régiséget tulajdonítanak a könyvnek, állítván, hogy azt Jób írta, vagy hogy Mózes fordította vagy írta volna, teljesen tarthatatlanok; ma már mindenki úgy tekint csak, mint különlegességeket. Oly nagy régiség ellen szól ugyanis mindenekelőtt a költeménynek feladata, tárgya, mely feltételezi a theocratiának teljes ismeretét és hogy a nép a törvény alatt már hosszú ideig őt legyen. A költeményben bűn és bűnhődés szoros összefüggésben áll, ez eszme pedig a mózesi törvény kifolyása, ez alapon vitatkoznak a barátok, míg a philosoph költő új és szélesebb magyarázatot igyekszik annak adni, tehát a régi általános formát elhagyva, áttörni igyekszik a mózesi tant, hogy egy tisztább felfogáshoz jusson a bűn és büntetés viszonyára nézve. Így látható, hogy Mózes előtt vagy alatt nem keletkezhetett e darab, hanem a theocratiának egy sokkal későbbi idejében, mikor már a népnek vallásos öntudata a mózesi kornál tovább volt fejlődő. A költemény elmélyedő, bölcselkedő jelleme, úgy szintén tanításai, valamiat művészi sajátosságai a törvény utáni késő időre és a költészet fejlett korára utalnak. Ezekhez véve még az előhaladottabb állami és társadalmi állapotokra czélzó vonatkozásokat, valamint az ophir aranynak kétszeri említését (22, 24; 28; 16; hasonl. I kir. 9, 28; 10, 11), mely későbbi időre mutat: tisztán láthatni, hogy a Mózes körüli időben a könyv semmi esetre sem irathatott, hanem egy sokkal későbbi korban kellett keletkeznie.

Igen sokan a szerzési időt a héber költészet virágzási idejére a Dávid-Salamoni korra teszik, sőt némelyek (Nazianzi Gergely, Calmes) úgy vélekednek, hogy maga Salamon lett volna a szerző. A Salamon korára teszik: R. Nathan, Luther, Ständlin, Augusti, Hävernish, Keil, Welte, Vaihinger, Hahn, Schlottmann, Hengstenberg, Zöckler, Delitzsch, A. B. Davidson stb. Nézetünk igazolására igen sok érvet hoznak fel, nevezetesen, hogy a könyv magas művészete legjobban megfelel a Dávid és Salamon korának, hogy Jób-nak gondolkodása, a bölcseségnek leírása, az embernek halála utáni állapotára utaló vonatkozások, a sheol feltüntetése egyeznek azon kor felfogásával és azon kor termékeivel, mint a példabeszédekkel és sok zsolttárral. Továbbá, hogy

sok oly ritka és értékes tárgy, drágakő, mint az ophir arany, gyöngy stb., valamint a csoda állatoknak, p. o. vizilónak, krokodilnak ismerete stb. a Salamon korabeli kereskedelmi időre mutatnak, hogy több oly hely és vonatkozás fedezhető fel Ezsaiásnál és Ámosnál, melyek a Jób könyvében is meg vannak, melyek tehát a Jób könyvéből vétettek volna, stb.

Ezen argumentumokra azonban a következők felelhetők: A könyv művészi szerkezete épen azt bizonyítja, hogy a könyvnek a fejlett irodalmi műzslés korában s így későn kellett keletkeznie; ez a virágzási kor ugyan meg volt Dávid és Salamon idejében, de nem kizárólag csak akkor, hanem később is és pedig sokkal előhaladottabb kifejlésben; mert a salamoni zsoltárok és példabeszédek egyszerű alakjánál s az Énekek-éneke szakadozottságánál s dramatizáló kísérleténél a Jób könyve hosszabb gyakorlatot, fejlettebb irodalmi kort tüntet fel s így az említett irodalmi termékektől alaki tekintetben is lényegesen eltér. Jóbna gondolkodása, a bölcsészet leírása, a choknak költészet korát tünteti fel ugyan, de ez nem bizonyítja, hogy a könyv Salamon korában keletkezett, mivel ezen költészeti faj termékei szintén későbbi időben irattak, példa rá a kohelet, mely pedig Salamon után, későre a fogság után keletkezett. Csak akkor lehetne a szerzési korra nézve némileg a Salamoni időre következtetni, ha az ezen kornak tulajdonított iratok, mint a zsoltárok mind, a példabeszédek is mind valóban a Salamon kórában keletkeztek volna. Azonban ezt ma senki sem állítja. Hogy a Jób könyve több zsoltárral eszmékben és kifejezésekben hasonlósággal bír, abból az látszik, hogy egyik szerző ismerte a másiknak munkáját, vagy ha nem ismerte, akkor a hasonlóság eredhet a vallás természetéből vagy az ugyanazon tárgynak hasonló felfogásából. A 88- és 89-ik két zsoltár, melyek eszmékben és kifejezésekben rokonok a Jób könyvével s melyeket fel szoktak hozni könyvünk Salamon korának igazolására, igen gyenge argumentumok, mivel ezen zsoltárok a Jób könyve után keletkeztek. A mi továbbá a Jób könyve 28-ik fejezetének a példabeszédek 1—9 fejezeteivel való rokonságát illeti, melyekben az isteni bölcsesség van feltüntetve, szintén elmondható, hogy ezen rokonság sem bizonyít semmit a Salamon idejében való keletkezésre, mivel a példabeszédek 1—9 fejezetéről a kritika kimutatta, hogy azok bizonyosan jó későre keletkeztek Salamon után és pedig a 7-ik száz év végén. Ebből tehát nem lehet azt következtetni, hogy Jób könyvét a Salamon udvarában vagy korában élő bölcs írta volna. Jób könyve bizonyára korábbi ezen fejezeteknél, mit azon körülmény is mutat, hogy ezekben az isteni bölcsesség tana megszemélyesítve s így fejlettebb alakban tárgyalatik, mint a Jób könyvében. Hogy a halál után való állapotnak és a sheolnak felfogása megegyezik a Dávid és Salamon korának nézeteivel, ez semmit sem nyom, mivel ez a felfogás Dávid előtt és után is ugyanaz volt. Azon argumentum, hogy értékes ritkaságok és csoda állatok fordulnak elő a könyvben, nem bizonyít a Salamon kor mellett, mivel ezek a későbbi királyok alatt is ismeretesek voltak, csak azt bizonyítja,

hogy a könyv nem keletkezhetett Salamon kora előtt. Az Ezsaiásnál és Ámosnál levő vonatkozások és helyek, melyek a Jób könyvében előfordultak. (Ézs. 19, 5; Jób 14, 11 v. el; Ézs. 19: 13, 14 Jób 12: 24, 25 v.-el; Amos 4, 13. Jób 9: 8, 9; Amos 5 r. 8 v. Jób 9: 9 és 28: 31; Amos 9: 6—Jób 12: 9) onnan erednek, hogy Ézsaiás ér Amos korábbiak levén: a Jób szerzője, mint későbbkori, ismerte és olvasta az ő irataikat.

Ezek szerint a Jób könyvét nem tarthatjuk a Dávid-Salamon kor termékének.

(Folyt. köv.)

A paulicianusok szektája.

— Paulicianismus. —

(Egyháztörténelmi tanulmány.)

Írta: Nagy József.

(Folytatás.)

Nézetük szerint a dualis szellem, a mely dogmájukon keresztül vonul, a szent írásban is feltalálható. Hogy a bibliának mely iratait canonisálták, a különben is hiányos tudósítások ellenmondásai miatt, nagyon nehéz meghatározni: annyi bizonyos, hogy azon iratok, a melyek a zsidó-keresztény iránynak kinyomatai, kevesebb becsülésben részesültek. Az ó-testamentum iratait — mint fennebb is említém — mint a rossz szellem műveit nem igen méltányolták. Hasonlóképen elvesztették mind a két testamentum apacrifus iratait, valamint Maninak könyveit.

A közforgalomban levő bibliai iratokkal szemben, egy tiszta új testamentumi álláspontra helyezkedtek. Tehát azon iratok lépezték a paulicianusok tanának zsinórmértékét, a melyeket a régi, tiszteletreméltó előjárók, mint az üdvösség tanának hű kifejezését, mintegy örökséget hagytak fenn az utókor számára. A paulicianusok által használt codex, forrásaink értesítése szerint, két részre volt osztva: az egyik rész az isteni tiszteletet szabályozta, a másik rész történelmi, dogmatikai útastításokat foglalt magában s gyakorlatilag ezeket használták az időnként székségessé vált polemikák alkalmával. Bizonyosan az ellenpárt előtt ez a rész volt a legismeretesebb. Nem kevés határozottsággal állíthatjuk, hogy különbséget tettek a tiszta és a kisebb avagy nagyobb mértékben meghamisított iratok között.

Az élő Isten fia, Krisztus mellett, az Istennek lélekben és igazságban való imadását hirdető Pál apostolt is, mint a tiszta evangéliom védelmezőjét, kiváló tiszteletben részesítették. Valószínű, hogy Pál apostolnak a laodiceabeliekhez írott, de elvesztett levele sem volt előttük ismeretlen: s kétséget nem szenved, hogy János evangéliumát is tiszteletben tartották.*) Ezen iratok — nézetük szerint — Krisztus valóságos szavait és beszédét foglalják magukba, s így az ezekből merített tételekkel vélték, mind dualisztikus állásponjtukat, mind pedig a kereszténység szellemi jelentőségét a legkönnyebben megmagyarázhatni. A Lukács

*) Mert Pál után legnagyobb tiszteletben Jánost tartották.

evangeliumát azért tartották tiszteletben, mert nagy mesterrüknek útitársa volt. Nagyon nehéz eldönteni: vajjon a két első evangeliumát elfogadták avagy nem? Gyűjteményünkben helyet foglal: az „apostolok cselekedeteiről“ írott könyv, valamint János, Jakab és Judás levele, ellenben a mennyei jelenésekről írott könyveit, valamint a Péter leveleit, egyfelől Péternek Pál iránt tanusított eljárásáért, másfelől az azokban levő zsidó keresztyén irányu szellemért, elvetették.

A fennebbiek szerint világos, hogy szent könyvük sokkal nagyobb terjedelmű volt azon kicsiny gyűjteménynél, melyről Marcion azt állítja, hogy igaz eredetű. Petrus Siculus úgy nyilatkozik, hogy ők épen annyi bibliai könyvet fogadtak el, mint mi. Azonban fellehető, hogy azon szöveg, a mely annyi egyházellenes kezen fordult meg, mindenesetre valamit veszített eredeti tisztaságából.

Nagy hátrány az, hogy írás-magyarázási módjukat nem ismerjük; valószínű azonban, mint Gibbon is állítja, hogy az írást allegorice magyarázták. Mert azon vád, hogy az írást önkényesen magyarázták és a biblia értelmét a Sátán egyes tételei szerint elferdítették, nélkülözi a megbízható alapot.

Megőrizték továbbá ünnepeit tanítójuknak is némely iratait, jelesen: Seogiusnak két levelét: melyek közül az egyiket az armeniai Colonia községnek írta. Ezen iratok nem mint kútfők, hanem mint az igazságnak bizonyítékai részesültek becsülésben. Annyival is inkább, mivel a szekta fejeit Pál apostol valódi tanítványainak tartották, kikkel a szent-lélek különös úton-módon közöltetett. Hogy mi volt náluk a mérték valamely bibliai könyv megítélésénél, az eddig mondottakból világosan kitűnik; annyi azonban bizonyos, hogy korántsem vették fel az egyik vagy másik könyvet a canonba, mint Marcion vagy mások. Ők épen akkora utánjárásal gyűjtötték a szent iratokat, mint a katolikusok. A zsidók szent könyvét, az ó-testamentumot, a milyen kevésre becsülték, épen olyan nagy jelentőséget tulajdonítottak az új-testamentum legjobb iratainak. Szóval az olyan iratok iránt viseltettek a legnagyobb érdekeltséggel, a melyeket az egyszerű evangelium szelleme lenget át; az iratok megbívalásában nagyobb szabadsággal jártak el, mint a katolikusok, s a szent iratok olvasása és tanulmányozása minden hívőnek meg volt engedve, sőt kötelességévé volt téve. S így méltán szemükre vethették a görögöknek azt, hogy ők csak a papokat részesítik az isteni igazság szent forrásának: az írásnak tanulmányozásában. Tehát ebben a tekintetben tökéletes ellentétben voltak a törvényes egyházzal, annak összes intézményeivel, tanjával, hagyományával, fényes ceremóniáival és hatalmas papságával. S miéit? Azért, mert nem volt más céljuk, mint az, hogy a keresztyénséget, Krisztus tiszta tana és meghamisítatlan evangeliuma alapján helyezték vissza eredeti egyszerűségébe. Szerintük Krisztus a mennyei atyának tanát hirdette, de az apostolok halála után az egyház ismét a Demiurgos hatalmába került s nekik, mint valódi keresztyéneknek, nem lehet más feladatuk, mint Krisztus községét minden érzékségtől, zsidó szokásoktól, külső ceremóniáktól megtisztítani

s az egyházat a hús fertőjéből egy tiszta szellemi álláspontra emelni. Istentiszteletük nagyon egyszerű volt: mert mindazon dolgokkal, a melyek az urvacora körül, mint szent cselekvények, előfordultak és a melyeknek a katolikusok kiváló jelentőséget tulajdonítottak, azokkal ők nagyon keveset törődtek. A keresztséget, Jézus óhajta szerint, a szent-lélek működésével hozták kapcsolatba és a vizet mint, külső jelet vagy jobban mondva külső jegyet, nem használták. Az urvacoránál, mint a Jézussal való közösségnél, nem tartották szükségesnek a kenyér és bór élvezését. Elvetették a szentek tiszteletét, kiknek csodáiról úgy vélekedtek, hogy azok a Demiurgos művei. A szent helyek, reliquiák tisztelete, búcsujárások, képek imádása előttük elvesztették becsületét. Mindazon tételek, a melyeknek a tévhit magicus erőt tulajdonít, a paulicianusok előtt úgy tűnnek fel, mint csupasz alakok. S épen ezen az alapon lettek ellenlábosai az egyház által szentnek hirdetett cselekvényeknek is. Nem nagy jelentőséget tulajdonítottak az aszketai önsanyargatásnak, bűjtöknek és elvetették a zsidóktól örökölt és az apostolok által is fentartott azon szokást, hogy a vérökbe fült állatoknak húsa élvezhetetlen. Miután semmi különbséget sem tettek az egyháztagnak és a papok között, önként következik, hogy az egyház előljárói: a papok, nőtlenségi fogadalmat nem tettek.*) A katolikusoktól eltérőleg, összejöveteli helyeiket nem „hieron“ avagy naosz-(szentély, templom)-nak nevezték, mint a mely elnevezés pogány eredetű, hanem proszeüche-nek (imaháznak). Ezen elnevezés egyszersmind azt is sejteti velünk, hogy szertartásukban vagy jobban mondva istentiszteletükben az imának nagy szerepe volt, úgy szintén kiváló gondot fordítottak a szentírás olvasásra és annak magyarázására. A vallásos énekek használásáról, az egyházi fegyelem gyakorlásáról forrásaink kevés megbízható adatot nyújtanak.

Mind azt, a miben a pogányság avagy a zsidó hierarchia maradványait ismerték fel, elvetették s igyekeztek az egyház kormányzatot a lehető legegyszerűbben és legközségesebben szervezni, annyival is inkább, mert nálunk egy szorosabb értelemben nevezett papság nem volt. Azon egyének, a kik magukat a vallásos ügyek gondozására és vezetésére szentelték, mint Gibbon is megjegyzi, „vezető“ nevet nyertek, kik segédekkel együtt semmi egyéb tekintélyre nem hivatkozhattak, mint erkölcsi befolyásukra. A szekta vezetőinek minősítését, a szentlélek munkásságának, továbbá a megkivántató kellekeknek tudata határozta meg. A vezetőknél egymásután következő sorában a legutolsó Sergius Tychikus volt, ki a fennebb nevezett módon lépett a szekta élére. Az apostol, a próféta tiszteletbeli elnevezés hivatásuk minőségét jelölte; ők tanítók, egyszerű előljárók, vezérfiúk voltak, a nélkül, hogy ruházatban, életmódban vagy más

*) A paulicianusoknál, a fennmaradt iratok szerint, minden hívő egyenlő. Mint tudjuk, Marcion hivatást két részre osztotta: electi és auditoresre. A korábbi és későbbi idők legtöbb eretnek felekezeténél a hívők között bizonyos megkülönböztetést látunk. E tekintetben a paulicianusok a többi eretnek felekezeteket jóval túlszárnyalták.

kiváltságokban különböztek volna hitsorsosaiktól. Sergius Leo, Montanushoz írt levelében négy próféta-ról, mint saját elődeiről emlékezik meg, u. m. Constantinus, Symeon, Gegnaesius és Josephusról. Sergius példájából az is kitünik, hogy a próféta-apostol saját maga szerzi meg valamely mesterség és művészet által az élet fentartására tartozó dolgokat s egyedül buzgalmának és erélyének köszönhető, hogy egész életén keresztül állomásán megmaradott. Az előjárói hivatal elnyerésénél a szentlélek adományának tulajdona nagyon önkényesen felvett mérvadó szabályul szolgált és sok egyenetlenségnek lett szülőoka. A vezető, a főnök választásnál mindig tekintettel voltak a vér szerint való örökösödésre. A vezetőket nagy számu tanítványok környezték, a kik mint kegyes munkatársak, segítők, mindig tiszteletben részesültek. Ezeket a tanítványokat synekdemennéval tisztelték meg Sergius előjárósága alatt. Látható tehát, hogy a paulicianusok községük rendezésénél, a Pál apostol által alapított községeket tartották szemük előtt. Tudósításaink a paulicianusok vezetőit, most tanító majd pásztornak nevezik.

Sajátságos kötelességük volt a „notarii“-nak: kétségkívül ezekből teltek ki azon férfiak, a kik a paulicianusok szent könyveit leírták, többszörösítették, terjesztették, a község összefüvetelei alkalmával felolvasták, a kevésbé világos helyeket, megmagyarázták olyan formán, mint a zsidó synagógákban az irás magyarázók. Így ők valának az egyedüliek, a kik választás útján nyerték hivatalukat, természetesen bizonyos fokú mivelttség és annyi képzettség alapján, a mennyi feladatuk betöltésére megkivántatott. Kezdetben a vallásos ügyek vezetői alatt állottak, sőt a synekdemenné méltóság is a notarii fölé helyeztetett. Sergius alatt a synekdemenné méltóság megszűnévén, a notarii tekintélye jelentékenyen emelkedett s valószínű, hogy azok, a kik ezen méltóság elnyerését óhajtották, bizonyos vizsgának vetették alá magukat, a szent irásban való jártasságuk igazolására.

A paulicianusok tana és községi élete, sokkal kedvezőbben fejlődött a többi szektákénál. Hitök erényt, komolyságot és erkölcsiséget ébresztett a hívőkben, a mi által az orthodoxok engesztelhetetlen gyűlölete nem zavarta vallásos életüket és erkölceiket. Azonban tanjuknak egy veszélyes pontja, a Demiurgostól való undor az antinomismushoz sodorta őket kevéssel Sergius Tychicus fellépte előtt, Bánés korában. A keresztyénség különben sohasem volt ment teljesen a dualisticus felfogástól. Sőt még a mai időben is fájdalom! számosan vannak, kiknél a Diabolos bit meg van. A mely hithez azon csatornán jutottak, a melyen a paulicianusok.

A paulicianusok heterodox módon hittek ugyan a rossz szellem hatalmában, de azért még sem érdemlik meg azon vádakat, a melyekkel a katolikusok őket vádolták, t. i: hogy összefüveteleik alkalmával mindenféle gonozságokat, vérfertőzést és természetellenes szenvedélyeket üznek; hogy a részegeskedés és a dözsölés rendszeres gyakorlására minden év január havának 1-én ünnepet tartottak, s este egy meghatározott helyen összegyűltek, a mécsket eloltották s

átadták magukat a legaljasabb szenvedélyeknek; hogy gyermekeket áldoznak, kiknek megégetett köldökeit tisztító eszközül használták; továbbá, hogy a varázslást egész rendszerrel üzik, szóval, Petrus Siculusnál az ilyen vádak egész hosszú lajstroma van felsorolva. Pedig ha ezeket a vádakat elfogulatlanul vizsgáljuk, egészen más színben fognak feltűnni; p. o. a mi a vérfertőzést illeti, az nem állhatott egyébből, mint a házassági egybekelésnél az ó-testamentomban előirt szabályoktól való kisebb-nagyobb eltéréstől stb. Vádolták a paulicianusokat azzal is, hogy hazugok, álnokok, képmutatók: mert gyakran, mint a jó katolikusok imádkoznak a kereszt előtt, csókolgatják a feszületet, gyermekeiket a papok által megkereszteltetik, részesülnek az urvacsorából s bizonyos reservatio mentalis szerüleg járnak el, a mennyiben, midőn a szükség úgy hozza magával az orthodox egyház tanait készek elfogadni, de szívők a heterodox egyházé. S Petrus Siculus megjegyzi, hogy Gegnaesius is hasonló eljárást követett el, midőn a konstantinápolyi patriarcha kihallgatta. Gegnaesius az előadott egyházi tannal egyetértett, csak hogy a paulicianusok módja szerint allegorikai értelemben.

(Folyt köv.)

A keresztyének és zsidók közti házasságról szóló javaslat.

A keresztyének és zsidók közti polgári házasságról szóló törvényjavaslat felett, melyet a képviselőház elfogadott, már a főrendiház egyesült hármass bizottságában heves viták folytak. E viták két ülést vettek igénybe. Mint már említettük, az első ülésben Haynald kalocsai érsek, Schlauch Lőrincz szatmári püspök, Samassa egri érsek támadták meg nagy hévvel a törvényjavaslatot, s Pauler és Tisza minisztereken kívül b. Liptay Béla, gr. Andrassy Gyula, báró Majthényi László honti főispán, b. Vay Miklós koronaőr védelmezték. A másik ülésben Ipolyi Arnold beszterczobányai püspök, gr. Zichy Nándor, gr. Zichy Ferraris Bódog szoltak ellene, a védő pedig b. Rosner Ervin volt. A viták alatt a püspökök és ellenzők hivatkoztak ama kérvényekre is, melyeket a kath. papság és híveik a főrendiházhoz benyújtottak a törvényjavaslat ellen. Végre a bizottság többsége elfogadta a törvényjavaslatot. A részletek tárgyalásánál is meg-megújult a vita.

E hét első napján aztán maga a főrendiház kezdte meg a javaslat tárgyalását.

Ritka érdeklődés között vette kezdetét a vita s a főrendiháznak rendszeren kongó üres csarnokai ez alkalommal zsufolásig megteltek. A közönség roskadásig tölté meg a karzatokat, s a képviselőház tagjai is tömegesen jöttek át ez alkalomból a sándor-utczai palotából a muzeum tágas oszlopcsorai közé. A főispánok között még olyan is látható volt, a ki más körülmények közt nem igen fordult meg az ország törvényhozásának színhelyén; piros, lilaszin és fekete seelyemsipkák tarka-barkasága mozgott a teremben előre és hátra. Ott volt az esztergomi primás, bibornoki kalapjával,

Haynald kalocsai érsek karmazsin-szinü talárjában, a benediktinus és cistercita apátok egyszerű fehér és fekete köpenyekben.

A nagy érdeklődés természetesen annak volt tulajdonítható, hogy mindenki el volt készülve a katolikus főpapok heves támadásaira, melyekkel a törvényt fogadni szándékoznak, mely oly tág rést üt a kath. egyházi kánonok otromba alap-bástyáin. Ellenben a világi főrendek közül néhányan határozott állást foglaltak el a kormány előterjesztése mellett, a mivel szemben annál hevesebb volt a főpapság ellenzése, s alkalmat adott néhány kitünő szónoklatra. Tudományosságuk és ékesszólásuk fegyverével tüntek ki a vita főpapi szónokai közül Simor, Haynald, Schlauch, Samassa.

A szavazás a decz. 11-ki ülésben történt meg; a főrendiház 109 szavazattal 103 ellen elvetette a keresztények és zsidók közötti házasságról szóló törvényjavaslatot.

A szavazók száma 212 volt, elnök nem szavazott. Az ülés a legzajosabb volt, melyet a főrendiházban valaha láttak. Az egyes, még föliratkozott szónokokat a legzajosabb „eláll” kiáltásokkal birták arra, hogy a szólásról lemondjanak.

A szavazás eredménye zajos, hosszas éljenzéssel fogadtatott, melyben a karzatok is részt vettek. A szavazás eredményéhez képest az elnök kijelenté, hogy a főrendek általánosságban sem fogadták el a kérdéses törvényjavaslatot, mely így visszaküldetik a képviselőházhoz, a szavazás eredményét tartalmazó jegyzőkönyv kíséretében, minden indokolás nélkül.

A szavazás nagy érdekű volt. A püspökök mind a javaslat ellen szavaztak; a főispánok — gr. Szapáry István s herczog Eszterházy kivételével — a javaslat mellett szavaztak.

A népoktatás állapota hazánkban.

A közoktatásügyi miniszter pár nap előtt terjeszté a képviselőház elé jelentését a közoktatás állapotáról az 1882—83. évekről.

A jelentés általános haladást tüntet fel, hanem még mindig sok kívánni valót mutat a népoktatás terén. Körülbelül negyedmillió iskolaköteles gyermek nem járt iskolába, az ismétlő iskolákat sokan nem látogatják, és sok azok száma, kik évközben kimaradnak az iskolából.

1882-ben 2.215,387 volt az iskolaköteles gyermekek száma, de csak 1.697,984 járt iskolába, azaz ezer közül 766. Volt 15,993 iskolánk. Helyben tartott egy vagy több iskolát 10,628 község; míg 251 községből sehol sem nyertek oktatást a gyermekek. Az iskolák közt kizárólag magyar tannyelvű volt 7597, csaknem fele az összes iskoláknak; a magyar vegyes 2843, magyart mint tannyelvet nem oktatta 5553; a tanítók közül 17,330-nak a magyar az anyanyelve, 1419 tudott magyarul tanítani, 1721 nem tudott. A 15,983 iskola közt 1457-nek volt saját háza.

Az iskolákban 17,458 tanító számára volt lakás. 9084 iskola rendelkezett az oktatáshoz szükséges kerttel s faiskolai térséggel, 6576 birt megfelelő tornatértséggel. A tanítók száma az utolsó év alatt 372-vel szaporodott. A 15,993 népiskola fentartása 11.755,625 frtba került; egy millióval többbe, mint az előbbi évben és 8 millióval többbe, mint 1869-ben.

Leginkább szaporodtak a községi iskolák, 77-tel, azután az államiak 45-tel, a mőzes hitűekké 41-el; a helyi hitv. iskolák száma 94-el apadt.

A népiskolai intézetek közt 15,793 volt népiskola, 24 felső népiskola, 126 polgári iskola.

A polgári iskolák száma 16-tal szaporodott, a felső népiskoláké 4-gyel fogyott. A polgári iskolák közt 24 állami jellegű, 70 községi, 6 róm. kath., 1 körög kath., 2 ág. h., 2 mőzes h., 21 magániskola.

Az állami elemi népiskolák száma 324, szaporodás a lefolyt évben 37. Ez iskolákban 539 tanító oktatott 26,735 gyermeket.

A felső népiskolák száma 74 volt, ezekben azonban befoglaltatnak a felső leányiskolák is.

A tanítóképezdék száma összesen 71 volt, 54 férfiak, 17 nők számára. Ezek közt állami 24, róm. kath. 23, görög kath. 4, görög keleti 4, helvét 4, ágost. 10, mőzes h. 1, magán jellegű 1.

Kereskedelmi iskola 1882-ben 39 állott fenn, a létszám kettővel apadt. A tanulók száma 3448 volt, 335-tel több, mint az előző évben. Az iskolák kerültek 117,598 forintba.

A kisdédóvók száma 1881—82-ben 321 volt, állami 2, alapítványi 31, magánegyesületi 90, községi 59, felekezeti 50, magánvállalati 89. Összesen 32,435 kisdédó részesült ezekben nevelésben, 1131-el több, mint az előző évben. Az óvók és óvónők száma 485 volt, 296 képesített, 186 nem képesített. Az intézetek fentartása 250,286 frtba került.

KÜLFÖLD.

Németország és a pápa. A német császár és a pápa közt a legutóbbi időben a kibékülés jelentékeny következményei mutatkoznak. A katolikus egyházi ügyekben a Vatikán nem akart engedni. Ekkor Bismarck maga végezte, a mire a pápával nem lehetett menni. A hirhadt „májusi törvények”-et módosító új törvényeket szavazta meg, a mivel a centrum-pártot is maga felé hajlította. A legújabb esemény pedig, hogy a négy letett németországi püspök közül az egyik, a 84 éves limburgi püspök, kegyelmet kapott és visszahelyeztetik püspöki székhelyre. Valószínű, hogy a porosz kormány engedményeket akar szerezni a pápától a kölni és a pózeni érsekségek ügyében; Poroszország tudvalevőleg azt sürgeti, hogy a pápa bírja lemondására Melchers kölni és Ledochovszky pózeni érsekeket, a mitől a Vatikánban eddig nagyon idegenkedtek.

A német trónörökös Spanyolországból Rómába utazik,

a mint ezt már hivatalosan is jelentik. A trónörökös e hó 16-án érkezik Genuába s onnan Rómába utazik, a hol először is az olasz királyt, azután a pápát látogatja meg. Mint berlini lapok írják, a pápánál teendő látogatás ügyében már régebb idő óta bizalmas tárgyalások folytak. A vatikán nem ellenzi, hogy a trónörökös előbb Umberto királyt látogassa meg, valamint, hogy Németország és Oroszország barátságát sem fogja megzavarni a vatikáni látogatás, mely kezdete lesz Németország kibékülésének a szentszékekkel, a mit Bismarck legujabban indított meg. A német trónörökös valószínűleg három napot tölt Rómában.

IV-ik Zsoltár.*)

1. Igazság istene! Oh hallgass meg engem,
Mikoron Tehozzád kiáltok esennen;
Könyörülj kegyesen e könyhullatáson,
Nyomorban és bajban légy vigasztalásom!
2. Emberek fiai! Ugyan meddig lészen
Erényem tinéktek gyalázat és szégyen?
Meddig lesz — a hivság tévetegit járván —
Hazugság rút bűne rajtatok mint járvány?
3. Halljátok s tartsátok azt jól eszetekke',
Hogy az Úr engemet kegyelmébe vett be;
Szóm kedves előtte, kegyesen meghallgat,
Imára ha ajzom a panaszos ajkat.
4. Féljétek hát ötet és ne vétkezzetek,
Mert rátok ereszti a sujtoló kezét;
Estenden a csendben pihenve, nyugodva,
Bánjátok meg a bűnt, szállván magatokba.
5. Áldozat Őneki legyen az igazság.
Tisztító lángjai szivetek áthassák;
Áldozva Őneki tiszta szívvel, bizvást:
Vidáman várjátok kezeiből áldást.
6. Kérdi a hitetlen: ki segít a jóra?
Kezdetben, oh Isten, ama várt nagy óra:
Arczaid világát ha te megmutatnád,
Szivemet örömmel nyilai áthatnák.
7. A mivel engemet jobban vigasztalnál,
Mintha ők lakoznak a tele asztalnál;
Vagy a must ha csordul s görnyedez az asztag,
Hegynek fel, völgynek le vigan riadoznak,
8. Se sátrat, se várat nem is építék én;
Behúnyom azértan szemeimet békén —
Lehaltom fejemet s elaluszom bátran:
Kegyelmed, oh Isten, védelmező sátram!

Kolosy Elvira.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1883. december 15.

— A Baldácsi-alapítvány képviselőjének közgyűlése — mint lapunkban előre is jelezve volt — f. hó 8-án Budapesten megtartott. Az egyházkerületek képviselői közül megjelentek és pedig a tiszántuliból: Vályi János fő-

E zsoltár a Kálmán F. által készített azon dallamra énekelhető, melyre S. K. a „Prot. egyh. és iskolai Lap“ ez idei 32. számában megjelent 42-ik zsoltárát írta. Kolosy Elvira, Kolosy Lajos nyug. törvényes elnök és jeles Horász-fordító (fordításait most adja ki a Kisfaludi-társaság) fiatal leánya, ki ódájával, a Kazona-pályázaton Gyulai P., Szász K. és György V. bírálatával, 41 mű közt, az egyik dícséretet nyerte. Szerző engedelmével e zsoltárt közlésezi. S. K. s mi a „Prot. Pap“ című rolyóirat közelebbi számából vesszük át. Szerk.

gondnok és id. Kis Áron; a dunamellékiből: Gönczi Pál; a dunántuliból: Pap Gábor és Beöthy Zsigmond; a tiszamellékiből: Kún Bertalan és Mocsáry Lajos; az erdélyiből: Nagy Péter és Szász Domokos; az evangélikus egyházkerületekből: br. Prónay Dezső, Czekus István, Fabiny Teofil, Lassel Ágost, br. Salmen Jenő és dr. Győri Elek; az unitarius egyházkerületből: Hajos János és Gál Jenő. Gróf Lónyai Menyhért, az igazgatóság h. elnöke, betegsége okán, nem jelenhetvén meg, a gyűlés tartamára elnökül Beöthy Zsigmond választott meg; a jegyzői tisztre dr. Győri Elek. Elnök megköszönve a benne helyezett bizalmát, meghatótlan jelenté be Török Pál elbunyátát s benne kidöltét annak a férfinak, ki a Baldácsi-alapítvány létrejötte által halhatatlan érdemet szerzett s nevét, emlékéit a hazai protestans egyház évkönyvében fénylő betűkkel megörökíté. A közgyűlés jegyzőkönyvileg fejezte ki a nagy vesztés fölötti fájdalmát s a gyászoló özvegyhez részvétirat küldését határozta el. Elnök előterjeszté gr. Lónyai Menyhért és Kochmeister Frigyes lemondását az igazgatósági tagságról; a közgyűlés sajnosan vette tudomásul a jelentést s a kilépett nagy érdemű férfiaknak jegyzőkönyvileg elismerést szavazott. Majd elnökválasztásra került a sor s az eredmény az lett, hogy a szavazatok túlnyomó többségével megválasztott br. Kemény Gábor, eddigi főgondnok, Végül Czekus István superintendens ur, tekintettel Török Pál nagy érdemre s főként arra, hogy ő az alapítvány javadalmát nem élvezhette, indítványozta, hogy a közgyűlés hozza javaslatba a néhai családja, illetőleg özvegye javára 5000 frt tiszteletdíjnak egyszersmindenkorra kiszolgáltatását s kérje föl az egyházkerületeket, hogy adják beleegyezésüket e kegyeletes kötelesség teljesítésébe. A közgyűlés az indokolt javaslatot egyhangulag magáévá tette, Szász Domokos felszólalása folytán, azon változtatással, hogy a tiszteletdíj összege 8000 frtban állapított meg. Több tárgy nem lévén, a közgyűlés, az elnök éljenzésével, véget ért.

— **Templomszentelés.** A pürkereci ág. hitv. egyházköztség újonnan épült templomát f. hó 23-án d. e. 10 órakor ünnepélyesen felszenteli s az ünnepély után az iskola helyiségében társas ebédet rendez. Az ünnepi menet a papi lakból kiindulva a megállapított rendben vonul a templomba. Az új templom építése ügyében, a buzgó egyháztagok élén, kiváló érdemet szerzett magának tiszt. Fejér Gyula, derék paptársunk, ki Brassó vidékén, az evangélikus vallásu hívek közepette a magyar hazafias szellemnek buzgó apostola.

— **Gyarmathy Zsigmondné** ő nagyságának, lapunk t. munkatársunk elbeszéléseit s rajzait s azok között „Az apa“ és „A megnyugvás“ címűeket is, melyek 1881-ben s 82-ben a „Prot. Közlöny“ tárczáját gazdagíták, mint lapunkat Berlinből értesítik, Greiner Lajos, jeles író németre fordítá s az írói körök e műveket kiváló elismeréssel fogadják. Részünkről is örömmel registraljuk ez értesítést.

— **Megjelent** s szerkesztőségünkhez beküldött: Evangéliomi lelkészi tár, gyászbeszédre; prédikációk, gyászbeszédre és imák, háznál, templomban és a sirnál. Szerkeszti s kiadja Czelder Márton, felső-bányai ref. lelkész. I-ső kötet. Nagy-Bánya, nyomtatott Molnár testvéreknél 1883. A kötet tartalma változatos és gazdag s a szerkesztő fáradhadlan buzgalomát dícséri. Főleg vidéki paptársaink jó hasznát vehetik.

A SZERKESZTŐ POSTÁJA.

T. Fejér Gyula, kollega urnak, Pürkeresz. Az ünnepélyre a meghívást nagyon köszönöm. Test szerint nem lehet, de lélekben jelen leszek, áldást kérve a derék egyházközségre.

PROTESTÁNS KÖZLÖNY

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI SZÁLLÁS:

b.-farkas-utca 16. szám, hova a lap szellemi ügyeit illető küldemények a szerkesztő nevére címzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt, félvre 3 frt, évnegyedre 1 frt 50 kr.

HIRDETÉSI DIJ:

Egy négyszög centimetryi tér egyszeri hirdetésénél 3 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

KIADÓ HIVATAL:

„Magyar Polgár“ nyomdája, b.-közép-utca 2. sz., hova az előfizetések és hirdetési díjak küldendők.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: SZÁSZ DOMOKOS. — KIADÓ: AJTAI K. ALBERT.

A „PROTESTÁNS KÖZLÖNY“

az 1884-ik évvel önállásának XIV-ik évébe lépendő. E tény, magában véve, bizonyítékául szolgál annak, hogy nem a mulékony életü és sekélyes értékü irodalmi vállalatok sorába tartozik, hanem bir **létjoggal**, mert **hézagot pótol** s szükség van rá. És pedig szükség van rá azért, mert jó ügyet szolgál, magasrendü érdekeket képvisel: **a magyar protestantismus megújulásának, dicső multjához méltó jövődjé biztosításának, belértéke által igazolt tekintélyének s küldetésével arányban álló befolyásának nemes ügyét, tenséges érdekét.**

Ez volt **programmja** eddig s ez lesz ezután is. Ennek valósításában lankadást nem ösmer, az akadályoktól vissza nem dőbben, sőt a győzelem bizonyos reménységével vivja a szellem harcát. Zászlója körül a szellem bajnokainak egész tábora sereglett össze, mely az igének, az eszmének mindig diadalmas fegyverével küzd. E bajnokok nevét nincs miért egyenként felsorolnunk; azok, kik küzdelmünket érdeklődő figyelemmel kísérik s támogatásuk által minket segítettek eddig, ösmerik őket.

Részünkről csupán annak kijelentésére szoritkozunk, hogy jövőben is **méltók igyekszünk lenni az eddig tapasztalt s ezután is remélt támogatásra.** De hogy méltók lehessünk s a folyton fokozódó igényeknek az eddiginél is fokozottabb mérvben eleget tehessünk, mindazokat, kik barátai annak az ügynek, melynek szolgálni örömiünknek s dicsőségünknek tartjuk, bizalommal kérjük, hogy segédelmükkel istápoljanak s vállalatunknak nemcsak szellemi, hanem **anyagi erőt is nyujtsanak.**

Ezt kérjük, ezt reméljük s ha kérésünk meghallgattatik s reményünkben nem csalódunk, akkor ki nem maradhat a jó siker s a „**Protestáns Közlöny**“ **továbbra is örömmel küzd s hiven szolgál.**

Kolozsvárt, 1883. deczember hava.

S Z Á S Z D O M O K O S,

tulajdonos és szerkesztő.

Mint a jelen szám tanusítja, a „**Magyar Polgár**“ nyomdája a „**Protestáns Közlöny**“ kiadását megkezdette, az **eddiginél sokkal diszesebb alakban.** Ez átalakulás azonban **tetemes kiadási költségeket** vesz igénybe s fedezhetése nemcsak az eddigi előfizetők megmaradását, hanem **e szám növekedését** mulhatatlanul föltételezi.

Épen ez indokból alolirt, mint a „**Protestáns Közlöny**“ kiadója, teljes tisztelettel fölkéri e lap előfizetőit, sziveskedjenek ismerőseik körében odahatni, hogy az előfizetők száma szives pártfogásuk s ajánlásuk folytán minél nagyobb mérvben növekedjék, de fölkéri egyszersmind arra is, hogy — tekintve a tetemes kiadásokat — **kötelezettségeiknek úgy a multa, mint a jelenre nézve eleget tenni sziveskedjenek, az előfizetési pénzek,** s illetőleg **hátralékok** mihamarább való beküldésével.

Tudatja továbbá alólirt kiadó azt is, hogy a **lap kedvezményes előfizetési árait továbbra is fenntartja,** — a multa nézt avval a különbséggel, hogy a kifejezett kérelemre — a III. és IV. oszt. lelkészre nézt **egyenlő kedvezményi árt** állapít meg, a negyedosztályuaknak nyujtott mult évi kedvezmény eltörlésével.

Igy tehát a „**Protestáns Közlöny**“ előfizetési ára lesz:

I. és II. oszt. lelkészre: Egész évre 6 frt. — Félvre 3 frt — kr. — Negyedévre 1 frt 50 kr.
III. és IV. oszt. lelkészre: Egész évre 5 frt. — Félvre 2 frt 50 kr. — Negyedévre 1 frt 25 kr.

Az előfizetések a „**Magyar Polgár**“ nyomdája (b.-közép-u. 2 sz.) küldendők.

Kolozsvárt, 1883. decz. 23.

AJTAI K. ALBERT.

Tartalom: Előfizetési felhívás. — Karácsonyra. (Hegedüs Istvántól). — „Jehovah,” (Ifj. Szász Károlytól.) — Az egyetemes tanügyi bizottság ülése. — Jóh könyve. (Bibliai tanulmány; Benkő Istvántól.) — Irodalom. — A Paulicianusok szektája. (Egyháztört. tanulmány; Nagy Józseftől.) — Külföld. (Olaszország, Franciaország, Belgium, Palaestina.) — Germania és a vatikán. — Különlélek.

KARÁCSONYRA.

Volt-e nagyobb hatalom a világon, mint a római birodalom? A kelet összes viláгурalmi egymást dönték porba. A mai nap tudósa behatolva a hieroglyph és ékírás csodáiba, rejtélyes világok titkait, letűnt kulturák bámulatos eredményeit konstatálja; de olvassa azt is, hogy egy autokrat despota milliokat tarta rabságban, vagy egy hatalmas kaszt a vallásos félelem lelki igájába görnyeszte egész népeket. A hatalmas emlékoszlopok, megdöbbenő nagysággal imponáló királyi paloták, fényes templomok csak azon romok számát szaporíták, melyeket szétmorzsolts az idő, melyeket megsemmisített az igazság diadala. Azon romok szaporodtak, melyekről Volney fenséges költeményét megírta.

A római hatalom ezeknél is nagyobb volt. Pantheona a legyőzött isteneknek adott helyet. Minden előző viláгурalmat összefoglalt és soha sem hallott egységben egyesített. Állandó, örök jelleget öltött az „örök” város. Az igazság ígét hirdeté a római jog. Intézmények bámulatos szövedékét, élő szervezetét teremté meg a római administratio. A történelmi nagyság alakját ölté föl a római jellem. Egy nyelven beszélt a kultura és e nyelv a Tacitus nyelve volt.

A világi bölcsesség összes arcanumát kimeríteni látszott a római tudomány. És a jellem? Kell-e hivatkoznom a stoicus büszkeségére, ki elmondá, hogy: „Szenvedjete férfiasan! Abban törjete elébe még az istenségnek is, hogy míg az Isten a szenvedéseken kívül van, ti felette vagytok.”

Fel volt ruházva az antik élet a négy erény minden javával: bölcs, igazságos, mértékletes és fenkölt jellemű embereket nevelt. Ez volt az élet eszménye. Tehát nem durva conglomeratum, de magasabb élet volt a római élet, mert volt szelleme, volt eszménye és Schiller feledhetetlen szavai szerént

„A szellem építé porhüvelyét.”

És mégis összeomlott. Összeomlott önsúlya alatt. Összeomlott a római népet alkotó nagy erények gúnyjára lábrakapott caesarismns örjngő bacchanaliái közt. Tehát nem is méltósággal, tehát nem is tragikus fenséggel. Végmosolya torzmosoly vala; véglehelete dögvész lehelő fertőzet.

Mi hiányzott ez életből?

Egyszerű pásztorok követtek egy csillagot, mely a sziv végtelen tükörében csodás világokat sugárzott be az emberi kebelbe.

Követtek egy csillagot, mely az életnek ama másik oldalát, mely iszonyu árnyak sötét legioival ostromlá a régi ember összes tudása mellett is didergő szivet, varázslatos fényvel világítá meg és a szegény, az elhagyatott, a nyomorék, az ember-piaczon szedett-vetett rab is milliók urává lett. Egy csillagot, mely a jászolhoz vezetett, melynél a bölcsek és a királyok föltárták értelmük homályát és hatalmuk pókhálószerű törékenységét és világ-megváltó melegség áradt szét, átok-oldó bűverő sugárzott elé, mert e csillag azt a zugot világítá meg, mely a rémek hona volt, mely a világ boldogtalanságának bölcsője és a hatalom, a fény, tudás és bölcsesség sirja vala, mely egy zugocska létére világhatalmakat nyelt el. E zug a szeretetre sovár kebel elégedetlensége; e zug a világfájdalom megoldhatatlan rejtélyének rugója vala és e zug betelt egy világgal: a hit világgával. E rugót megérinté egy rejtélyes kéz: az isten-ember keze. A rejtélyt megoldja a hit, az elégedetlenséget eloszlatja a remény. De kié a hatalom, kié a mindenhatóság arcanuma?

Azé, ki a szeretet Istenének született, a szeretetért halt meg és a szeretet által dicsőült meg.

Nem bölcsesség, de hit; nem az akarat dacza, de remény; nem hatalom és igazság, de szeretet. És a szeretet leszállván, leszállt az emberek közé és lön „békesség és jóakarát az emberek között.”

Áldott legyen érte karácsony ünnepe!

HEGEDÜS ISTVÁN.

„JEHOVAH.“

— Irta Carmen Sylva. —

A román népnek költő-királynője van.

Erzsébet román királynő költői lelkű nő, kit a trón bitorában csókoltak homlokon a múzsák. A nőiesség minden bájával fölruházott királyi költőnő már évek óta a szépirodalomnak szentelé magát, s év nem múlik a nélkül, hogy egy-egy becses költői művel ne gazdagítaná a világirodalmat. *)

A most sirjába hanyatló évben is egy művet bocsátott a könyvpiacra, — írói neve: Carmen Sylva név alatt — mely méltán kelthet érdekeltséget mindazokban, kik a vallásos költészet ilyes termékeivel szemben nem maradnak közönyösek.

Egy költői elbeszélés ez; czime: „Jehovah.“ A költemény, melyet e sorok írójának fordítási kísérletében a „Magyar Polgár“ karácsonyi melléklete egész terjedelmében közölni ígog, a bolygó zsidónak: Ahasverus-nak legendaszerű alakjával foglalkozik, olyként tüntetvén őt föl, mint a ki mindenütt az Istent keresi, s hosszas vándorlás után végre is a „teremtés“ tényében találja őt fel.

Mindenesetre oly tárgy, mely alkalmat nyújt a legszebb költői feldolgozásra, s nem mondunk nagy dicséretet, ha azt állítjuk, hogy a feladat nehézségeit Carmen Sylva egy női kedély egész bensőségével oldotta meg.

Az alábbiakban a költeményből egyes részleteket szakítunk ki s mutatunk be olvasóinknak. A fordítás halványsága — reméljük — nem feledtetheti az olvasóval a költemény belbecsét, melyet az itt-ott előforduló, zsoldárszerű és bibliai zamatban gazdag részletek nagyban emelnek.

A költemény így kezdődik:

A nép pálmát hintett és szőnyeget terített
Utján a nép, — én nevettem.
Elhurcolák bitóra, elhurcolák keresztre
És feje vérzett, — homlokán a vér lecsorgott
S én kigúnyolám.
Mégfeszítették, mondván: Isten ő!
Ti öltétek őt meg, mondván: Isten ő!
Mutassátok a Teremtőt,

S én imádom őt,

*) Német királyi házból származván, műveit többnyire német nyelven írja, de vannak francia, sőt újabban román nyelven is, igen szép költői productumai.

Az Istent, ki a napot vezérli,
S én imádom őt,
Azt az Istent, kinek, mint a zivatar,
Hangja zeng,
Ki fákat arat le, mint fűszálakat,
S én imádom őt.

Akarom ismerni, a minő,
Akarom ismerni,
Mint a gyermek ismeri anyja hangját,
Mint az őz halad anyja nyomán.
Ámde addig meg soh'se hajlok!
Nevetek, ha az Isten meghal, —
Nem hal meg az enyém .
Nevetek, ha az Isten elhull, —
Nem vérzik az enyém!
Én örökkön éljek? Éljek-é én, ha minden elmúlt?
Legyen! Hát élni vágyom, míg Istent megtalálom.
Ne haljak addig, míg meg nem látom szemeimmel!
S ha megjelent, a milyen ő,
Közelg, mint zivatar,
Ha egyet int s világok mennek ő utána:
Imádom a k k o r s meghalok!

* *

Ahasver a Nilus partjára megy. A csöndben, a pusztán nem találja föl az Istent. A Memnon-szobrok sem válaszolnak kérdéseire; eltávozik tehát Indiába, s ott évekig áll egy óriás oszlopon, melyen őt a nép bálványként imádja. Istenét itt sem találja föl.

Ekkor egy harciba induló lovas csapattal találkozik Allah nevében és dicsőségeért száll az a harciba. Velük tart.

A harc dühöng már fékevesztve rég,
Évek, napok múltán, Allah nevében;
Reszketnek földek, trónok inganak,
Vihart s halált lehell a sarracén.
A hol vadabb a harc? Ahasverus
Ott áll s kaszál. A pillantása láng,
A kardja villám s őt az ellenek
Még sérthetetlen szellemként tekintik.
Bősz harcziáltás harsog ajkiról
S ez: „Allah, Allah!“ mintha Istenét
Magát szólitná föl a harcra ő.
Igy megy tovább, el, Andalusiába,
Mely esti pirban Édenként mosolyg,
Mint tündérváros, hol bánat nem honol.
Kardjára hajlik és alátekint.
Ott lenni pihennek már a harcosok, —
Egy bájos ifju lantját zendíti
S bújbájos nyelven, zengzetes szavakkal
Az Édenről dalol. Ahasverus
Megreszket:

„Nem, a harciba' nincs az Isten,
A dalban él! Taníts meg óh dalodra,
S vedd pompás ménem', ifju, lantodért
Te légy a hős, — de én dalolni vágyom!“

* *

Mint dalnokot imádván hallgatják, de a dal varázsa sem vezeti őt Istenéhez. Majd a szerelemben

*

keresi, — de ott sem találja föl. Keresi a kincsekben, melyeket garmadába gyűjt, de mind hiába. A ház összeomlik feje fölött, s ő élve eltemetve sem találja fel a keresettét. A romok közül az egyház inquisitorai vonszolják elő

„Krisztus nevében! Szólj, mondd meg Ki vagy?”
„A kétely!”

„Az?! Egy sarracén, pogány,
Rabló, a' vagy, ki istenfőlők kincsét
Jó biztonságba rejtve tartod itt!
Kössétek őt hamar kerékre fel, hogy
Bevallja, bánja meg pogány hitét,
S a bálvány-istent, melyet rejteget, —
Az egyházhoz s Krisztushoz térjen ő!”

„Ha hosszú élet bús keservi nem,
Hóhérait se visznek Istenemhez!”
Az izzó vaskeréken így beszél ő,
Martyrja- s hőseként bős kételyének,
Mit hennsejében egy erő parancsolt.
De végre egy jajt mégis hallat ajka,
Oly rémes az, hogy reng a boltozat.
Hóhérit is megrendíté: „Hiszed,
Mondd, Istened? Utolszor kérdelek,
Máskép halálod lesz e lángözön!”

„Ah! A halál! Meghalnom nem lehet,
É kinba', lángba' sem! Örök vagyok
Ahasverus!”

A borzadály kiűl

Az arczokon.

„Ti is ismertek engem?
Idáig hozta a Sámum nevem',
A csacska visszhang azt itt visszatartá?”

Ha mint a Sátánt látták vón' magát,
Úgy hátraléptek. Ő meg fölnevet:
„Ocsmány féreg-sereg, szent áhitattal
Kinzátok Őt előbb s most engemet, —
Az ő nevére s dicsőségire!
Nincs Isten, mert eltiprott volna rég!”
Fölláll, sietve megy; még leng amott,
Fönn a hegyen köpenye, a midőn
Megfordul s szól: „Az Isten nincs sehöl!”

* * *

Hajóra száll tehát s az újvilágba vitorlázik. Ott király lesz, népét boldogítja, de ellenségei elűzik s ő a végtelen hómezőkön át futva-fut el országából. Szolgája, egyetlen hű barátja: Mattatop követi őt, s midőn ismét hajóra szállnak, mely aztán a viharban elsüllyed, Mattatop éltét feláldozva, megmenti urát a hullámokból.

Florenzbe megy; ott nagy művészként dicsőítik. Itt

Mosolygva halkán így beszél magában:
„Nyomon vagyok, fölfogni kezdem Őt
Isten teremtésben s eszmében él,
Mely útat törve formál és a márványt

A lenge vásznat, földet élni készíti,
A mig a kised is fölfog' a mestert.
Forrongatok, ti képek, hát agyamban,
Csak öntsetek karomba új erőt,
Légy rabszolgám te test, — a szárny a szellem,
Hisz' én örök vagyok, s eszméim is.
Világ én téged átkarolni vágylak,
Fölmerni s levonni lepledet.
Az Isten én vagyok magam!

Kilép

Megittasúlva műhelyéből ő,
Hogy homlokát a reggel-szél hűsítse,
Meglát a templomnál egy ifju nőt, —
Aranyként rezg rajt' egy-egy napsugár.
Úgy, mint a dal, — a langyos szürkületben
Csodás szépséggel ül ott elmerülve
Mély holdogságba az. — De angyal-arcza
Fiára hajlik, s ez kacsóival
Repesve nyúl emlőihez, miket
Gyöngéden nyújtnak finom ujjai.
Lágyan tekint az anyja gyermekére,
Mély önfelédten, ittasúlva, mint
Ha adni, s venni: mindegy volna tán....
Ártatlan gyermek szűzies anyjával,
Boldogságuk mind így cserélgetik.

Megáll Ahasverus és nézi, nézi,
Kömor lesz arcza és halántoka:
„Őh balga, semmi, porszem én!” — kiált fel
És műhelyébe visszatér, — a vésőt
Vadúl hajtja egy kész kép felé,
Egy álló szobrot szétzúz pörölyével
Őrjöngve. — Megtér és... tovább siet.

*

Langy fúvalom kelt illatterhesen,
Egy finom, pelyhes kis magot hozott
Felette el, s az egy virágkehelybe
Úgy megsimúlt. — A méhek, könnyü lepkék
Magot hordtak virágtól a virághoz,
Egy hangyaraj fönn vig nászútra kelt,
Madárcsicsergés párbeszédbe folyt
S fű-szálat vitt fészkebe a madár.
Ő ülmodott. Mellette elsuhant egy,
Hajába csipett, hogy meglopja őt.
Az erdőből kijött egy öz-család,
A zsombikot és lombot tépdese,
A melybe kis hajtások sarjadoztak.
Kelyhük nyiták meg a virágok is,
Lepermetéltek finom kis magot
Mások reájuk — és a szép tavasznak
Gyönyörtől ittas, áldó fényiben
Ifjúi, könnyü léptek zajja zörrent,
Ezüstcsengő kacaj, lágy suttogás
Hangzék. — Közélg, közélg: egy délezeget ifju
Egy bájos lánykát karjain vezet,
Ujjára tol egy kiske gyűrűt ő
S lágyan susogja: „Szép menyasszonyom!” —
„Égben vagyok!” — a lány így válaszol.
Egymást ölelve így távoznak ők
Az erdő mélyibe.

* * *

Ahasverus

Felugrik, — arczán földfölötti láng.
Majd térdre hull és karjait kitarva
E szó zeng ajkiról:
„Isten! Isten! Isten!
Kerestelek a föld kerékjén,
Kerestelek szükséggel, áldozattal,
Vétkezve és őrjöngve tégedet, —
Mint a kised anyja hangját,
Mint az őz halad anyja nyomán!
Elszenvedtem minden fájdalmat a földön,
Izlelém mindazt, mi fáj, (n!
Szeretve szerettem a jót, szolgálja valék csak a jónak,
Még a tévelygésben is!
A pusztán, a hó-zivatarban, tengerárban kerestem
Istent.

Kerestem őt benn e kebelben!
Kin volt a kelyhem,
Kétség az én étkem, sötétség napom.
Ám most látom szemeimmel: „lenni“ az Isten!
Isten az örök lét!
Mi vagyok hát, hogy jó tettet várok én?
Imádni óhajtom
Istent, mert ő jó!
Most hadd zárom szemeim be, sir ölébe hajtom fejem,
Hogy Istent láttam szemtől szembe!
Hadd izlelem, mily édes a halál!
Hadd múljak el, mint őszi lomb bimbó-keléskor!
Dicsértessél Jehovah!

* *

Lehullt illat s virág közt, mint a galy,
A melyet a vihar megtépett, — és kimúlt.

Igy végződik a szép költemény, melynek vázlatos ismertetésével szolgálatot véltünk tenni olvasóinknak.

Ifj. SZÁSZ KÁROLY.

AZ EGYETEMES TANÜGYI BIZOTTSÁG ÜLÉSE.

(Decz. 10-15-ig.)

-- Eredeti tudósításunk. --

Egyetemes egyházunk tanügyi bizottsága e hó 10-ére lett egybe-hiva Debreczenbe.

A conventi elnökség felhívása folytán megjelentek a kitűzött időben, a debreczeni ref. collegium kisebb tanácsstermében: Filó Lajos, dr. Kiss Áron a dunameléki egyházkerületből; idősb Kiss Áron, Szabó János, Farkas Antal, Tóth Sámuel, Joó István, Békésy Gyula a tiszántúli egyházkerületből; Antal Gábor, Kiss Gábor a dunántúli egyházkerületből; dr. Lengyel Endre, Szinyei Gerzson, Terhes Barna a tiszáninneni egyházkerületből; Gáspár János, Székely Ferencz és Parádi Kálmán az erd. egyházkerületből.

Kiss Áron mint korelnök üdvözlí a megjelent tagokat s szomorúan feljuttja e bizottság felejtethetlen elnöke, Török Pál püspök emlékét, rámutatva azon nagy veszteségre, mely Török Pál hálával a magyar ref. tanügyet s legközelebről az egyetemes tanügyi bizottságot érte.

A bizottság mély részvételének és fájdalmának jegy-

zőkönyvileg ad kifejezést és megválasztja a néhai jeles helyébe Révész Bálint püspök urat; kinek vezérlete alatt, megállapítván a tárgysorozat rendje, a tárgyalás megkönnyítése és gyorsítása czéljából következő albizottságok neveztetnek ki:

- 1) a gymnasiumi tanterv és érettség-vizsgálati szabályzat készítésére és előterjesztésére;
- 2) a zsinati közoktatási szervezetnek az országos közoktatási törvényvel leendő megegyeztetésére és előterjesztésére;
- 3) a gymnasiumi rendtartás s fegyelmi szabályok előkészítésére és előadására;
- 4) a gymnasiumokban használható tankönyvek ki-
szemelésére s véleményes javaslat-készítésre;
- 5) népiskolai ügyekben véleményes javaslattételre;
- 6) a felsőbb oktatás és tanárképezde ügyében.

A nevezett albizottságok tanulmány-forrásait képezték egyes ref. főgymnasiumok tanárkarainak véleményes javaslatai; az országos középiskolai törvény; a miniszteri legújabb tanterv és a közoktatási tanács szabályjavaslata az érettségi vizsgálatokra vonatkozólag. Becses javaslatokkal járultak az egyházkerületek részéről a kívánt munkálatok létesítéséhez: a debreczeni, budapesti, halasi, hódmezővásárhelyi, kolozsvári, mármaroszigeti, nagyenyedi, pápai és sáros-pataki ref. főgymnasiumok tanárkarai.

A tantervre vonatkozólag az albizottság Budapesten július elején kimondott megállapodását nem látja megváltoztatandónak s épen azért azt javaslattételénél alapúl fogadta el. E nagyfontosságú ügyben 1880 óta mindig ugyanazon nyomdokon haladt az egyetemes tanügyi bizottság, convent, sőt maga a zsinat is. Némi változást ezen állásponton idéztek ugyan elő a közoktatási tanács javaslatának s illetve miniszteri intézkedésnek figyelembevétele, valamint az egyes tanárkaroknak idevonatkozó véleményei, de a keret s a lényeg ugyanaz maradt. Az alábbi óraterv legjobban mutatja a mostani berendezést és az előbbtől való eltéréseket is.

Gymnasiumi tanterv:

Tantárgyak	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	össze- sen
Vallásan	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Magyar ny. s irod.	4	4	3	3	3	3	3	3	26
Latin ny. s irod.	7	7	6	6	6	6	4	4	46
Görög ny. s irod.	—	—	—	—	5	5	5	5	20
Német nyelv	—	—	4	4	3	3	2	2	18
Történelem	—	—	3	3	3	3	3	3	18
Földrajz	3	3	3	a pol. földr. a tört. kapcsol.					9
Természetráaj	—	—	—	3	3	3	—	—	9
Természettan	—	—	—	—	—	—	4	4	8
Mennyiségtan	4	4	3	3	3	3	3	3	26
Mértani rajz	3	3	2	2	—	—	—	—	10
Phil. propaedeutica	—	—	—	—	—	—	2	2	4
összesen:	23	23	26	26	28	28	28	28	210
Tétegyakorkás	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Éneklés	2	2	2	2	1	1	1	1	12
Szépírás	2	2	—	—	—	—	—	—	4
Főösszeg:	29	29	30	30	31	31	31	31	242

A vallásoktatást illetőleg a bizottság, miután jövőre, előreláthatólag, különösen a vidéki kisebb középiskolákban, mindinkább kevesedni fog a lelkészképzettségű tanárok száma, indítvány alakjában azon óhajtásának ad kifejezést, hogy a vallástanítás lehetőleg egyházi jellegű legyen s minél kevesebb számú tanerő kezében központosítottassék; továbbá, hogy a középiskolában a vallástanár vezetése alatt koronként isteni tiszteletek tartassanak.

A magyar nyelv és irodalom tananyagánál az a változás történt, hogy a VI-ik osztályban költészet, a VII-ikben pedig magyar irodalomtörténet tanítandó. Szigorúan megköveteltetni kívánja a bizottság, a zsinati törvények értelmében is, évi iskolai értesítők kiadását, melyekben az ifjúság által iratott magyar dolgozatok czimeit is ki-teendő.

A latin auctorok rendjében történt lényegesebb változások a következők: a III-ik osztályban Cornelius életrajzai és Phaedrus könnyebb meséi, a IV-ikben pedig Ovidius „*liber tristium*“-ja helyett Phaedrus nehezebb meséi és Caesar „*De bello gallico*“-ja olvastatandók; az V-ik osztályban Cicero beszédei helyébe fölvétetik Ovidius *Metamorphosisa*; Sallustius „*de bello Jugurthino*“-ja marad; a VI-ikben Virgil *Aeneise* és Cicero.

A természettudományok beosztására nézve teljesen érvényre jött az az elv, mely szerint a növendékek a természet megismerését a földrajzzal kezdik, a természetrajzzal folytatják és a természettannal, illetve cosmographiával betetözik, tehát gymnasiumi pályájuk mindenik évében és folytonosan érintkeznek a természettel és tanulnak természettudományt. Többen a mai értelemben vett anthropológiának is helyet követeltek a gymnasiumban és pedig olyformán, hogy a biológiai tanulmányok betetözéséül, a szokásos tapasztalati lélektan helyett a VII-ik osztályban hetenként 2 órán anthropologia (anatomia, physiologia; az emberi nem kora: történelem előtti idők; emberfajták, az ember földrajzi elterjedése), a VIII-ik osztályban pedig logika pszichológiai alapokon tanítás-sék. Az anthropológiának tárgyát, igaz — csak az ember képezi, de mindazon viszonyok szempontjából, melyekben az egész természethez áll; az anthropologia — modern értelemben véve — az iskola egyes osztályaiban elszórta gyűjtött biológiai ismereteknek összhangzó kivonata, mely a rendszeres állattanra, mint alapra, támaszkodva összpontosítja mindazokat az elveket, melyeknek egybevetésével a természettudományok felvilágosító erejét egész mértékben érvényre juttathatjuk; ez uton a bölcsészettnek az ajtajához vezet, ennek alapot készít s annyiban szolgál a gymnasiumi oktatás alaki és tárgyilagos céljának. — A felszólalásnak az az eredménye lőn, hogy a bizottság a lélektan anthropológiai alapon kívánja tárgyaltatni a VII-ik osztályban.

A zsinati és országos középiskolai törvények egybevetése fölött folyt vitatkozások közül csak a legfontosabb pontokat emeljük ki jelen tudósításunkban. A tanárképesítés és a külföldön nyert tanári oklevelek érvényessége kérdésénél a bizottság a hitfelekezeti autonóm

jogokat a középiskolai törvény ellenkező követelményével szemben is fenntartani javasolja; a tanárképezde szükségességét hangsúlyozva, mindkét §. (99 és 100) ügynek elintézését a tanárképezde felállításától teszi függővé. A tanárok fizetése ügyében (zsinati törv. 104 §. ország. t. cz. 33 szakasza) erélyes intézkedésre hívja fel a bizottság úgy az iskolafenntartó testületeket, mint a Conventet. Ha az iskolafenntartó testületek célja csak az, hogy kilencz-tíz tanári széket rendes tanárokkal betöltsenek, ezt a célzt a mostani anyagi erővel is elérhetik, mert ember van elég, ki egyelőre fél tanári fizetést is örömmel fogad. De ha azt akarjuk, hogy a ref. tanszékek ideiglenes nyugpontoktól tekintessenek a tehetségebb egyének által, melyekről a legelső alkalommal más székbe lépnek át; ha akarjuk, hogy évtizedeken át képes, tehetséges férfiak egész odaadással s meglelégedéssel szolgálják e szent ügyét egyházunknak, ha akarjuk, hogy ref. iskoláink kiállják a versenyt az állami és más felekezeti iskolákkal: akkor mihamarább pótolni kell az országos törvény hiányát és megállapítani tisztességes minimalis fizetést. Ezeknél fogva a tanügyi bizottság igen melegen ajánlja a Conventnek, hogy mielőbb intézkedés tétessék azon szomorú ellentét megszüntetésére, mely a felekezeti és az állami tanárok fizetése közt tapasztalható. A magántanulók vizsgálatairól és az osztályösszevonásokról szóló §§-ok (Zsin. 122. 123 §. és az ország. törv. 15 szak.) élénk vitát idéztek elő, mivel az országos törvény idevonatkozó szakasza ref. püspökeink jogainak korlátozásával a miniszter hatáskörét jelentékenyen szélesbíti; a bizottság fenntartatni kívánja a zsinati törvény szövegét. A nyugdíj ügyében kimondatik, hogy az országos tanári nyugdíjintézethez nem csatlakozhatnak a ref. tanárkarok, már csak azért sem, mert az állam a csatlakozásra hívó felszólításban a föltételeket sem irta körül.

Az érettségi vizsgálatra vonatkozó szabályzatban kimondatik, hogy az érettségi vizsgálat a püspöknek vagy helyettesének elnöklete s az egyházkerületi felügye-sőség legalább egy kiküldöttjének felügyelete alatt tartassék. Írásbeli vizsgálat kívántatik: a magyar ny. s irodalomból, a latin s görög nyelvből, meg a mathesisből. A szóbeli vizsgálat tárgyai: magyar ny. s irodalom; latin s görög nyelv; hazai történet, kapcsolatosan az egyetemes történelem főbb vonalaival; mathezi s természet-tan. — Az érettségről szóló bizonyítványba beiratik a megvizsgáltnak (neve, születéshelye s ideje, meg hitvallása után) a középiskola valamennyi rendes tantárgyából az illető legutolsó évfolyamokban érdemelt osztályzata; ezeket követi a kiállott érettségvizsgálat eredményeinek feltüntetése s végre a középiskola elvégzéséhez kötött jogokra való érettségének jelzése.

Megállapítottak a középiskolák igazgatására, belrendtartására és fegyelmezésére vonatkozó szabályok is. Ezekre nézve fenntartatik minden egyházkerület szabad önrendelkezési joga az általános kereten belül intézkedni tanintézeteiben. Főfelügyeletet gyakorol az egyetemes egy-

háztanács az egyetemes ref. egyház által fenntartott középiskolák felett; főfelügyeleti jog illet minden egyes egyházkerületet, a kebelében akár már létező, akár ezután felállítandó középiskolák felett. Az igazgatótanács, a tanári szék, valamint az iskolaigazgató jog- és hatásköre részletesen körülíratnak. Az iskolaigazgató az iskolát fenntartó hatóság által legalább 3 évre választatik. Hosszas vita után elfogadtatik a tanévnek harmadokra való felosztása, év végén tartandó nyilvános vizsgálatokkal és harmadonként értesítőkkal (karácsonyra, meg husvétra értesítőkkal bocsáttatnak haza a növendékek); az osztályozás egész évről történik. A tankönyvek sorozatát a tanártestület állapítja meg s azt az egyházkerülethez fölterjeszti. Csak a két felső osztály alakíthat önképző és más ifjúsági egyesületeket, tanári felügyelettel. Az erkölcsi magaviselet és a tanulmányi előmenetel jelzésére 4—4 fokozat állapíttatik meg: jó, szabályszerű, kevésbé szabályszerű és rossz, illetve: jeles, jó, elégséges és elégtelen. A gymnasium első osztályába kivétel nélkül felvételi vizsgálat alapján vétetnek fel a növendékek. A fegyelmi büntetések fokozatai erkölcsi hibák és vétségek esetében: a) a tanár által való figyelmeztetés és intés; b) osztályfőnök által való szigorú megfeddés; c) az igazgató által megdorgálás; d) a tanári szék elé való idézés s egyuttal a szülők vagy gyámok értesítése; e) bezárás, f) az iskolai jótéteményektől részben vagy egészen megfosztás; g) 14 éves korig testi fenytéssel büntetés; h) tanácslólag elutasítás; i) kizárás az intézetből. — Hosszas és heves vita után bevétetett 7 szavazattal 6 ellen a testi fenytés, mely erkölcsi vétségek esetén az igazgató előtt, de soha sem nyilvánosan, alkalmazható. A kizárást a tanári kar gyakorolja, de az ítélet az igazgatótanácshoz felebezendő.

A többi kitűzött tárgyakat a bizottság a Conventet megelőző napokon tartandó ülésein fogja elintézni. A legközelebbi tanügyi bizottsági ülés dr. Lengyel Endre meghívása folytán Sárospatakön fog megtartatni.

JÓB KÖNYVE.

— Bibliái tanulmány. —

Irta:

Benkő István.

(Folytatás.)

8) A könyv szerzésének ideje és helye.

A következő kritikusok, mint Garnett, Bernstein, Arnheim, Umbreit a babyloni fogság idejére, de Clerc, Grotius, Heat, Geserius és mások a fogság utáni időre s különösen Hartmann, Vatke, Zunz, Köster, E. Meier stb. egész késői korra lejőve, az 5-ik százév idejére teszik a könyv szerzési korát. Állításukban támaszkodnak arra, hogy a könyv satanológiája és angelológiája késő korra mutat, mert szerintük a sátánnal a babyloni fogság idejében ismerkedtek meg a héber s a persa vallásból vették át, mint a gonosznak megszemélyesítőjét. Azonban, —

mint már fennebb is szoltunk erről — a sátán nem persa eredetű, hanem megvolt az a zsidóknál már régen a fogság előtt, mint gonosz szellem vagy elv: Gen. III-ban a bűn eredetéről szóló elbeszélésben, mint kígyó, mint bűnszerző; Levit XVI. 8, 10, 26-ban Ararel néven „mint az abstract-tisztátalanságnak megszemélyesítője, elmentében a Jehova abszolút tisztaságával.“ I. kir. XXII. 21-ben, mint tisztátalan gonosz lélek fordul elő. Jób könyvében továbbá a sátán nem tulajdon név, nem egy Ahrimánnal, hanem csak egyszerűen, mint ellenfél, mint Jóbna rágalmazója jelenik meg az angyalok között a menny udvarában és végrehajtja gonosz szándékát, de Isten engedelmével. Nem önálló, független Úr, a ki parancsolna a gonosz szellemek sokaságának, hanem alá van vetve Isten akaratának, mint az angyalok; Isten által teremtetett és nem úgy jön elő, mint Istennek eleitől fogva ellenfele. A שָׂטָן = sátán név eredeti héber név és fogalom és a Jób könyve megszemélyesítése szerint az emberek kísértője, a ki megjelenhetik a mennyben, mivel Jehova beszél, de kinek nincs külön birodalma, csak olyan, mint az angyalok. Szóval, a sátán a zsidó vallásból fejlődött és helytelen azon felvétel, mintha annak fogalma az idegen, nevezetesen a babyloni vagy persa befolyás következtében állott volna elé a héber vallásos tudatban. Későbbi fejlődésében aztán, a mikor már a néphit szerint külön válik a jó angyaloktól, több hatalommal és függetlenséggel bír: kiképződésére hathatott a kelet-ázsiai befolyás. Az angyalok tana szintén zsidó eredetű és semmi történeti alapja nincs, hogy a persáktól volna kölcsönözve: „Istennek fiai“ (Gen. VI 2 és Jób I. 6.) elnevezés alatt az angyalok fogalmait is, mint tisztán semmi eredetűben foglaltatik.

Egy másik érv, mit felhoznak a fogság utáni szerzés mellett, a gyakori arameismus, melylyel a könyv bővelkedik, s melynek befolyása a babyloni fogság idejében tapasztalható. Nemcsak Elihu beszédén, hanem mindenik beszédben látszik e befolyás. Azonban e megjegyzés inkább a prózára illik; minden héber költői mű azon színezetű, bármely koru legyen. Itt az irány nem mutat elfajulást és a fogság utáni írók arameismus lényegesen eltér az itenitől. Ez jellemzi a magas költői stylt; az itteni aram alakok és kifejezések az író által szándékosan használtattak ékítés gyanánt. A mi kevés előfordul, nem mutatja a nyelv elfajulását és így a fogság utáni szerzést sem.

Azon érv pedig, hogy a költeménynek nemzeti vonatkozása van, hogy Jób megszemélyesítése, képe volna a fogságban szenvedő Israelnek, semmi alappal nem bír. Ez allegorikai magyarázat absurd. Jób ártatlan, a zsidó nép pedig bűnös volt. A fogság után nem küzd a zsidó nép Isten ellen, hanem beismeri bűnös voltát; így az Istennel szemben harczoló Jób nem jelképezi a bűnbánatot tartó Israelt. De vigasztalást sem tartalmaz e könyv Israel számára, hanem teljes megalázódást. Nincsen tehát semmi elrejtett értelme vagy vonatkozása a könyvnek; a szerző személyes tapasztalatból indul ki.

A fogság után keletkezett művek egészen más szellemet, szigorú mosaismust tüntetnek fel; a theophaniák elmaradnak; a kegyes szenvedésének kérdése ebben az időben és épen oly módon, oly merészen, mint Jóbnál tárgyalva van — Isten káromlásának tetszenék. A nyelv sem mutat a fogság utáni időre, kivéve az Eliku beszédét, nem mutat elfajulást, az sem oly mértékben, mint más fogság utáni iratok. Nem lehet tehát a művet fogság utáni terméknek tartanunk, annyival is inkább, mivel Jeremiás próféta, ki a 7-ik száz év második felében is így a fogság előtt élt és prófétált, ismerte a Jób könyvét és használta is, miből látszik, hogy ennek ez időben már léteznie kellett.

Egy másik igen elterjedt és leghelyesebb nézet a szereztetési korra nézve az, hogy e könyv Kr. e. a 7-ik száz év első felében, Israel fogsága után, de Juda fogsága előtt, Ézsaiás és Jeremiás közötti időben, tehát Manasse Juda királya (696—643) ideje körül keletkezett. E nézetben vannak Rosenmüller, Stickel, Nöldecke, Ewald, Heiligstedt, Böttcher, Magnus, De Wette, Bleek, Dawidson, Herbst, Dillmann, Merx, Fürst s több mások és ezt fogadjuk el mi is a következő okok alapján

a) Salmanatták az északi királyságot Kr. e. 720-ban megsemmisítik s lakóit az Assyr fogságba viszi, Juda a déli királyság sok nyomorral küzd; nehéz idők következtek Zsidóországra. E kor volt az, melyben egyeseknek s a népnek kedélyállapotában és viszonyaiban komorság és zavar állott be, a vallástalanság még jobban lábra kapott, a régi egyszerű hit Isten visszafizető igazságosságáról a tapasztalattal ellentétben levén, megrendült, többé nem bizonyult igaznak. Ekkor volt az egyesek és a nemzet életében olyan meghasonlás, a mely ösztönözte könyvünk philosoph költőjét, hogy bölcselkedjék Isten viszsza a fizető igazságáról s megoldását keresse a találynak.

(Folyt. köv.)

IRODALOM.

Zwingli Ulrik emlékünnepe.

Az 1884. január 1-én lesz Zwingli reformátor születés napjának 400-ik évfordulója.

Méltó, hogy Zwingli emlékéit megünnepeljük, Istennek mondva hálát, hogy adta nekünk Zwinglit.

A 16-ik század reformatorai közül ő pecsételte meg vérével a Jézus evangéliumán alapult hit és lelki ismereti szabadságot. Ő volt az, kinek holttestét sem hagyták békén ellenségei; máglyán égették el s porait szerteszórták.

De a prot. keresztyénség az ő szellemét örökölte s annak osztályosa.

Mi az általunk szerkesztett Vasárnap januáriusi számában Zwingli arcképét, életrajzát Farkas József pesti hittanártól, himnuszát Szász Károly koszorus

költőnkől közöljük s ezáltal a Zwingli emlékének méltó megünnepelését gyenge erőnkől telhetőleg előmozdítjuk.

Tisztelettel értesítjük azon hitrokonokat, kik a Vasárnap-nak nem előfizetői, hogy, ha karácsonyig jelentkeznek, a Vasárnap azon számát, mely Zwingli emlékének lesz szentelve, 10 kr-ért megküldjük s az egész tiszta jövedelmet, nyilvános kimutatás mellett, egy Zwingli néven alakuló magyar evangyéliomi irodalmi társulat alakítására felajánljuk. }

Az Ur kegyelme velünk!

Felsőbánya, decz. 14 1883.

Czelder Márton.

* * *

* **Dolinay Gyula ifjusági lapjaira** felhívjuk az érdeklött körök figyelmét. „Hasznos mulattató“ című képes lapja új évvel 12-ik évfolyamába lép. Megjelenik díszes kiállításban, gazdag tartalommal, számos képpel havonként kétszer. Ára: negyedévre 1 frt, félére 2 frt. A „Lányok Lapja“, szintén régi jó lap, új évvel 10-ik évfolyamát kezdi. Ifju olvasónői országszerte kedvelik, mert díszes kiállítás, gazdag tartalma, számos szép képpel. A dolgozatok, miket közöl, mind az ifju leánykák kedélyvilágához vannak alkalmazva. Ára: negyedévre 1 frt, félére 2 frt. Dolinay harmadik vállalata, a „Magyar királyok és hősök arcképcsarnoka“, mely igazán páratlanul áll. Sorra vette a történelmet, s elkezdve Atillán, közöl minden kiváló alakot: a királyokat egyig, az erdélyi fejedelmeket, a nádorokat, a hősöket, államférfiakat. A képek szép nagy alakúak, mindegyikhez élet- és jellemrajz van írva és pedig ügyesen, és vonzóan, kedvesen. Idáig már 94 történelmi alak jelent meg benne, 23 ivnyi terjedelemben. Ezt 65 kr ráfizetéssel megszerezheti az, ki egyszersmind előfizet akár a „Hasznos Mulattatóra“, akár a „Lányok Lapjára“, külön a képek és életrajzok nem kaphatók, csupán valamelyik lappal. A további folytatások aztán ingyen küldetnek azon lappal, a melyre történt az előfizetés. Végül czimlap és tartalom jó az egészhez. Dolinay e három vállalatát, melyek mindegyike szerfölött olcsó, ajánljuk a szülők s a tanfériak figyelmébe. A vallás- és közoktatási miniszter is melegen ajánlja a tanítóknak, iskoláknak, múlt hó 23-án, 39,296. sz. a. kelt rendeletével.

A PAULICIANUSOK SZEKTÁJA.

— A paulicianismus.

(Egyháztörténelmi tanulmány.)

Írta: Nagy József.

(Folytatás.)

Hogy ilyen morális érzület és tudat lengette volna át e szektát, azt eléggé megczáfolja Gibbonnak a paulicianus szabadság magyarázatáról adott, megbízható felvilágosítása, de megczáfolja mindenek felett a szektának azon számos vértanuja, a kik meggyőződésükért, hitökért készek voltak magukat feláldozni.

Miután a Paulicianusoknak vallás-erkölcsi nézetét, egyházi szervezetét, forrásaink nyomán röviden ismertettük, térjünk vissza ismét a paulicianismus történelméhez.

Sergius Tychicusnak, a nagy reformatornak fellépését és működésének hatását csaknem egész Kis-Ázsia meg-

Melléklet a „Protestáns Közlöny“ 51-ik számához.

érezte, mert tanuk sohasem terjedt el oly gyorsan, és sohasem szaporodott úgy meg a hívők száma, mint az ő főnöksége alatt. Sergius Tychicus 10—15 évi áldásos működése után, a szektának gyönyörű tiszta egén sötét felhők tornyosultak: Nicepharus császár a Bulgárok ellen folytatott háboru miatt békében hagyta őket; de utódjai közül I. Mihály, neje Procopia ösztönzésére egész erélyvel hozzáfogott üldözésükhez. . . Harun el Raschid halála után, az Abbassidák nemzetsége pusztulásnak indult; Mihály hadvezér, a hatalmas armeniai Leo, szerencsével küzdött a viszálykodó Saracénok ellen, de miután a láthatár tisztulni kezdett, a császár hívására, a győzedelmes sereg az ingadozó trón helyreállítására indult: miután a testileg és lelkileg egyaránt képtelen és tehetetlen uralkodót 813-ban kolostorba záratta, az utód Leó, a legnagyobb szigorral fogott kegyes tényéhez, az eretnekek kiirtásához. Nicephoros patriarcha, kinek triumpháló serege örömmünepet ült, a ki egykor hatalmasan küzdött a képekért, képrombolóvá lett, s rávette a császárt a paulicianusok üldözésére; e kegyes tény, a mely annyi áldozatba került, egyszersmind a képtisztelők elnyomását vonta maga után.

Azok a hangok, a melyek ezen keresztyénellenes és a papi méltóságot sértő üldözések és vérontás ellen emeltettek, meghallgatatlanul maradtak. Theofilus ephezusi püspök, egyik levelében, a Manichensok halálát Istent dicsőítő ténynek nevezi. Erre a konstantinápolyi Studion kolostor abbasa, a derék Theodorus, ki a képtisztelet mellett buzgólkodott, így válaszol: „Mit beszélsz? az úr az evangéliumban Máté 13. 39-ben határozottan tiltakozik, nehogy a konkolyt gyűjtő egyszersmind a tiszta búzát is összetapossa. Engedjétek, hogy nőjenek együtt az aratás napjáig. Te pedig dicső tetteket nevezed a konkoly kiirtását? Igen érdekes az, a mit Chrysostomus, a Máté evangéliumáról irt homiliajában e tárgyról ír: ne imádkozzatok a tévtonitók ellen, hanem úgy imádkozzatok, a mint a keresztre feszített megváltó: ezek nem tudják, mit cselekednek. A tévelygőket helyes útra kell vezetni, nem pedig büntetni. A hatalmasság nem hiában visel kardot, de nem is azért, hogy azok ellen használja, a kiknek üldözését az úr nem engedte meg. Neki megvan a hatalma a test felett és szabadon bánhatik el azokkal, a kik a testi ember ellen cselekednek; de ereje a lélek büntetésére nem terjed ki. Ezt csak azok tehetik, kik a lelkiek felett őrkdnek, mert csak ezek szabhatnak a lelkiekre büntetést.

Igy beszél a derék Theodorus, de beszéde kiáltó szó vala a pusztában, mert Leó parancsából olyan célzattal fogtak a Paulicianusok üldözéséhez, hogy őket a keresztyén görög területről egészen kiirtják. Ez annyival is inkább közóhaja volt a keresztyéneknek, mivel a tiszta egyházi tant, ezáltal vélték megszilárdíthatni.

E szent cselekvény végrehajtása, az armeniai The-mában, — hol a Paulicianusok nagy számmal valának, — Thamásra, a neacaesareai püspökre és Paracandecesre, a

caopadociai kolostor provincialisára bízott. Mind a két egyházi férfi lankadatlan buzgalommal kutatta fel a Paulicianusokat, s rövid kihallgatás után, egéscsapatonként végeztette ki őket. Kegyelmeükbe fogadták a megtérőket, de szabagságukat csak akkor nyerték vissza, ha bizonyos ideig oktatásukat hallgatták.

A kegyetlenség és az üldözés a Paulicianusokat nagyon kétségbeesztő helyzetbe sodorta, ugyannyira, hogy a legcsekélyebb sikert biztosító rendszabályokhoz: az ellenálláshoz és a védelemhez folyamodtak. A szekta alapítása után az első ellenállás és az ebből folyó levezettetés bosszút szült. Nehány körüljáró Sergiota*) Paracondaces ab-bast árulással és csellel kézrekerítette s önként követke-zik, hogy kivégezte, mint a Demiurgos szolgáját.

(Folyt. köv.)

KÜLFÖLD.

Olaszország. *Egy jezsuita a pápa világi hatalmáról.* Curci, a híres jezsuita páter, új könyvet irt: „Il vaticano regio tarlo superstite della Christa Cattolica“ czim alatt. Könyvében élesen megtámadja a pápa világi hatalmát. Azt hiszi, hogy az egyház hanyatló korát éli, s ennek okát a világi érdekek rendkívül nyomasztó voltában találja, melyek az egyházi és erkölcsi érdekeket majdnem teljesen elnyomják. A Vatikán világi uralma szerinte nem egyeztethető össze a modern államalakulásokkal, a politikai elvekkel, a haladással. Páter Curci új könyvében különös érdeklődéssel bir az ötödik fejezet. Ez az osztrák-magyar uralkodó viszonyát a Vatikánhoz foglalja magában. E rész így hangzik: „Az osztrák császár vonakodása, hogy Umberto király bécsi látogatását Olaszország fővárosában viszonzozza, a Vatikán reményeire varázsszerű hatást gyakorolt. Itt Ferencz József ez aktusában XIII. Leónak Róma uralkodójává való elismerését akarták látni, kit a császár megsértene, ha ott oly valakit üdvözölni akarna, a ki maga is Róma uralkodójának nevezi magát. A mint hallottam, a fejek annyira neki hevültek, hogy a leghevesebbek némelyike már azt képzelte, hogy 100,000 osztrák katona vonél Róma ellen, hogy a pápának visszaadja trónusát. Valóban én is jelentőséges eseményt láttam ez aktusban, de a jelentőség, melyet neki tulajdonítottam, valamivel különbözik a Vatikán felfogásától. Azon tiszteletre nézve, melylyel koronás fők szent Péter utódának tartoznak. Ferencz József inkább Habsburgi Rudolf, uralkodóháza megalapítója példájához tért vissza, mint a Mária Terézia fiához, ki a voltaireianus Kaunitz tanítványa volt. „Ezután szerző elbeszéli VII. Pius látogatását II. Józsefnél s így folytatja:

) Sergius tanítványai astatos-(ok)nak neveztettek. Petrus Siculus szerint egy paulicianus volt néhány synedemennel együtt. De kik voltak az astatoi-k? A szó jelentése annyi, mint lakhely-nélküliek. Tehát helységről-helysére járó küldöttek lehetnek; de nem helyes ezen hitgyüleletről származó véres tettért az előjárókat felelősségre vonni, kik körülbelül egészen ártatlanok valának. Nehezen lehet különbséget tenni az astatoi és synedemen között, mivel ezen utóbbi szó is körüljáró igehirdetőt teszen.

„A ki az eseményeket visszaidézi emlékezetébe s meggondolja, hogy a gondviselés amaz időknek véget vetett: az megismeri a látogatás megtagadásának jelentőségét: I. Ferencz József e valóban lovagias delicatesseszel megtattatta, hogy XIII. Leót nagyra becsüli, nem azért, hogy ismét királylány tegye, hanem azért, mert nem király többé. Az ő szemében a földi hatalom a mennyei méltóságot semmivel sem fokozhatja, mert amaz ez utóbbit nagyon is gyakran csökkenteni szokta. De ez a szellem, ez eszme, a középkori lovagiasság ez alapja nem egyéb, mint a legnagyobb hódolat minden nemesség iránt, habár ez minden anyagi erejét el is vesztette. És ha ez a vonakodás valódi oka, úgy Umberto király bizonyára a legnagyobb örömmel helyeselte azt; vagyis a vonakodást nem tekintette vonakodásnak, hanem elhalasztásnak arra a napra, a melyen Ausztria-Magyarország uralkodójával az olasz király is a pápához mehet és pedig olyan Vatikánba, a mely nem többé királyi, hanem csak szent, s éppen ezért annál nagyobb tiszteletben részesül. Királyi uralkodó joguk van bőven mindkettejüknek; de a szellemi uralkodóság egyedül áll e világon. És hogy a fentemlitett aktust helyesen értelmeztem, s hogy a Vatikán felfogása a téves, az abból is kiténik, a mit most el akarok beszélni. Mielőtt Francesco Nardi, a római kuria kitérű főpapja, aki csak néhány évvel ezelőtt halt meg, 1875-ben Bécsből visszatért, hová, mint gyakran történt, diplomáciai küldetésben ment, Flórenczben engem is meglátogatott, a mint átutazásakor máskor is tenni szokta. Alig lépett szobámba, lehangoltan azt kiáltá, a nélkül, hogy előbb köszönt volna „Mit? Én vigyek meg ilyen hírt a pápának? Ki hitte volna? Egy apostoli felségnek ilyen nézete legyen!“ Azt kérdeztem, miről van szó; kevésbé habozott, mintha rettegne kimondani az iszonyu dolgot; mégis nagyobb szükségét érezte annak, hogy beszéljen, mint én, hogy meghallgassam. Végre azt mondá: Mielőtt az apostoli felségtől elbúcsúztam volna, azt mondá nekem: „Mondja meg részemről a szent atyának, hogy ne gondoljon többé a világi hatalomra; ez elmúlt dolog, s igyekezzék Viktor Emánuellel megegyezni (accomodarsi); legyen róla meggyőződve, hogy így buzgalma sikeresebb lesz az egyház javára.“

Franciaország. *Franciaország és a pápa.* A francia képviselői kamara decz. 14-iki ülésén Raspail szélső baloldali képviselő azt indítványozta, hogy a francia követség a Vatikánnál szüntessék meg. — Spuller előadó azt válaszolta, hogy ez indítvány minden esztendőben fölmerül, de hiába, mert a követségre a Vatikánnál szükség van, hogy a katolikus papok, valamint Franciaország, egyházi intézetei és a keleten való fönhatalomsága érdekében, közvetlenül tárgyalhasson a pápával. — Girard pártolta az indítványt s megjegyezte, hogy a francia nagykövet megcsókolja a pápa lábát; a francia nagykövet lealacsonyodását nem szabad tűrni. — Cassagnac köszönetet mond Spullernek katolikus beszédeért, hogy Franciaország katolikus ország. Cassagnac ezután megtámadja az anti katolikus képviselőket. Madien de Montjan szintén a követség megtartása ellen nyilatkozik s egyszerűen ügyvivőt rendelne ki a folyó ügyek elintézésére végett. A nagykövetség

fentartása egyértelmű lenne a pápa souverainitásának elismerésével. A kormány erős akarna lenni, pedig gyöngye az engesztelhetetlen ellenséggel szemben. Azt hiszik ugyan, hogy a német trónörökös most a Vaticánba készül s megismétli a canossai utat, de hát minek kövesse őt Franciaország. Tartani lehet tőle, hogy Spuller beszéde után Franciaország magára vonja az olasz nemzet gyűlöletét. — Spuller kijelenti, hogy az egyház hatalmát nem lehet eltagadni, ha pedig nem veszedelmes, minek azt oly hevesen üldözni? E kérdésnél az ország politikai érdekei veendőek figyelembe, s a Vaticánnal nem szabad szakítani, mert ez kellemetlenségeket okozhatna a kormánynak, főleg miután az összes hatalmak elismerik annak szükségét, hogy a pápával egyezkedjenek. Különben is a római nagykövetségnek egyházi jellege van. Raspail indítványának ellenzésével szóló azt hiszi, hogy szolgálatot tesz hazájának. Legyünk türelmesek. Pelletan azt jegyzi meg, hogyha Spuller politikája jutna érvényre, teljes fölforgatására vezetne a francia álláspontnak. — Ferry miniszterelnök kijelenti, hogy ez Franciaország politikája már öt év óta. A kamara 325 szóval 191 ellen elvetette Raspail indítványát.

Belgium. *Az iskolai képzettség hiánya.* Belgiumban az 1882-ik évben besorozott 8900 újoncz közül csak egy negyed rész részesült megfelelő iskolai oktatásban, egy negyed rész pedig semminemű iskolai oktatásban sem. A többi két negyed rész képzettsége oly csekély, hogy el lehet mondani, hogy a 20 éves fiatal embereknek fele megfelelő képzettség nélkül kénytelen az életbe lépni.

Palaeztina. *Zsidó telep Jeruzsálemben.* Az Oroszországból kimenekült zsidók egy kis részét Jeruzsálemben telepítette le egy angol jótékony egyesület, melynek élén Aberdeen áll. A kis gyarmatot október végén nyitották meg. A gyarmatosított terület 5000 török holdra terjed és 45,000 forintba került. Negyvenöt családot, jobbara férfiakat, telepítettek reá. — Az egyes családok az alap-parcellán kívül lakást, szerszámokat és házi állatokat kapnak. Jövedelmükből tizedet fizetnek s azonfelül megfelelő tőkekvótát 5 százalékos kamattal. Hire jár, hogy a leghatalmasabb zsidó bankházak egyike szintén vásárolt Egyiptomban, Ramleh közelében, több ezer török holdat és zsidó-családokat fog odatelepíteni. Az eddigi kísérletek azt mutatják, hogy a zsidómenekültek nem nagyon hajlandók a földmivelésre.

GERMANIA ÉS A VATIKÁN.

Fontos esemény foglalkoztatja a most folyó napokban azokat, kik érdeklődéssel kísérik amaz alkudozások minden phasisát, melyek Németország és a pápa között már évek óta húzódoznak, — de azokat is, kiket a pápa világhatalmi állása közvetve, vagy közvetlenül érdekel.

Mert a nap eseménye: a német trónörökös látogatása a pápánál, talán éppen ama magot van hivatva elhinteni, melyből idők múltán Olaszország és a Vatikán s esetleg az európai nagyhatalmak és a pápai udvar közötti viszony gyökeres reformálása és rendezése fog felsírítani.

A német trónörökös tehát Rómába utazott, abba a királyi székhelybe, hol a pápaság folytonos viszályban él az egyesült Olaszországgal, mert bitorlásnak tartja, hogy Róma nem kizárólag a pápa székvárosa. Európa fejedelmei e viszályos időkben mind a két trón iránt teljes diplomáciai tisztelettel viseltetnek. Külön-külön követet tartanak a két olasz királyi udvarnál és a Vatikánban. De most történik először, mióta Róma az új Olaszország fővá-

rosa, hogy fejedelmi látogató megy oda, mert az udvari és diplomáciai finomságokat nem tudták úgy intézni, hogy ily látogatás alkalmával bizonyos elsőbbség ne mutatkozzék vagy a Quirinál, vagy a Vatikán javára. Uralkodónk is e nehézségek miatt nem adta vissza Umbertoó király és Margit királyné bécsi látogatását Rómában.

Most egy protestáns uralkodó-családból a trónörökös idős Rómában; oly állam trónörököse, mely nagy villongásban élt a pápával. Az agg uralkodó nevében ment az olasz királyhoz, de követve a régi közmondást, hogy a ki Rómát járja, pápát lásson. Az utolsó pillanatig még mindig azt mondták, hogy a trónörökös látogatása nincs még bejelentve a pápánál. Ezt mondták még azon a napon is, mikor a trónörökös már olasz kikötőbe érkezett és utban volt Róma felé. De senki sem mondta, hogy nem fogja meglátogatni. És az alkalom kiválóan alkalmas erre. Németország és a Vatikán közt épen most békés szellem uralkodik. Frigyes Vilmos látogatása a pápánál mintegy a kibékülés ünnepélyes jele. Vajjon e látogatást egyszersmind a közbenjárás hallgatag tényének is lehet-e tekinteni XIII. Leo és Umbertoó király közt? Ez már más kérdés. Vajjon Bismarck nem igyekszik-e a pápát megnyerni Németország részére? Erre is nagyon alkalmas az idő. Franciaország nem hí barátja se a pápának, se a klérusnak. Ez újra fontos kérdés. A tizenegy évi küzdelem a pápa és Németország közt mindenestre be van fejezve.

A német trónörökös, mint az olasz király vendége érkezett Rómába, s a királyi palotába szállt. Nem kéréselt valami semleges palotát a Quirinál és Vatikán közt, mert ezt az ovatosságot lehetetlenné tette a mult. A trónörökös római időzéséről Németország vatikáni követe: Schlözer értesíté a pápát és egyszersmind bejelenté látogatását.

Berlini félhivatalos jelentések erősen hangsúlyozzák, hogy a trónörökös a pápával szemben semmiféle politikai küldetést nem képviselhet, az ilyesmit kizárja a trónörökös magas állása is. Ilyesmit, hogy t. i. a német trónörökös a pápával formális tárgyalásokat folytasson, senki sem tételezhetett fel, de bizonyos, hogy e látogatás után lehetne leendő a pápára nézve Németországgal szemben azon merev magatartást követni, a melyet eddig követett. A látogatáshoz költött sokféle czélzatok kényessé teszik a pápa állását, azt nem is tekintve, hogy a német félhivatalos kijelentés, miszerint a római látogatás csak „másod sorban“ szólhat a pápának, a Vatikánban igen lehangolólag hatott.

A trónörökös e hó 18-án meg is tette látogatását a pápánál. A fogadtatás szokásos ünnepélyességeit mellőzve, csupán annyit említünk meg, hogy a pápa a trónörökössel zárt ajtókat mögött háromnegyed óráig társalgott. Hogy miről, az egyelőre még titok. A trónörökös Jacobini pápai államtitkárt is meglátogatta.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1883. decz. 22.

Mire e sorok t. olvasóink kezébe jutnak: már földerült a szeretet ünnepének, karácsonnak hajnala. Tiszta szívből óhajtjuk, hogy a szeretet ünnepén minden olvasónk hajlokát a szeretet napjának áldó fénye ragyogja be és áldó melege hasssa át. És zengjen ajkainkon a hála-adó ének: „Gloria in excelsis Deo!”

— **Luther és Zwingli emlékére** szép egyházi ünnepélyt rendeztek a piskii telepen lakó reformátusok és lutheranusok. Egy csinosan feldiszipített régiségben egyszerűen, de meghatóan folyt le a lélekemelő ünnepély, melyen Schusztér, szászvárosi luth. lelkész német, Szócs S. dévai lelkész pedig magyar alkalmi egyházi beszédet tartott. Az istenitiszteletet közebed követte.

— **Fejedelmi hagyományok.** A napokban elhunyt Zsivora György, 161,000 frtot hagyományozott tudományos és jótékony czélokra; ezek között a magyar tudományos akadémiának százezer forintot; a budapesti protestáns árvaháznak, a budapesti ev. főgymnasiumnak, a budapesti ev. magyar gyülekezetnek és a soproni ev. tanítóképezdének egyenkint tizezer forintot; a soproni ev. főgymnasiumnak és a bonyhádi evang. gymnasiumnak ötötezer forintot; a lőrinczi ev. hitközségnek iskolájának négyezer forintot; továbbá a Bethesda ápoló intézetnek, a jogászegyesületnek, a közép művészeti társaságnak, a Kisfaludy társaságnak, az írói egyesületnek és a történelmi társulatnak egyenkint ezer—ezer forintot.

— **Paedagogiai mozgalmak** indultak meg Brassó intelligens köreiből az iránt, hogy taintók. szülők és iskolabarátok időnként értekezletre gyűljenek össze avégből, hogy a nevelés és tanítás érdekében az oktatás és házi nevelés kérdései felett tanácskozzanak s egyöntetű elvekben állapodjanak meg, az iskolát és ott-hont illetőleg. Ezt Curtmann, a híres paedagog, „szülői tanács“-nak nevezi, s ha a brassóiak ezt köreikben életbe akarják léptetni, az nevelésügyöknek mérhetlen előnyére szolgál.

— **A pesti reform. egyháztanács** megválasztotta a megüresült lelkészi helynek betöltésére nézve a kijelölő bizottságot. A jelenlevők egyértelmű szavazatával dr. Ballagi Mór, Gönczy Pál minisztertanácsos és Szilágyi Sándor, egyháztanácsosok lettek a kijelölő bizottság tagjaiul megválasztva. A mint ezen bizottság a folyamodásokat megvizsgálja s a kijelölést elkészíti: össze fog hivatni az egyházközség közgyűlése, mely a választásra jogosult (adózó) egyháztagok szavazatait beszédi s az eredményt kihirdeti.

— **A keresztyének és zsidók közötti házasságról** szóló törvényjavaslatot — mint azt előző számunkban bővebben taglaltuk — a főrendiház, szemben a képviselőház által való elfogadtatásával, elvetette. Rámutattunk mult számunk vezércikkében e nagy horderűt és káros határozatra, s méltattuk annak jelentőségét is. Örömkre szolgál jelenteni, hogy a magyar képviselőház sem hagyta magát megvesztegettetni a főrendek véleménye által s föntartotta előbbi határozatát. Erre vonatkozólag a következő részleteket jelezhetjük: A képviselőházban a kormány azonnal tárgyalta a főrendek visszautasító üzenetét. Az ellenzék küzdött az azonnal való tárgyalás ellen. De e hó 13-án, az utolsó ülésben, megtörtént, rövid vitában. A szólók közt Szilágyi Dezső utalt arra az ellenmondásra, melylyel a miniszterelnök a törvényjavaslatot védte itt a képviselők előtt és amott a főrendek előtt. Megrótta, hogy mig az egyik helyen az általános polgári

házasság behozatalára reménykedést engedett, addig a másik helyen úgy ajánlotta a törvényjavaslatot, hogy azzal elejét lehet venni az általános polgári házasságnak. A miniszterelnök tiltakozott érveléseinek ilyen magyarázata ellen. A képviselők nagy többsége a főrendek üzenetére azt a határozatot hozta, hogy fentartja előbbi álláspontját, s visszaküldi ismét a törvényjavaslatot, bővebb megfontolás és hozzájárulás végett. A főrendek az ünnepi szünetek után fogják átvenni a képviselőház újabb határozatát és tárgyalni. Ha nem járulnak hozzá, akkor minden valószínűség szerint a képviselők újra visszaküldik. Ez az üzenetváltás akárhányszor megeshetik. Attól függ, hogy a főrendek meddig győzik a szavazatokat.

— **Luther-társaság.** A felső-bányai „Figyelő” írja: „Luther négyszázados születésének emléke, ág. hitv. ev. testvéreinknél egy Luther-társaság alakításának eszméjét hozta napfényre. Már néhányan lelkésztársaink közül ajánlkoztak is a társaság tagjaivul. Mi hely. hitvallású evangélikusok, évtizedek óta gondolkozunk egy prot. irodalmi társulat alakítása felett, és semmire sem tudtunk menni. Talán mi is alakítunk egy Zwingli vagy Kálvin társaságot. Részünkről legcélszerűbbnek véljük, ha egy evangéliumi magyar prot. irodalmi társulat alakítana, melynek czimerébe a dicső reformatorok képei foglalhatnának s műveik tudományos és népszerű ismertetése képezné a kiindulási pontot.”

— **A hirhedt tiszta-eszlári pör tárgyalását** e hó 17-én kezdte meg a királyi tábla, Vajkay Károly elnöklete alatt. Az előadó Széll Farkas, ki a rengeteg iratcsomóból részletesen adja elő a pör lefolyását. A nyiregyházaai törvényszék maga nem felebbezte a pört, hanem egyedül özv. Solymosi Jánosné. Az előadó részletesen előadja a vizsgálatot s a törvényszéki tárgyalás minden részét. Az elnök gyakran tesz kérdéseket, mire szintén az előadó válaszol, nagy tárgyismerettel azonnal felmutatva a részletes okiratokat, vagy válaszolva kimerítőn. Az első napon a terhelő adatokat adta elő. Scharf Mórícznak atyjával szembesítésekor mondott vallomását egész terjedelmében felolvasták. A pör több napot igénybe fog venni, de semmi új dolog sem merült föl eddig a tárgyalás alatt.

— **Esztergomban** ezideig nem volt a ref. híveknek temploma, nem volt a kicsiny egyháznak lelkésze. A dunamelléki szuperintendens Széky Aladárt, az ottani ref. lelkészt küldte ki, felhatalmazva őt arra, hogy az ország nagyobb egyházaiban a keletkezésben levő esztergomi ref. anyaegyház számára segítyt gyűjtsön. Vasárnap N.-Váradon tartott Széky egy ótékonyczélű egyházi beszédet.

— **A vasárnap megünneplése** került szóba az osztrák képviselőház egyik legújabb ülésén. A kérvények tárgyalása közben az előadó 38 ide vágó kérvényt mutatott be, azt ajánlva a háznak, hogy legbehatóbb méltatás és mielőbbi tekintetbe vétel czéljából a kormányhoz hogy tétessenek át. A kérvények mellett Wurm képviselő emelt szót s hangzulyozta, hogy a vasárnapi nyugalom nemcsak vallásos parancs, hanem a legcivilisálabb s a legszükségesebb törvény. Az ugnovezett szabadelvűek sokat játszanak a szép szóval, culturáról, polgárosodásról, szabadságról, s más effélékről pedig éppen ők inkább előharczosa a vasárnap megszenteltetésének azon ürügy alatt, hogy a munkásnak e napon is keresnie kell munkájával. De ezzel csak a cultura helyére barbárságot, a humanitás helyére szivtelen kegyetlenséget, a szabadság helyére csak teljes rabságot, a haladás helyére csak el-

vadulást tesznek. A munkásnak lehetetlenné tették, hogy legalább egyszer hetenkint egész heti munkája porát és verejtékét lemossa. Ez erőszakot a munkáson, kinek erejét hat napi munka után még a hetediken is ki merítik. Pedig a munkásnak megvan természetes joga, hogy erejét kímélje, egészségét ápolja. De kinyomják, mint a citromot. A feudalista capitalismus századában a munkás nem ember többé, a ki legalább vasárnaponként emberi méltósága tudatára juthat, hanem az állat alá van degradálva. Szónok végül idézte Macaulay és Gladstone ide vágó nyilatkozatait s az előadó javaslatát ajánlja elfogadásra. Exner képviselő szintén pártolja a vasárnapi nyugalmat s csak annyiban gondol korlátozására, hogy a vasárnap a munkás műveltségének kiegészítésére és szakszerű és iparos oktatás szerzésére fordíttassék. Tonkelielőadó felemlíté, hogy a vasárnapi nyugalom mindenekelőtt vallásos mozzanat, mert a parasztságra az egyedüli közművelődési intézet az egyház. Ez iskola nem érinti az ember egész életét; ha az iskolakötelezettség egyszer letelt, nem forog fenn további kényszer a művelődésre. Szükséges továbbá, hogy a munkás a hosszas munkából kipihenjen, hogy családjának s nevelésének szentelje magát; a parasztságra főleg a vasár- és ünnepnapi igazi ünnepnapi és szünnapi; a költészet napjainak lehetne őket nevezni. A kérvények nagy száma, melyek ez irányban érkeztek, bizonyítja, hogy a nép is érzi szükségletét. — A ház az előadó indítványát elfogadta.

— **Ultramontán alaposság.** A „Nemzet”-ből veszszük át e sorokat: A zsidóság és a szabadkőműveség ellen a clericalismus tudvalevőleg sok helyütt győlté izgatást folytat. Ennek az izgatásnak egy „tudományos” terméke az a „Francs-Maçons et Juifs” czimű nagy kötet, mely Párisban nem rég C. C. de Saint-André-től megjelent. Ez az Apocalypsis alapján igyekszik megmagyarázni, hogy a támadás, melyben a szabadkőműveség az egyházat ez időszertint részelteti, nem más, mint az Apocalypsis által előre jelzett stádium („a hatodik”), melyből az egyház csak oly diadalmasan kerül ki, mint a többiből. E fejtegetések közben bőven kijut a zsidóknak is, kikről a tudós szerző egyebek közt következőket írja: E zsidóknak nincs más hazájuk, igazi hazájukon Palestinán kívül. A zsidó nemzetnek visszatelepítése e hazába szerintök nemcsak elfogadható és kivihető, hanem valószínűleg közelálló is. S ez általános óhajításuk, ezt szükségesnek trtják mind, mert akkor a hébernek, az isten első szülött fia lesznek, s ismét ők lesznek a többiek fölött kivétel nélkül uralkodó és felettük csalhatatlanul itélő kiválasztott nép. Ez a megtántorithatatlan remény magyarázza meg azt a határozati javaslatot, melyet a keleti ügyek rendezésének alkalmából Istóczy ur egy zsidó képviselő nyújtott be a pesti parlamentben, fölszólítván az osztrák-magyar kormányt Juda országának Palestinában való visszaállítására. Az olvasó velünk együtt bizonyára élvezni fogja a comicumot, mely abban rejlik, hogy a magyar antisemitismus megteremtőjének egy zsidó-gyűlöletől sugallt kezdeményezése úgy kerül a francia zsidó-gyűlölet világ elé, mint zsidó kezdeményezés, zsidó elbizakodottság s zsidó nagyravagyás. Nem tudjuk, Istóczy ur nem fogja-e a kegyes C. C. de Saint-André-t is azzal gyanusítani, hogy az Alliance Israelite titkos szövetségese s egész kilenczedfélszáz lapra terjedő könyvét csak azért írta, hogy e curiosus tiz sorban őt compromittálja; de annyit tudunk, hogy a könyv, mely a rumi választókerület érdemes képviselőjét ily, szerinte elivselhetetlen gonosz hirbe hozni igyekszik, Párisban, Brüsszelben és Genfben a Societé générale de Librairie catholique czége alatt jelent meg, s több európai nyelvre le van fordítva.

PROTESTÁNS KÖZLÖNY

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI SZÁLLÁS:

b.-farkas-utca 16. szám, hova a lap szellemi ügyeit illető küldemények a szorkeszítő novére czimzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt, félévre 3 frt, évnegyedre 1 frt 50 kr.

HIRDETÉSI DIJ:

Egy négyszög centimetryi tér egyszeri hirdetésénél 3 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

KIADÓHIVATAL:

„Magyar Polgár“ nyomdája, b.-közép-utca 2. sz., hova az előfizetések és hirdetési díjak küldendők.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: SZÁSZ DOMOKOS. — KIADÓ: AJTAI K. ALBERT.

A „PROTESTÁNS KÖZLÖNY“

az 1884-ik évvel önállásának **XIV-ik évébe** lépendő. E tény, magában véve, bizonyítékául szolgál annak, hogy nem a mulékony életű és sekélyes értékű irodalmi vállalatok sorába tartozik, hanem bir **létjoggal**, mert **hézagot pótol** s szükség van rá. És pedig szükség van rá azért, mert jó ügyet szolgál, magasrendű érdekeket képvisel: **a magyar protestantismus megújulásának, dicső múltjához méltó jövődjé biztosításának, belértéke által igazolt tekintélyének s küldetésével arányban álló befolyásának nemes ügyét, tenséges érdekét.**

Ez volt **programmja** eddig s ez lesz ezután is. Ennek valóításában lankadást nem ösmer, az akadályoktól vissza nem dőbben, sőt a győzelem bizonyos reménységével vivja a szellem harczát. Zászlója körül a szellem bajnokainak egész tábora sereglett össze, mely az igének, az eszmének mindig diadalmas fegyverével küzd. E bajnokok nevét nincs miért egyenként felsorolnunk; azok, kik küzdelmünket érdeklődő figyelemmel kísérik s támogatásuk által minket segítettek eddig, ösmerik őket.

Részünkről csupán annak kijelentésére szoritkozunk, hogy jövőben is **méltók igyekszünk lenni az eddig tapasztalt s ezután is remélt támogatásra.** De hogy méltók lehessünk s a folyton fokozódó igényeknek az eddiginél is fokozottabb mérvben eleget tehessünk, mindazokat, kik barátai annak az ügynek, melynek szolgálni örömiünknek s dicsőségünknek tartjuk, bizalommal kérjük, hogy segedelmmükkel istápoljanak s vállalatunknak nemcsak szellemi, hanem **anyagi erőt is nyújtsanak.**

Ezt kérjük, ezt reméljük s ha kérésünk meghallgattatik s reményünkben nem csalódunk, akkor ki nem maradhat a jó siker s a **„Protestáns Közlöny“ továbbra is örömmel küzd s hiven szolgál.**

Kolozsvárt, 1883. deczember hava.

S Z Á S Z D O M O K O S,

tulajdonos és szerkesztő.

Mint a jelen szám tanusítja, a **„Magyar Polgár“ nyomdája** a **„Protestáns Közlöny“** kiadását megkezdette, az **eddiginél sokkal díszesebb alakban.** Ez átalakulás azonban **tetemes kiadási költségeket** vesz igénybe s fedezhetése nemesak az eddigi előfizetők megmaradását, hanem **e szám növekedését** mulhatatlanul föltételezi.

Epen ez indokból alolirt, mint a **„Protestáns Közlöny“** kiadója, teljes tisztelettel fölkéri e lap előfizetőit, sziveskedjenek ismerőseik körében odahatni, hogy az előfizetők száma szives pártfogásuk s ajánlásuk folytán minél nagyobb mérvben növekedjék, de fölkéri egyszersmind arra is, hogy — tekintve a tetemes kiadásokat — **kötelezettségeiknek úgy a multa, mint a jelenre nézve eleget tenni sziveskedjenek, az előfizetési pénzek, s illetőleg hátralékok** mihamarább való beküldésével.

Tudatja továbbá alólirt kiadó azt is, hogy a **lap kedvezményes előfizetési árait továbbra is fenntartja,** — a multa nézt avval a különbséggel, hogy — kifejezett kérelemre — a III. és IV. oszt. lelkészre nézt **egyenlő kedvezményi árt** állapít meg, a negyedosztálynaknak nyújtott múlt évi kedvezmény eltörlésével.

Igy tehát a **„Protestáns Közlöny“** előfizetési ára lesz:

I. és II. oszt. lelkésznek: Egész évre 6 frt. — Félévre 3 frt — kr. — Negyedévre 1 frt 50 kr.
III. és IV. oszt. lelkésznek: Egész évre 5 frt. — Félévre 2 frt 50 kr. — Negyedévre 1 frt 25 kr.

Az előfizetések a **„Magyar Polgár“** nyomdájába (b.-közép-u. 2 sz.) küldendők.

Kolozsvárt, 1883. decz. 23.

AJTAI K. ALBERT.

Tartalom: Előfizetési felhívás. — Leszámolás. (L—t.) — Hol a te Istened? (Beöthy Zsigmondtól.) — Jó könyve. (Bibliai tanulmány; Benkő Istvántól.) — Tanügyi rovat. — A Paulicianusok szektája. (Egyháztört. tanulmány; Nagy Józseftől.) — Külföld. (Anglia, Olaszország, Schweiz, Törökország, Japán.) — Különlélek. — Püspöki körölvények. — Gyászrovat. — A szerkesztő postája.

LESZÁMOLÁS.

Visszatekinteni megtett útunkra; megmérni szemünkkel a hátunk mögött hagyott távot s így számot vetni magunkkal, a mit tettünk s a mit tehettünk volna: az öntudatosan élni tudó ember szokása s valamint a számító kereskedő megvonja az év végével könyvében a zárvonat, hogy mérlegét megcsinálva, a nyereséget és veszteséget összehasonlitsa s a tiszta eredményt kiszámítsa — mi is vessünk a most alkonyuló évre egy pillantást, hagyd lássuk, mit adott s mit vett reformált egyházunknak s egyházunktól az 1883. év.

Mindenekelőtt meghozta s megadta érnünk egykor csak legjobbaink s majd egész egyházunk régi, forró vágya beteljesültét: az egységes magyar reformált egyház felségileg megerősített törvények szerinti szervezését, az összetartozó elemeknek szerves egységbe foglalását s ennek útján az életműködés folyamatainak megindulását, a melytől az erők egyesítésében rejlő fokozódását, arányos beosztását és így czéltudatos hatását bizton várjuk, reméljük.

És nemcsak belterjileg számíthatunk ez egyesülés előnyös hatásaira, hanem a többi hazai felekezetek s legfőképen az állam irányában tisztázott ez által egyházunk helyzete; sokszoros vitás, avagy sérelmes kérdések, időt és erőt pazarló huzavonák s keserűségekre, vagy legalább is félreértésre alkalmat szolgáltató esetek nyervén így megoldást, tétetvén a jövőre lehetlenné s biztosítván a rendszeres fejlődést, a természetes viszonyok állandóságát.

S legelső sorban létbe hívta ez év az országos segélyalapot, a jövő emez erőforrását, melynek legmagasabb értékét az adta meg, hogy magunk szerezzük meg magunknak így igazi tükre és valósága annak az autonomiának, melyet bármily magasra tartunk is, még is csak ingyen örökségként birunk, ha érette a pusztá élvezésénél egyebet tenni vonakodnánk.

A honi törvényeinkbe igtatott, sőt legújában kiegészítő határozmányokkal is erősített autonomiáért mi, a mai s a jövő nemzedékek, aránytalanul kevesebbet tudunk tenni, mint azok a dicső elődök, a kik kivívták és megvédették. Ők hívták életre, tették a nemzet vérévé, áldoztak érette s hagyták utódaik örökéül — kik csak épen élvezzük s legfőlebb, ha megtartjuk. Az or-

szágos segélyalap, a mellett, hogy materialis és ez által szellemi erejét gyarapítja az anyaszentegyházunk, még magasabb elvi jelentőséget is hordoz magában, a midőn áldozatainkat folyton igénybe véve egyházunk javára, evel szorosabban fűz ez áldozatba kerülő szervezethez, a tulajdon oly hatalmas elvét fekteti az anyaszentegyház intézményébe s ez által még inkább édes mindnyájunkévá teszi azt.

Ez oly annyira messzivágó tényező létesülését szintén a most letűnő évnek köszönjük.

Igaz, a mit az egységes szervezet és a segélyalap rendjén létesítettünk, az egymással és önmagunkkal vívott küzdelem árán szereztük meg. A hazafias aggodalom s részben a pártpolitika közbevegyítése, valamint saját hajlamaink s individualis törekvéseink korlátozása jelzik az utat, mely a magyar reformált anyaszentegyházat a zsinati törvényekhez vezette. De ár nélkül érték nincs s ezt az árt szívesen megfizethettük ezért az értékért, mert a működés, vállvetett, egyesített erő kifejtés oly terét biztosítottuk benne és általa magunknak, a melyen, úgy szólván csak magunk tétlensége, avagy szűkkeblűsége, ha útját állja haladásunknak, fejlődésünknek, míg más oldalról jöhető minden támadás, avagy ellenhatás ellenében biztosan számíthatunk a törvényes védelemre.

Az Ur 1883-ik éve, tehát, elmondhatjuk, mélyen érzett hálával mondhatjuk el, anyaszentegyházunknak gazdag áldást juttatott részébe s immár mi rajtunk a sor, magunkat ez áldásra méltóknak bizonyítanunk a jövőben, a hiv munka, az áldozatok és kötelességteljesítés hosszú, hosszú sorozatai által.

De a gondviselés bölcsesége súlyos próbák elé is állította egyházát — oly férfiak elszólításával, a kiknek helye soká, soká betöltetlenül marad anyaszentegyházunk számos munkakörében, de a kikre még csak visszaemlékeznünk is jól esik, mert kimagasló alakjuk buzdítva, biztatva s emelt karral mutat előre, a fölfelé vivő út magas célja felé.

Eltemettük gróf Degenfeld Imrét, a hiv, a nagy, az áldozatra mindig kész s egyszerűségében oly mély tiszteletet keltő főgondnokot; és eltemettük a püspökök nesztorát, az alkotásra hivatott, valóban Pál akaraterejével bíró, végleglegletéig lángoló Török Pált, ki, mint a magyar reformált egyház első megalapító, majdnem a semmiből épített s a szívós munka sikerének örökre fenmaradó fényes példáját hagyta egyházának örökségül, még alkotásainál is drágább, értékesebb hagyományt képezvén maga e példa, mely minden öltök lelkesítőjéjé maradjon fenn az idők végeig.

És elvesztettük, de reméljük istentől, csak rövid időre, gróf Lónyai Menyhért főgondnokot, kit súlyos betegsége kényszerített hosszán, hiven, sikerrel végzett munkálkodásának részben félbehagyására, a Baldácsi-alap gazgatóságának elnöki tisztéről való lemondásra. Vajha, csak ideiglenes lenne e visszavonulás s a következő év visszaadná bölcsességét, buzgóságát anyaszentegyházunknak!

De a bús visszaemlékezés és az alig remélt óhaj ez érzelmei mellett az öröm, a hála szavai is ajkunkra tolnak, midőn arra gondolunk, hogy az években és érdemekben egyként leggazdagabb főgondnok, b. Vay Miklós, még mindig ifjui erőben s agg bölcsességben áll anyaszentegyházunk élén, kit nekünk az isteni gondviselés jókedvében ajándékozott és tartott meg ily sokáig, ki Simeonnál is szerencsésebb, mert nemcsak látta az új kor hajnalát, hanem vezérünk maradhatott továbbra is. Vajha még sok, sok éven át evel a hálaérzettel zárhatnók az esztendőt!

S evel búcsut veszünk 1883-tól, kérve a gondviselést, hogy ajándékaival és próbáival jövőre is anyaszentegyházunk őre, segéde és nevelője maradjon!

L—t.

HOL A TE ISTENED?

Tout annonce d'un Dieu l'éternelle existence,
La voix de l'univers atteste sa présence.
Voltaire.

Ez a guny kérkedik sok ajakon;
Ne vedd, halandó, e kérdést zokon.
Guny s szidalom bizony nem ujak itt,
S nem új, ha ember Istennel szakít.
Irigység volt az első bűnnek anyja;
Volt s lesz még a világnak több Kainja;
Ósrégi e bűn s a guny egykoru,
Mint az első ég s rajt' fény és boru.
Hivalkodás s tévelygés nagy kevélyen,
Nyargalnak együtt gyarló szenvedélyen.
Építeni nem, de rontni, zuzni tudnak,
Gunyérzetével bőszi diadaluknak.

Hol a te Istened? földön vagy égben,
Közel, vagy láthatatlan messzeségben?
Mutasd meg őt, ha látod valahol,
S ha lelked oly nagy, hogy hozzá hatol.
Igy gunyolódna a vakok s kevélyek,
Hívói az erő s anyag hitének.

Hol a te Istened? felelj nekik,
Ha róla nem tudnának lelkeik.
Feleld, hogy az, ki által itt mi lettünk:
Él s öröködik körülünk és felettünk;
Hogy ott van mindenütt, nem látva bár,

Mert nincs előtte gát, tér vagy határ;
Hogy a midőn a zöld tavasz virágozik,
S arany fényével a nap reá sugárzik.
Midőn reng a kalász s érik gyümölcse,
Hogy a munkás kezek csürét betöltse:
Ki mindezekben téged így megáldott,
Isten, ki a munkát megőrzi, volt ott.

S hogy a midőn a tenger elsötétül
A csattogó ég sűrű fellegétül,
S habok, hullámok tornya nő, dagad,
Hogy a hajó rajt' széttörik, szakad;
Szélvész tivőlt, zúg és hajt felleget,
Melyből halál villáma fenyeget,
És mégis, a mig tenger habja dul,
Az ember egy roncs deszkán szabadul:
Itt a te Istened, ki embert így megóvott,
Látatlanul az Urnak karja volt ott.

Hogy a midőn árvák és özvegyek
Étlen s ruhátlanul könyörgenek;
Hideg falak közt nyögnek és sóhajtnak,
S tövisét érzik testi s lelki bajnak;
S esdő kezekkel kérnek segedelmet
Abból, mi jut mások bősége mellett;
S midőn már csüggedten rimázkodának
Fájdalmai közt a kinzó éhhalálnak;
Megnyilik a sziv áldozatra készen,
Hogy özvegyet és árvákat segítjen,
S az éhezőnek halvány arczulatja
Pirul, a mint a részvét simogatja;
S az élet visszajő, a kar hálára tárva,
Nincs éhező özvegy s ruhátlan árva;
Itt a te Istened, ki szivet oldott,
Részvétében az ő részvéte volt ott.

S hogy a midőn — mert emberek vagyunk,
S bűnben születünk s korlátolt agyunk —
Parancsolunk haragnak s megbocsátunk,
Hogy a ki sirt, ismét legyen barátunk;
Midőn a férfi és nő frigyre lépnek,
S meleg fészékben a családi létnek,
Sziv sziven ég, dobog, kar karba hull,
S szeretet lángol olthatatlanul;
Szeretet, melyet hűség kapcsa tart,
S nem ismer változást, nem zivatart,
— Oh, nem lehet mélyen nem érezned,
Hogy itt van, itt van a te Istened;
Ott, a hol a bocsánat nyújt vigaszt,
És ott, hol a hű szeretet virraszt.

BEÖTHY ZSIGMOND. *)

*) Felolvastatott a »Kisfaludy-társaság« legutóbbi ülésén.

JÓB KÖNYVE.

— Bibliai tanulmány. —

Írta:

Benkő István.

(Folytatás.)

8) A könyv szerzésének ideje és helye.

b) A költemény eszméje a héber nép vallásos fejlődésében szintén ezen időre mutat. Ez eszme nem volt új, de ily merészen sehol sem tárgyaltatott, itt egész kifejltségében, mint új tűnik fel. A példabeszédekben, zsoltárokból és korábbi prófétákban vitatva van a könyv problémája, azonban itt terjedelmesebben és oly irányu fejlődésben, mely a Salamon utáni későbbi időre utal. Ezt igazolja azon körülmény, hogy a 37, 49. 73-ik zsoltárokból azon gondolatok, kérdések tárgyaltatnak és pedig bevezettebb alakban, melyek a Jób könyvében, már pedig ezen zsoltárok a későbbi királyok idejében keletkeztek.

c) E könyv, melyben a költőnek a látható és láthatatlan világ feletti szemlélődése fejlett drámai alakban jelenik meg, teljesen különbözik a kezdetleges dramatizáló népköltészettől, milyen pl. az Énekek Éneke; és mivel a Jób könyve a vallásos tanítói költészetnek legszebb műdarabja, semmi esetre sem keletkezhetett addig, míg a lyrai és közmondásos költészet hosszas fejlődése után elő nem volt készítve az út, míg nem volt kiművelve az alak, hogy ilyen műdarab létre jöhessen. Így e mű az Énekek Énekénél későbbi termék s keletkezése a 7-ik századra mutat.

d) Több oly hely van a könyvben, melyből látszik, hogy a hébernek többé nem egyedüli birtokosai hazájuknak, hanem más idegenek nyomultak az országba és kiszorították őket az atyáknak adott földről; „és olyanok ritkán valának találhatók, a kiknél az atyák bölcsessége tisztán és vegyítetlen megmaradt volna.“ (Hirzel) Így 9:24 „A föld pedig adatik a hitetlen ember birodalmába, ki az ő biráinak orszájakat elfedezi“; 12:6; 15:18 etc. „melyet a bölcsék is hirdettek, mint atyáiktól vett dolgot és nem titkolták el azt, kiknek egyedül adatott vala a föld és közöttük semmi idegen ellenség által nem meggyen vala.“ Az erkölcsök megromlottak, hitetlenség, valástalanság lép fel, gonoszság, igazságtalanság mindenütt. Ilyen állapotokra vonatkoznak e kérdések: 21:7. „Mi az oka, hogy a gonoszok élnek, vénséget érnek, ennek felette jó erővel bírnak“; 24:1 stb. Vannak továbbá festések, mint a 21. és 24. fejezetek, melyek azon időre mutatnak, melyben az állami rend felhomlott és a rendes állapotok rendetlenekké lettek; 12:14—25. „Ki azt cselekszi, hogy a tanácsadók megbolonduljanak és a birákat megbolondítja (17), a ki megszaportítja a népeket és ismét elveszti őket és ki elterjeszti a népeket és elveszti azokat (23); ki a föld népe fejedelmének eszközeit elveszi és azt cselekszi, hogy bujdossonak kietlen pusztában“ stb. Ilyen és hasonló helyek és festések, melyekben oly élénk színekkel írja le az idegen uralom alatti állapotokat, a

mikor semmivé van téve a nemzet hatalma, száműzve a nép és főbbjei, mikor nincs tanácsadó, nincs világosság, hanem setétben tévelyegnek; szerencsétlenség, nyomor pusztít stb., világosan arra enged következtetni, hogy a költő saját tapasztalataiból beszél és e tapasztalatait az assyr uralom alatt szerezte, így hát azt átélte.

e) Mint már fennebb láttuk, Jób könyvének szerzője ismerte Amos és Ézsaiás iratait, valamint használja továbbá e prófétai kifejezést: „Az Istennek napja“ (Jób 24:1); tehát munkáját az említett próféták ideje után írta.

f) A csillagimádásra való vonatkozás Jób 31:26—28-ban az Ahaz és Manasse idejére enged némileg következtetni, a mikor ezen bálványimádás, keletről jöve, a héber nép között elterjedt.

g) A későbbi királyok idejére mutat könyvünknek a sátánról és az angyalokról való sajátos nézete. A sátán, a mint az 1. és 2. fejezetben rajzolva van, bár mindig a gonosz elv személyesítője és képviselője gyanánt tekintetett s lényegileg mindig ugyanaz volt, mindazáltal itteni megjelenése lényegesen különbözik úgy az előbbi idők gonosz elvétől, mint a későbbi idők gonosz szellemétől. Régebbi időkben ugyanis majd képletesen (Gen. III.), majd titkoszerű név alatt (Lev. XVI.), majd ismét mint tisztátalan, hazug lélek (I. Kir. 22:19—23.) jelenik meg. Jób könyvében már a sátán-eszme fejlődése jelentékenyen túlhaladta az előbbi időket, itt már a keletázsiai vallások befolyása láthatók, habár nem annyira, mint a fogság után. Könyvünkben van ugyanis először határozottan a gonosz szellem, s á t á n néven nevezve és körvonaloza van fogalma is. A sátán, mint Istennek többi szolgálói, megjelenik az angyalok között az égi gyűlésben Isten előtt, mint gonosz és gyanakodó, mint az emberek vádlója. Hatalma saját magának nincsen, hanem engedélyt Istentől nyer; nem önálló, önhatalmu lény; csak egyedül jelenik meg, nincsen szolgálatában a gonosz lelkek serege. Nincs külön birodalma, a mely végetlen úr által volna elkülönítve a jó lelkek birodalmától, a melyben függetlenül, önhatalmúlag uralkodnék, hanem együtt van az angyalokkal, mint a kik szintén nem tökéletes lények Isten előtt, hanem tévedésnek, elesésnek vannak alávetve, a mint látható 4:18-ban: „Íme az ő szolgálóinak is nem adott változhatlan erősséget és az ő angyaliban is talált bűnt.“ 15:15. „Íme az ő szentire tökéletes alázatosságot nem bizott és az angyalok is nem tökéletes tiszták az ő szemei előtt.“ 25:4—6. A különböző szellemek és égi hatalmak mind Istennek vannak alávetve és neki szolgálnak, 9:13; 21:22; 25:2—3; 26:12. A sátánnak eszerint ezen könyvben adott leírása lényegesen eltér a későbbi idők felfogásától, a mint az látható a később keletkezett könyvekben. Mintegy központján áll a régi mózesi és az idegen befolyás miatt új és fejlettebb alakot öltött felfogásnak. A későbbi képzet szerint ugyanis a sátán úgy jelenik meg, mint a gonosz szellemek birodalmának feje: birodalma áthathatlan úr által teljesen el van választva a jó lelkektől és a jó lelkek, szellemek társaságában nincs helye a rosszaknak. Hatalma, függetlensége, gonoszsága nagyobb.

Szóval a későbbi sátán-képzet sokban különbözik attól, melylyel a Jób könyvének szerzője birt és felfogása ennélfogva azon időre mutat, midőn a gonosz szellemről való régi képzet idegen befolyás következtében kezdett átalakulni; de ez átalakulás már a fogság előtt megkezdődött, különben nem jelentené meg szerzőnk a sátánt a jó angyalok között, mint azokhoz hasonlót, a mennyben és nem hajtathá végre vele az isteni akaratot. Az idő tehát, melyben könyvünk keletkezett, a sátán-eszme fejlődési állapotából ítélve is, a mi feltételünkkel megegyez, sőt a mellett bizonyít.

(Vége köv.)

TANÜGYI ROVAT.

Az orsz. középisk. tanáregyesület mult választm. ülésében azzal a kérdéssel foglalkozott, hogy a tanáregyesületmiképp nyilatkozzék a két fontos szónyegen lévő középisk. kérdéstről: az érettségi szabályzatról s a reálisk. tantervről. Abban állapotok meg, hogy formulázott javaslatok kidolgozására bizottságokat küldenek ki, a javaslatok tárgyalására pedig január első felében összes üléseket tartanak, melyekre a budapesti tanárokat tömeges megjelenésre szólítják föl. — Az ifjusági iratok tára“ cz. vállalatra kibocsátott fölszólítások a fővárosi intézetekben igen szép sikerrel jártak. Ha a vidék is hasonló buzgósággal karolja föl a vállalatot, ugy a siker biztosítva van. Tudvalevőleg a vállalat első évfolyamában a következő művek jelennek meg: „Magyar Föld“ Jókai Mórtól, „Odysseus viszontagságai“ Szász Károlytól „Az állatország páriái“ Herman Ottótól, „Zrinyi a költő“ Beöthy Zsolttól. Mind a négy kötet csak 2 fitba kerül.

A magyar iskolaegyesület, miután alapszabályait a belügyminiszterium megerősítette, fölhívást bocsátott ki, melyben támogatásra szólítja föl a közönséget. Alapító tagdíj egyszer mindenkorra 5 forint, rendes tagdíj havonkint 30 kr, pártoló tagdíj havonkint 10 kr. Az egyesület czáljának ismertetésére ide írjuk az alapszabályok 4. pontját: Az egyesület czélja. A magyarosodásnak társadalmi uton lendületet adni. Különösen a fővárosnak idegen ajkuaktól lakott részeiben jutalmak kiosztása és ösztöndíjak alapítása oly elemi, ipar és alsóbb kereskedelmi iskolákat látogató idegenajku tanulók részére — különös tekintettel a szegény sorsuakra — kik a magyar nyelvben aránylag a legnagyobb előmenetelt tanusították, és ez által odahatni, hogy az idegenajku tanulók edes magyar nyelvünket megkedveljék, megszeressék és minél hamarább megtanulják. Ha az egyesület vagyoni viszonyai engedni fogják, figyelmét a vidékre is kiterjeszteni, és az idegen ajkuakkal lakott vidéki városokban és hasonló irányban fog működni. — Az alakuló közgyűlés deczember vagy január havában tartatik. Elnöknek kijelölték Gerlóczy Károlyt, alelnöknek báró Kaas Ivort, titkárnak Komoróczy Sándort, pénztárnoknak Sigray Pált, ellenőröknek Hindy Kálmánt és Ney Bélát. Azonkívül kijelöltek központi felügyelő bizottságot s minden fővárosi kerület számára elnökséget s választmányi tagokat. A nemes czé-

lu egyesületet ajánljuk olvasóink figyelmébe s pártolásába. A tagdíj oly csekély, hogy az egyesületnek sok ezer tagra van szüksége, hogy czélját elérhesse. Hogy e czél megközelítése mennyire kívánatos, mindenki átlátja, ki főleg a jobb parton levő városrész nyelvi viszonyaira gondol. Talán nem ártana, ha az egyesület a felnőttekre is kiterjesztené figyelmét. Itt még üdvösebb akcióra nyílik tere, mert népiskoláink magyarosító irányának támogatása mindenesetre igen fontos, de a felnőttek magyarosítása is szükséges s mellőzhetetlen föladat.

A PAULICIANUSOK SZEKTÁJA.

— A paulicianismus.

(Egyháztörténelmi tanulmány.)

Írta: Nagy József.

(Folytatás.)

Ebben az időben Thomas püspököt, a másik eretnek vadászt, Cynoscharaban saját hitnyelvükön Laodiceaban megtámadták és megölték. A miért ezen rajongók több társaikkal együtt, a büntetést elkerülendő, a községből elmenekültek. Sergius is, kinek élete veszélyeztetve volt, saracén területre menekült. Monocherares, az Eufrates mellett levő Melitene (ma Malatyah) emirje tárt karokkal fogadá és az Anti-Toucrus hegység lábánál Argaum vagy Arkas határszéli várost jelölte ki számára lakó-helyül. Sergius az arcasi paulicianus községnek, Colosse nevet adott. Sergius védenczével Manocheraressel szoros összeköttetésbe jött, s bizonyosan akarata ellenére, hivei bizva az erőben, fegyveres erővel megtámadták a római tartományokat s az elfogott katolikus papokat hiveikkel együtt, hozzájuk átállani kényszerítették. Sergius hivei erőszakos eljárásának meggátolására mindent elkövetett s a megtéritett katolikusokat igyekezett meggyőzni afelől, hogy a kalandos hittéritésnek mennyire nem barátja. S bármennyire nyugodt volt új hazájában, de működésének külsőleges sikere nem elégitette ki, s az erőszakos téritési buzgalomra vonatkozólag így nyilatkozik: én ártatlan vagyok minden rosszban, sokszor intettem őket, hogy hagyjanak fel a rómaiak foglyúl ejtésével, de ők nem hallgattak reám. A paulicianusok üldözése kevés időre ugyan szünetelt, de ezen kedvező alkalmat czélszerűen használni elmulasztották, mert Sergius minden ékesszólása és fáradhatatlan buzgalma daczára sem volt képes őket kellőleg szervezni, s így a Paulicianusokat egyedül a saracénok védelmezték, kik mivelés végett nekik egy darab területet ajánldékoztak. Azonban a szervezetlen állapot tarthatatlanná lett s kénytelenek voltak a görög birodalomba visszatérni. Ilyen körülmények között azon viszály és czivódás daczára is, a mely a keresztyének között csaknem folytonosan tartott, a paulicianusok nem fejthettek ki kellő erélyt hatalmuk megszilárdítására, s így a legsanyarubb helyzetbe jutottak.

Sergius Tychicus életének végső szakát Arcasban élte le, hol mint mesterember kereste meg mindennapi

kenyerét, de e mellett egész erélylyel és odaadással folytatta tanítói pályáját is. Életének ezen szakára eső tanítói működéséről nagyon kevés adatunk van. Valószínű, hogy Kis-Ázsiában olykor-olykor körutat is tett. Meghalt erőszakos halállal 835-ben, K. u., vagy mint Phatius mondja, a világ teremtése után 6343-ban Theophilus alatt.

A paulicianusok Sergius Tychicus előljárójukban a legméltóbb és leghölcsőbb főnöküket, hitőknek koronáját vesztették el, mert halála után a szent lélek által kiválasztott vezető többé nem állott a szekta élére, mert ennek vezetése az összes synekdemem testületre lett bízva, hihetőleg az összes község határozatából, a további egyenlenség kikerülése végett. A synekdemem testület a maga kebeléből a legkitünőbbeket: Mihályt, Canacarist, *) Aoratos Jánost, Theodatust, Basiliust, Zosimust bizta meg különlegesen a szekta vezetésével, segédekül adván melőlük a natarii-kat.

Sergius nyilvános szereplésének első felében, Banes követői közül többeket megnyert a maga részére; ez a körülmény, valamint a szekta vezetőire vonatkozólag a szentlélek adománya felett kifejlődött viták, a paulicianusokat nagyon szétoztotta, ugyanmilyra, hogy egész határozottsággal elmondhatjuk, hogy a paulicianismus sohasem alkotott egy szektát. A görög birodalom keleti tartományaiiban különböző szekták és heterador testületek, egyesületek alakultak, nevezetesen: elnyomott képrombólók, Maronitak, a Monatheletak maradékai a syriai hegyek között, a manicheusok és a gnosticusok maradékai, a zsidó irányu atheneiek Phygiában, a kik mindnyájan összeköttetésben állottak a paulicianusokkal. Helyesen jegyzi meg Neander: In Asien, besonders Armenien und den angränzenden Gegenden, blieb immer der frische Heerd dieser Secten, wo sie nie untergingen und durch neue Vermischungen christlicher Elemente mit der altorientalischen Religionen immer neue Anregungen erhielten.

Az őskorban Armeniában egy Arevurd nevű szekta jött létre, a manicheusok, Zarathustraféle Ormuzd tisztellete — és a keresztyén vallás elemeiből. A név a napimádásra mutat, mivel Arevurd a nap fíjait jelenti. 833 után, de mindenesetre 854 előtt, egy bizonyos Sembat nevű paulicianus a napimádó keresztyének**) közé lépett olyan czélből, hogy a szektát új életre ébressze... Működését Ararat tartományában kezdte meg, mint egy Medschusik nevű persa orvos és csillagvizsgáló segéde, s mivel Thondrak környékén fejtett ki legnagyobb erélyt, követői thondracenusoknak neveztetek s lassanként Arménia északi részén is elterjedtek. Hittételtük, — mivel titokban tartották, — kevésbé ismeretes, azonban kétséget nem szenved, hogy a naptisztelet épen Sembat befolyása következtében, paulicianus tanokkal vegyült össze. E szekta rövid történelmi vázolata világosan kimutatja, hogy miként

*) Aoratos láthatatlant jelent; körülbelől azért kapta e melléknevet, mert csel és ügyesség által nagyon könnyen elmenekült az üldöző ellenség kezei közül.

**) A mint forrásaink nevezik.

alakult az egyház kebelén kívül, egyik avagy másik szekta a különböző pártokból és pártáryalatokból.

A heterodoxianak és a katharismusnak tévelygő útai mindig keresztezték egymást, törekvésük ugyan a végetlen felé irányult, de a végeredmény mégis a sötétségben való elmerülés lett. S hogy ezen sötétségben a Sembat-féle szekta egészen korunkig fennmaradt, az jórészben a benne levő jézusi elveknek köszönhető.

(Folyt. köv.)

KÜLFÖLD.

Anglia. *Wikleff-jubileum.* Angolországban mozgalom indult meg Wikleff halála 500-dos évfordulójának, 1884. december 31-kén leendő megünneplésére. A Luther-jubileum alkalmából, mely Angolországban is sokszoros részvételre talált, a vallásos társulat kiadta Luther rövid életrajzát, mely temérdek lenyomatot ért, egy példány ára 1 penny (10 fillér vagyis 2 o. é. kr.) volt. Igen ügyesen volt összeállítva az életrajz, Luther számos kitűnő mondata is van közölve.

Olaszország. *A német trónörökös a pápánál.* A trónörökös Rómába érkezését Schlözer, a német birodalom vatikáni követe tudatta a pápával e hó 17-ikén. Erre XIII. Leo üdvözlését küldte. Az üdvözlésre már úgy hozta magával az udvariasság, hogy a trónörökös meglátogassa a pápát. Miről folyt a beszéd Németország leendő császára és a pápa közt, azt, természetesen, nem lehet tudni. Semmi esetre sem volt az valami tárgyalás, hanem hogy szóba jött Németország és a Vatikán közti viszony, az kétségtelen

Schweicz. *„Az üdv hadserege.“* Helvéciában rövidre fogták a dolgot az üdvhadserg tábornokával, Boothtal, mert Neufchatelben fogságba vetették. A börtönbe-vetésnek, mint előre látható volt, diplomáciai jegyzékváltás lett az eredménye Angolország és a schweiczi szövetség-tanács közt. Booth generálnak a külügyi hivatal előtt emelt panaszára azon felelet érkezett, hogy az ügy fontolóra fog vétetni.

A hadsereg különben most ünneplő alapítottása 18-ik évét. Az ez alkalomból kiadott ünnepélyes tudósítás szerint, a hadsereg jelenleg 591 hadtestet számlál, 1419 tiszttel és állítólag 3.000.000 altiszttel és katonával. Ausztráliában, Uj-Zélandban és Indiában meglepő sikert vívott ki, a mint az értesítés mondja; Helvéciában pedig: „az üldözés nyomása alatt oly kitűnően virágozik“, hogy „majdan győzedelmeskedve fog Helvécián keresztül masirozni.“ Folyó évi szeptember 11-kén ünnepelte az „üdvhadserg“ az Exeter-csarnokban, Londonban egy új hadtest felállítását.

Törökország. *Furcsa állapotok.* A fényes porta és a konstantinápolyi patriarchatus közt konfliktus ittöt ki. Ennek egyik oka az, hogy a porta a patriarchatus és az egyházközségek által a községi iskolák fölött eddig gyakorolt felügyeleti jogot egy állami közegre bízta, a kit az iskola esetleges bezárásának joga is illet. A viszony ma oly feszült, hogy a patriarcha állásáról lemondani szándékozik.

Japán. *Az ifju japáni misszió* is megtartotta ez évi ápril havában Osakában első egyetemes értekezését. 110 küldött által nem kevesebb, mint 15 misszió- és 3 bibliatársaság volt képviselve, egy ángolul beszélő japániakból álló nagyszámu tömeg, kik mint ven-

dégek voltak jelen, nem számmittatva a küldöttekhez. Japán most már 5000 benszültt keresztyént számlál, kik 1882-ben összesen 21,112 forintot fizettek egyházi czélokra. Tanácskoztak azon különös akadályok felett, melyek Japánban a keresztyénség behozatalának ellenállanak, továbbá: az oktatásügy felett, a benszültt községek pénzügyi és erkölcsi önállósága felett, a misszionariusok egészsége felett, szünidejük és üdítő utazásaik felett. Az utolsó napon ezt a kérdést beszélték meg: kelle a japáni hittérítők számát nevelni vagy nem? Fontolóra vették itt azok nézetét, kik azon reményöket fejezték ki, hogy Japán, ha elég munkások jönnek, még ezen század folyamában egészen keresztyénné lesz. Egy valaki azt vélte, hogy a történelemben soha se volt még olyan nagy nemzetiség, mint a japáni, mely ugy megért volna az evangéliom számára, mint ez. Ennélfogva tehát (épen ugy, mint a kalkuttai értekezletből) itt is egy felhívás bocsátatott ki, Európa és Amerika minden evangélikus egyházához, több hittérítők kiküldése végett. Nevezetesen igen kívánatosnak látszott nők kiküldése, nemcsak iskolai czélokra, hanem keresztyén betegápolónők és hasonló segítőnők képzésére is.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1883. decz. 29.

— **A király karácsonyi ajándoka.** Ósi keresztyén szokás, hogy a Megváltó földrejövetelének nagy ünnepén a család feje karácsonyfát állít övéi számára és megrakja azt szeretetének adományával. Magyarország néptanítói a czélok és feladatok közösségében szintén egy nagy családot alkotnak és e családnak földi örömeiben eléggé szerény karácsonyfájára az idén nem más, mint ránk nézve a világi igazságszolgáltatás és kegyelmek legfőbb osztogatója, Magyarország Apostoli Királya tűz fel két valóban királyi ajándékot. A vallás- és közoktatásügyi m. k. miniszter, a magyar néptanítók sorsa iránti meleg érdeklődésétől indítatva, saját kezdeményezése folytán előterjesztést intézett Ő Felségéhez, legmagasabb figyelmébe és kegyeibe ajánlván ebben a hazai néptanítóknak saját anyagi sorsuk javítására irányuló két egyesületét, az „Eötvös-alap“ és a „Magyarországi Tanítók Országos Árvaháza“ gyűjtő egyesületeit. Az ezen előterjesztésre leérkezett válasz legfontosabb részét szóról szóra közöljük, a mint következik

„Ezen előterjesztés tartalmát tudomásul vévén, a benn érintett két alap mindegyike javára magánpénztárából ezeröttszáz, azaz összesen háromezer forintot engedélyezek s e részben az említett pénztáram igazgatóját különösen utasítom.“

Kelt Bécsben, 1883. évi decz. hó 18-án.

Ferencz József, s. k.

— **A harmadik egyetem ügyében** a képviselőház közoktatási bizottságából kiküldött albizottság előtt megtartott szakértői tanácskozmány naplója már

kikerült a sajtó alól. E napló a tanácskozmány egész lefolyását, a összes szakértői nyilatkozatokat és felszólalásokat egész terjedelmökben tartalmazza s a képviselőház összes tagjai, ugyszintén a megbizott szakértők között ki fog osztatni. A kiküldött albizottság tagjai már most tanulmány tárgyává teszik a naplót, s az ünnepi szünidő leteltével megállapítják az ez ügyben a teljes bizottság elé terjesztendő véleményes jelentésök tartalmát, mely a további eljárás alapjául fog szolgálni.

A pesti református papságra beadott szavazatokat jövő január hó 3-dikán szedi össze Pomázon, mint közömbös helyen, a kiküldött kandidáló bizottság, Sipos Pál, pesti főesperes és főthi lelkész elnöklete alatt. Eddig mindössze egy pályázó jelentkezett Pápa Károly, sziget-szent-miklósi lelkész személyében, kinek egyhangu kandidálása és megválasztása nem szenved kétséget. Félreértések elkerülése végett megjegyezzük, hogy az ujon szervezett első papság a megválasztandó szuperintendens számára tartatik fenn.

— **Az iskolai takarékpénztárakról.** Az országos magyar gazdasági egyesület két dolgot visz most véghez az általa vezetett iskolai takarékpénztárak ügyében: a) szétküldi azon igazgatóknak, tanároknak, tanítóknak stb., a kiknek neveik a mult hóban történt sorolásnál nyeresémmel kihuzattak, a rájuk eső összeget és pedig egy főnyeresemény 100 frttal és 137 nyeresemény 25—25 forinttal, összesen 3475 frttal; b) szétküld ugyanazon 40 tagnak, a kik már öt év — azaz 1879 óta folytonosan anyagi és erkölcsi sikerrel kezelték iskoláikban több osztályban a takarékpénztárt, — egy-egy igen csinos, nevére szóló elismerő díszokmányt, aláírva az „O. M. Gazdasági Egyesület“ részéről gróf Szapáry Gyula elnök és Korizmic László alelnök által, az „iskolai takarékpénztárak“ szakosztálya részéről gróf Károlyi Sándor elnök és Weisz Bernát Ferenc alelnök által. Méltán éri közelismerés az „O. M. Gazdasági Egyesület“-et és különösen annak ez ügyben fáradozó tagjait.

— **A kolozsvári ipariskolák** 1882—83-ik tanévi állásáról közelebből kiadott jelentés ez intézmény fokozatos fejlődéséről tesz tanuságot. E jelentésben közölve van az iparos tanulók munkakiállításának szabályzata. Az 1882—83-ik tanév főbb mozzanataiból kiemeljük a következőket. A kolozsvári ipariskolák életében — fennállásuk óta — alig mult öt év, melyben a szerzett tapasztalatok, vagy a felismert közszükség folytán valami hasznosnak bizonyult újítás, a szervezetnek valamely tökéletesítése ne fordult volna elő. És e szempontból a legutóbbi tanév eredményeit felette gazdagnak mondhatjuk, mert három oly reform megvalósítása vétetett munkába, melyek mindenike a legnagyobb mértékben érdekes az iparos tanulók kiképeztetése iránt érdeklődők figyelmére. Ezek pedig: az iparos tanulók munkakiállítása, a vallás-erkölcsi oktatás s a rajztanításnak a rendszeres oktatás szünete alatt való fenntartása. Részletesen megemlékezik a jelentés ezek mindenikéről. Az intézet 11 osztályból állott, melyekbe a tanév folyamán 495 tanuló járt. A tanári kar 19 tagból állott. Az intézet igazgatója Kiss Sándor, a felsőbb kereskedelmi iskola igazgatója volt.

— **A tizza-eszlári bűnpör vége.** A kir. tábla büntető tanácsa öt napi tárgyalás után mondott ítéletet az oly sok izgalmat okozott tizza-eszlári bűnpörben. Nagy részletességgel tárgyalta a pör okiratait, melyeket Széll Farkas előadó tejesztett elő. A tárgyaláson